

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

RYE-SONNERUP

L. P. BIGAARD

RYE-SONNERUP

TRÆK AF SOGNEHISTORIE

ROSKILDE
ERH. FLENSBORGS FORLAG
1941

Levering for Aaret 1941
fra
Historisk Samfund for Kobenhavns Amt.

FELIX MØLLERS BOGTRYKKERI — ROSKILDE

INDHOLD

	Side
Forord	7
Beliggenhed og Jordbund	9
Oldtiden	15
Folkeminder	24
Rye Kirke	29
Sonnerup Kirke	33
Præsterne i Rye-Sonnerup	38
Af Skolernes Historie	41
Herregaardene	51
Om Sognene	59
Slægtsgaarde	63
Husmandsforeningen	73
Mejeriet Dyvelslyst	75
Ejby Brugsforening	76
Sonnerup Telefoncentral	78
Sygekassen	79
Fiskeriet i Braamsnæsvig	80
Vintre Møller	87
Langtved Færgekro	101
Dejligheden	104
Skyttesagen	107
Gymnastikken	110
Genforeningsstenen	112
Vaabnbrødre-Festerne	113
Sang og Musik	116
Fastelavn	118
Ejbymordet	125

Afsnittene: Beliggenhed, Jordbund, Folkeminder og Dejligheden skyldes Direktør *Arthur Fang*.
Museumsinspektør *Hans Norling-Christensen* har skrevet om Oldtiden og tegnet Kortet.
Afsnittene om Rye og Sonnerup Kirker skyldes Museumsinspektør *Victor Hermansen*.

Ole og Mariane Larsen med deres Sønnesøn L. P. Bigaard ca. 1875.

Med denne Bog af Sognefoged L. P. Bigaard faar Rye-Sonnerup Sogne sin Hjemstavnsbog. Hjemstavnshistorien er den naturlige Begyndelse til al Historie. Ud fra Hjem og Hjemstavn vokser vor Verden, alt som vi oplever og indfanger den i en større og større Kreds ud fra vort Hjem; men hvor stor vor Verden bliver, vil vi dog bestandig drages af Hjemstavnen. Hjemstavnen fik vi kær alt fra Barns Ben, og allerede da fødtes hos os den lønlige Trang til ogsaa at søge tilbage mod svundne Tider og til Minderne fra svundne Slægters Liv.

Det er ingen Tilfældighed, at det er Sognefogeden fra Bigaarden, der giver Rye-Sonnerup Sogne deres Hjemstavnsbog. Han er født paa Bigaarden. I 117 Aar har denne Gaard været i Slægtens Eje, og Bigaard er, som det fremgaar af Afsnittet om Slægtsgaarde, 3' Slægtled, der har haft sit Virke paa dette Sted. Han er saaledes dybt rodfæstet i Egnen. Han er præget af denne Egn baade af den vidunderlig skønne Natur ved Bramsnæs Vig, af Liv og Minder fra Nutid og Fortid og af det folkelige og

politiske Liv, der har vist sig paa Egnen, og hvor han selv har været Foregangsmand paa saa mange Omraader.

I 23 Aar var han Medlem af Rye-Sonnerup Sogneraad, deraf de 15 Aar som Formand. I 12 Aar var han Egnens Repræsentant i Amdtsraadet, og i over 25 Aar har han været Sognefoged.

Bigaard har anmodet mig om at bringe en hjertelig Tak til alle, som beredvilligt har givet Oplysninger, og til alle, der har medvirket til Bogens Fremkomst.

Bogens Indledning er skrevet af 3 Mænd, som ikke hører Egnen til i snevrere Forstand: Direktør Arthur Fang, Magister V. Hermansen og Magister H. Norling-Christensen. Disse tre Mænd giver hver paa sit Omraade ud fra grundfæstet historisk Viden det sikre Fundament, hvorpaa Bogen bygger.

Men det er Bigaards personligt prægede Hjemstavsskildringer, der giver Egnen Mund og Mæle, saa den med egne Stemmer taler til et opladt Sind. Egnens Folk vil læse denne Hjemstavsskildring, høre Stemmerne, standse, se og lytte og med rigere Tanker og Stemninger færdes ad Veje og Stier paa de kendte Steder.

»Du skal lytte til Suset af Granen, ved hvis Rod din Vugge har gynet«. Det kan udlægges: Minder og Historie skal give Næring til Samhørighed og Fællesskabsfølelse, og saa skal vi gøre Nuets Gerning i Trofasthed mod det nedarvede og i Fortsættelse af tidligere Slægters Liv og Virke. Saa spirer Kærligheden til Fædres Jord, og

»Som Kærlighed gør
af den hjemlige Jord,
skal den gro af vort Kærligheds Frøkorn igen.«

Jenslev, i November 1941.

Willemoes Eliassen.

Udsigt over Bramsnæsvig.

Rye og Sonnerup Sogne ligger ved Foden af Halvøen Hornsherred, paa Vestsiden ud mod Isefjords sydlige Del. Fra det brede Hovedbassin fører to smalle Løb forbi Orø ned i Isefjords Inderbredning, der sydpaa snævrer sig ind og kaldes Bramsnæs Bugt. Herfra kommer man gennem det smalle Løb mellem Næssel Munkholm og Langtved Færgetro ind i den lavvandede Vig Tempelkrogen. Lidt Nord for Langtved stikker Bramsnæs sin »Finger« op i Bugten og afgrænser den lille Bramsnæsvig, fra hvis Bund atter det lille Fed Koholm »slikker« ud i det klare Vand. Her er Fjordlandskabet saa knipplingsfint opdelt som kun faa Steder i vort Land. Med Rette er disse Kyster kendte og priste for deres store Naturskønhed, og uden Overdrivelse har man kunnet knytte det fordringsfulde Navn »Dejligheden« til disse Egne.

Kyststrækningen er stærkt varieret: fra de side Strandenge rundt Tempelkrogen til Ejbyes stejle Strandbakker. Mange Steder

i Sognene har man forfriskende Udsyn over den blaa Fjord, og selve »Indlandet«, der ofte har bølgende Terræn, byder paa rig Afveksling. Det højeste Punkt i Sonnerup Sogn er Truntehøj lidt sydlig for Trudsholm, 72 m, og i Rye Sogn Dyrehavsbakken, 61 m. Sognene er ogsaa skovrige; ca. $\frac{1}{6}$ af Rye Sogn er skovklædt, og i Sonnerup Sogn er der omkring Tempelkrogen smukke Skovstrækninger.

Der er kun nogle Smaasøer i de to Sogne, men de er ret rige paa Vandløb. Elverdamsaaen danner paa et Stykke Grænse mellem Sonnerup Sogn og Holbæk Amt. Vel er Bækken ved Vintremøllerne ikke lang, men til Gengæld var den engang vandrig nok til at kunne dreje hele fem Møllehjul. Ogsaa det lille Vandløb ved Langtved maatte tidligere gøre Gavn og drive et Bark-Stampeværk ved det forlængst nedlagte Garveri. Gennem den østlige og nordlige Del af Rye Sogn løber Ejby Aa og baner sig Vej til Fjorden gennem en dybt indskaaret Kløft i det høje Bakkeland.

Vort Lands »Forældre« er Havet og Skandinavien. I Havet blev vor Grundvold, Skrivekridtet, opbygget, og her aflejredes senere Danskekalken og Tertiærtidens Ler- og Sandmasser; hele Resten har Istidens Bræer bragt hovedsagelig fra Skandinavien. Hver ny Isstrøm har ikke alene aflejret Sten, Grus, Sand og Ler, men ogsaa rodet op i, hvad der laa der i Forvejen; det hele er blevet æltet godt sammen, og af dette blandede Materiale er Danmark blevet opbygget. Landskabets Former har sidste Istids Bræer og deres Smeltevandssloder modelleret.

Hvor en Isbræ en Tid har »staaet stille«, er der uregelmæssige Aflejringer af Materialer — og der fremkommer et Bakkeland. Geologerne indtegner paa Kort saakaldte Israndslinier, hvor Randen af den sidste Isbræ, der er stødt frem fra Østersøen op gennem Køge Bugt, har gjort Holdt. Man paaviser to Israndslinier i Rye og Sonnerup Sogne, den ene lægges fra Sonnerup, gennem Dyrehavens Bakker, over Ejby og ud til Strandbakkerne ved Ejby Aas Udløb. Derefter har Isen trukket sig tilbage og har taget Stilling paa den bagved liggende Linie: Thorkildstrup—Rye.

Stenbestrøningen ved Ejby Aa.

Da Isen for ca. 16000 Aar siden var smeltet bort, laa det nye Land saa at sige overdryset med uendelige Masser af Sten i alle Størrelser. De første Beboere kan næppe have haft videre Besvær heraf, men da man i Yngre Stenalder begyndte at dyrke Jorden, har Datidens Bønder møjsommeligt maattet fjerne Mængder af Sten og gaa uden om de allerstørste. Gennem Aartusinder og op til vore Dage er denne Stenrydning blevet fortsat med det Resultat, at kun meget faa og smaa brugbare Arealer har faaet Lov at henligge saa godt som ubørt — overdryset med Sten. En saadan Stump Urrandskab kalder Geologerne en Stenbestrøning. Den giver os paa een Gang en Anelse om vort Lands Udseende ikke længe efter Istiden og fortæller os indirekte lidt om det vældige Slid, Stenrydningen har været.

Hvor Vejen Ejby—Kyndeløse skærer Ejby Aa, er der en saadan Stenbestrøning i Engen under Matr. 10 a af Ejby. Paa Københavns Amts historiske Samfunds Hjemstavnsvandring i September 1939 blev Stedet beset, og da det samtidig oplystes, at

man var begyndt at ituslaa nogle af Stenene, gjorde Historisk Samfunds Formand, Direktør A. Fæng sig til Talsmand for, at hele Stenbestrøningen burde fredes. Paa Foranledning af Sognefoged L. P. Bigaard blev Stenslagningen standset, og et allerede fra Egnen indgaaet Andragende om Fredning af en enkelt stor Sten blev ved Henvendelse til Danmarks geologiske Undersøgelse ændret til, at Naturfrednings-Raadet fremsatte Ønske om Fredning af hele Stenbestrøningen.

Naturfrednings-Raadet, der bestaar af Videnskabsmænd, udtaler, at Arealet ved Ejby Aa »frembyder en ualmindelig karakteristisk Stenbestrøning af en Art, der baade i og for sig er sjælden og saa at sige fuldstændig forsvundet i denne Del af Landet. Den ligger i et Randmoræneomraade, og saavel denne Omstændighed som selve Stenbestrøningen betinger, at Arealet afgiver et meget værdifuldt og indenfor Rækkevidde af København let tilgængeligt Studiefelt«.

I Oktober 1939 blev der afsagt Fredningskendelse af Fredningsnævnet for Roskilde Amtsraadskreds, og i September 1940 stadfæstede Overfredningsnævnet Kendelsen. Fredningen gaar ud paa, at Arealet skal henligge i sin nuværende Tilstand. Dersom Studieudflugter fra Skoler eller Foreninger ønsker at faa Adgang, skal der i hvert enkelt Tilfælde rettes Henvendelse til Ejeren.

Foruden de ældre Dannelser taler Geologerne om Nutidsdannelser, der er fremkommet efter Istiden, det er bl. a. Klitter, Tørv, Kildekalk og Saltvandslag ved Kysterne.

Efter Istiden var Danmark i lang Tid landfast med Sverige og England, og mere end nu med Tyskland; denne Fastlands-Tid regnes at have været fra ca. 14000 til ca. 5500 f. Kr. Paa den Tid begyndte Havet at stige, og Danmark blev fra et vidtstrakt Sletteland opdelt i Jylland og Øerne. Vort Land var paa Vej til at faa sin nuværende Form, men det skete ikke paa een Gang. Havets Stigning standsede nemlig ikke ved vore nuværende Kystlinier, det trængte ind over lave Strækninger og dannede Bugter, Fjorde og Sund, hvor der i Dag er tørt Land. Maaske baade 3 og 4 Gange er Havet steget og atter gaaet tilbage. Først engang i Bronzealderen (ca. 1500—ca. 500

f. Kr.) er Forholdene faldet i Lave. Disse Bevægelser af Havet har efterladt sig Spor i Form af Strandvolde eller Sand- og Gruslag med Strandskaller. Flere Steder i de to Sogne vil man finde saadanne gamle Stranddannelser, mest fremtrædende er de omkring Bramsnæs. Man kan regne med, at den højeste Vandstand i Isefjords Inderbredning har været ca. 4—5 m over nuværende daglig Vande. De højeste Partier af Bramsnæs har altsaa til Tider

Fraadstensbrudet ved Vintre Møller.

dannet en Ø. — En anden Nutidsdannelse er rigt repræsenteret paa disse Egne, idet vi ved Vintre Møller har et af vort Lands største og mest kendte Aflejninger af Kildekalk.

Paa sin Vej ned gennem Jordlagene kan Regnvandet ved Hjælp af sit Kulsyre-Indhold opløse Kalk. Bryder Grundvandet frem som et Kildevæld, mister Vandet noget af Kulsyren, og en Del af Kalken udskilles; derved opstaar den saakaldte Kildekalk. Kalken udskilles ofte omkring Mos, Stykker af Grene eller Blade. Plantedelene raadner senere bort, men Afstrykkene af dem bliver tilbage i Kalken. Kalk, der er afsat omkring Mos, kan godt fremkalde Tanken om »forstenet« Fraade eller Havskum, deraf Kildekalkens andet Navn Fraadsten. Kalkudskillelse ved Kilder er de fleste Steder forlængst ophørt. Aflejringerne af Kildekalk kan enten være bløde som Mergel eller løse og smuldrende, men ogsaa haarde og faste som Kalktuf eller Kaiksten.

Ved Øverste Vintre Mølle findes der en Del Kildekalk, men mest løs og smuldrende; lidt længere nede ad Aaløbet har det egentlige Leje været, hvor man i flere Omgange har brudt den faste Kalksten til Bygningsbrug; første Gang i tidlig Middelalder, da Egnens Fraadstens-Kirker blev bygget. Dette Brud omtales ofte i den videnskabelige Litteratur. I 1860 og 62 besøgte Geologen Carl Elberling (den senere kendte Bibliotekar) Stedet og fortæller, at han kun har set Kalken blottet tæt ved den næstøverste Mølle, hvor den i mange Aar er blevet brudt til Brænding. »Man kunde see en Kalktufvæg, der omtrent var 36 Favne (ca. 68 Meter) lang, og hvis Retning omtrent var NNV — SSO; Væggen vendte mod Øst (mod Møllen). Møllens Ejer, Hr. Andersen, sagde mig, at i den vestlige Halvdeel af hans Have er Grunden Kalk, i den østlige derimod Leer, og det er vel herpaa, at Kalken hviler. Kalkens Mægtighed (Lagets Tykkelse) kjender jeg ikke«. (Videnskabelige Meddelelser fra Dansk naturhistorisk Forening 1870).

Senere, 1875 og 1893—94, har Bruddet atter været aabnet for at afgive Materiale til Restaureringen henholdsvis af Sonnerup Kirke og af Tveje Merløse Kirke ved Holbæk. Geologen I. P. J. Ravn har i 90erne besøgt Bruddet. Han angiver, at det ligger 30 m Vest for den næstøverste Mølle, og at Kildekalkens Mægtighed her er ca. 4 m og aabenbart har været større, da der er brudt i Overfladen af Kalklaget. Kalken træffes først 2 m under Overfladen. (Meddelelser fra Dansk geologisk Forening 1896). Omstaaende Billede fra 1894 giver et godt Begreb om Kalklagets Tykkelse.

— I de senere Aar har Bruddet været helt tildækket med Jord, Stedet er nu et Græsvænge, hvor kun nogle Smaastumper af Kildekalk hist og her kan fortælle om den storslaaede og mærkelige Aflejring.

OLDTIDEN

Da Indlandsisen havde trukket sig bort fra Danmark, rykkede Planter og Dyr ind i Stedet. Paa udstrakte Tundraer græssede Rensdyrene, og i disses Spor fulgte snart Menneskene.

Minderne om disse Rensdyrjægere (ca. 10000 f. Kr.) er kun faa her i Landet, og naar Rye og Sonnerup savner ethvert Spor af disse Landets første Indbyggere, deler de blot Skæbne med de fleste andre danske Sogne.

Det barske Tundraklima maa efterhaanden vige for et mildere Vejrlig med varmt og tørt Vejr, Fyrretræerne begynder at faa Fodfæste, og til sidst er Danmark dækket af udstrakte Fyrreskove. Her rumsterer den kraftige Urokse, og Kronhjort og Raadyr springer omkring. Landet har hævet sig og er landfast med Sverige, England og Tyskland. Menneskene er blevet talrigere, og overalt ved Søer og Vandløb har smaa Jægerstammer slaaet sig ned. At ogsaa vore Sogne har været beboet i denne Tid (7000—5000 f. Kr.) kan regnes for fuldstændig sikkert, dog har vi ingen Fund herfra endnu, men mon ikke en eller flere af Stedets Landmænd ligger med Flint- eller Benredskaber fra denne Tid, fundet i Eng eller Mose. Disse Sager bør paa Museum, saa at Sognenes Kulturhistorie kan efterforskes saa grundigt som muligt.

Den landskabelige Union mellem Danmark og Nabolandene blev ikke ved med at vare, thi store Dele af Landet sank i Havet, Luften blev fugtigere, og et nyt Træ, Egen, blev det herskende Skovtræ. Et Utal af Vige og Fjorde skar sig ind alle Vegne ved Danmarks Kyster, og her boede talrige Stammer, der ernærede sig ved Jagt og Fiskeri. Hvor der var Livsbetingelser for Østersen, blev denne en yndet Spise. Skallerne

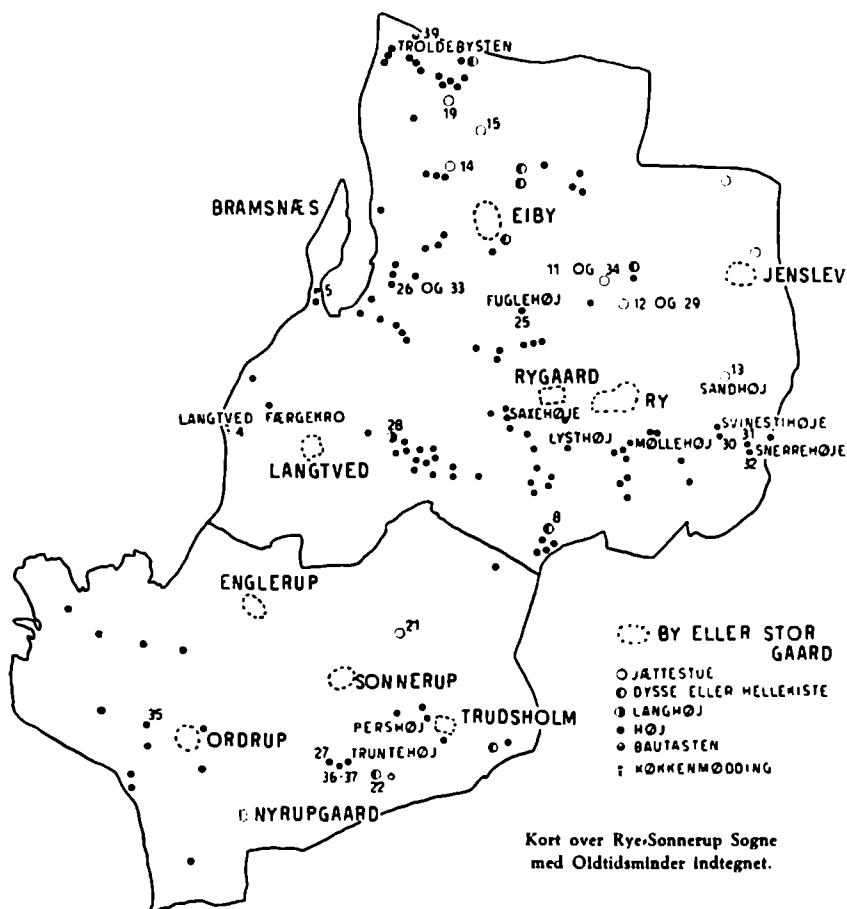
smed man fra sig, og dette »Køkkenaffald« kunde vokse til store Dynger, de bekendte Køkkenmøddinger, der foruden Østersskaller rummer meget andet Affald fra Dagliglivet, og saaledes er af den største Værdi for Udforskningen af denne Tid. Man maa være glad for, at Datiden ikke kendte til Spilindsamling.

Fra begge Sogne er kendt en Del Køkkenmøddinger, særlig mange ligger paa Bramsnæs og ved Bramsnæsvig, (3, 5, 6). Om de fleste af dem gælder det, at de ikke er nærmere undersøgt. Dog har Nationalmuseet udgravet en Køkkenmødding paa Bramsnæs (5) og her fremdraget: Skiveskrabere, Tværpile, Flækker m. m., og nogen Aar tidligere undersøgtes en Køkkenmødding ved Langtved Færgekro (4), hvorved fremkom: Skiveøkser, Kærneøkser, Spidsøkse, Bor, Benprene, et enkelt Lerkarskaar o. a.

Delvis samtidig med Køkkenmøddingernes Jæger- og Fiskerfolk levede noget længere væk fra Kysten Stammer, der ernærede sig ved Agerbrug og Kvægavl. Kendskabet til disse Næringsveje er kommet sydfra, hvor man i Kulturcentre som Ægypten, Mesopotamien og Indien allerede Aartusinder før os havde højtudviklede Bysamfund, hvis Eksistensgrundlag var Landbruget. Gennem mange Mellemlid er Kundskaben om denne nye Leveform naaet herop, vel hovedsagelig over Nordtyskland, Nordfrankrig og England. Nye Stammer med Kendskab til Agerbruget kan naturligvis være vandret ind syd og vestfra og har vel ogsaa gjort det, og denne Indvandring har i saa Fald utvivlsomt haft sin store Betydning for de Pionerer af hjemlig Oprindelse, der, belært af Kulturforholdene sydpaa, var begyndt paa Opdyrkningen af Danmarks Jord.

Mens vi ikke kender sikre Grave fra Køkkenmøddingernes Tid (5000—2500 f. K.), saa er vi i den Henseende heldigere stillet, hvad vore ældste Bønder angaar. Det blev nemlig snart Skik at begrave de Døde i Stenkister, de saakaldte Dysser (o. 2500 f. Kr.). Fra en beskeden Begyndelse voksede disse til store Stenkamre. Et godt Eksempel herpaa er Langdyssen med et sekskantet Kammer ved Rygaard (8).

Samtidig med disse udviklede Dysser begyndte man at bygge Jættestuer (o. 2300 f. Kr.), store Stenkamre, der ligesom de

sene Dysser var beregnet til at rumme mange Lig. I Virkeligheden maa en saadan Jættestue betragtes som en Bygds Gravsted.

Der vides at have været i al Fald een Jættestue i Kirke-Sonnerup (21), mens adskillige Jættestuer er kendt i Rye Sogn. En Del af disse er sløjfet, mens andre heldigvis er bevaret. Fra flere af dem opbevarer Nationalmuseet Fund.

I Rye By laa paa Præstegaardens Mark en oval, nu sløjfet, Jættestue (12), hvorfra indsendtes til Museet: Flintflækker, Ravperler og Lerkarskaar, og paa Jenslev Mark laa en nu ligeledes sløjfet Jættestue »Sandhøj« (13), hvorfra stammer: Flintøkser, Flintmejsel, Pilespidser, Ravperler og Lerkarskaar. En

Jættestue i Ejby, der blev fredet i 1897 (14), indeholdt lignende Ting som lige nævnt, men desuden: Flintdolke, en tresidet- og en hjærteformet Pilespids, økseformede Ravperler o. a. I samme By ligger en anden Jættestue, der blev fredet 1928 (15), og her fandtes foruden forskellige Flintsager, hvoriblandt særlig et savtakket Flintblad er bemærkelsesværdigt, en Mejsel af Hjortetak og en Pren af Knogle. Endelig er der Grund til fra denne By at nævne en Høj (19), der blev udgravet 1939, og som viste sig at indeholde en Jættestue, hvori fandtes: Flækker, Tværpil, Spydblade, Dolkblade, Økser, økseformede Ravperler, Lerkarskaar o. a. Hvad der gør denne Høj særlig vigtig er, at der udenfor og lidt ved Siden af Jættestuens Indgang blev fundet et mindre Stenkammer, en saakaldt Hellekiste, hvori laa: Skaftungepil, Lerbæger og Lerkarskaar, alt af sen Stenalderkarakter. Udgravningen viste med stor Tydelighed, at Hellekisten var lagt ind mod Foden af den oprindelige Jættestuehøj, hvorefter man havde dynget den til med Jord, saaledes at Jættestue og Hellekiste tilsyneladende laa i den samme Høj. Udgraverens Iagttagelser viser altsaa, at Hellekisten er yngre end Jættestuen.

Fra Trudsholm i Sonnerup Sogn kendes en anden Hellekiste (22), Fundene herfra: en grov Lerkrug og et Skifferhængesmykke, er ligeledes typiske for Stenalderens Slutning.

I Midten af Jættestuetid (o. 2100 f. Kr.) trængte nye Stammer sydfra ind i Landet, de begravede i Almindelighed deres Døde i simple Jordgrave, og Mandens Stenvaaben saavel som Kvindernes Ravperler afviger ligesom Keramikken iøjnefaldende fra Jættestuefolkets tilsvarende Sager. I Rye og Sonnerup har man sikkert ikke undgaaet de Fremmede, selv om ethvert Spor efter dem endnu mangler, i al Fald i Nationalmuseet.

Efterhaanden smeltede de Fremmede sammen med Landets oprindelige Beboere, men højst sandsynlig er denne Proces ikke gaaet helt fredeligt af. Efterkommere af denne Forening er det, der har bygget Hellekisterne (o. 1800—1500).

En sjælden Gang fik Dysse- og Jættestuefolkene Lejlighed til at se Genstande af Kobber og Bronze, og i Hellekistetid, Stenalderens Slutning, var sikkert ikke saa faa af den Slags Genstande i Brug, ligesom Guld i sparsom Mængde kendtes.

Jævnt og roligt vinder Broncen frem paa Flintens og Stenens Bekostning. Med stor Overlegenhed behersker Broncestøberen sin vanskelige Kunst, og prægtige Vaaben og Smykker udgaar fra hans Værksted. Guld er ret almindeligt og bruges enten til selvstændige Smykker eller som Belægning paa Bronze. Tiden er pragtelskende, men med Smag.

I Ældre Bronzealder (o. 1500—1000) gravlægges den Døde ubrændt i en Kiste af udhulet Egetræ og ofte med et alsidigt Udstyr. Fra Kirke Sonnerup haves Meddelelse om et Gravfund, hvori et Broncesværd (27), og fra Rye Sogn foreligger et Par udmærkede Eksempler paa Ældre Bronzealders Grave. Saaledes fandtes paa Vester Ejby Mark, Ryegaard (25), i en sløjfet Gravhøj »Fuglehøj« en Stendynge, hvorpaa oprindeligt har været sat en Egekiste. Foruden Rester af et ubrændt Lig laa her: Broncedolk, Bæltekrog og Bøjlenaal. Endelig blev der i 1938 midt i en Høj i Dyrehavegaard (26) fremdraget en Egekiste-grav, hvori var to Armringe og to Ørenringe, antagelig hørende til en Kvinde.

I samme Høj blev truffet en anden Grav, en lille Stenkiste (33), der ved sin Plads tydelig viste sig at være yngre end den førstnævnte Grav. I Kisten fandtes brændte Ben og desuden Gravgaverne: en Broncedolk, en Dobbeltknap, en lille Prydskive af Bronze samt endelig Odden af en Benpren. Denne Grav bestemmes baade ved Gravgoods og ved Gravskik til Yngre Bronzealder (o. 1000—500), en Kulturfase, der er jævnt udviklet fra Ældre Bronzealder. En lignende Kiste var det antagelig, der fandtes i den sydlige af »Svinestihøje« i Jenslev (30). Heri angives at have ligget flere mindre Bronzeegenstande og en lille Guldfigerring.

I Yngre Bronzealder er det blevet en almindelig, næsten uforgæves Skik at brænde Liget. Til Trods herfor giver man dog efter gammel Sædvane i Begyndelsen den Døde et fyldigt Gravudstyr, ligesom Kisten, hvori de brændte Ben er lagt, er betydelig større end et Gravgemme for brændte Ben behøver at være. I Tidens Løb bliver Kisten mindre og mindre, og det samme gælder Gravgaverne. I Stedet for f. Eks. at lægge en Dolk eller et Sværd i Graven laver man en Miniaturedolk eller et Miniaturesværd og lægger ved de brændte Ben, altsaa blot

et Billede paa den virkelige Genstand. Til sidst bliver det almindeligt slet og ret at lægge de brændte Ben i Lerkar (Urner). Ofte er der ingen Gravgoods, men nu og da træffes dog smaa Dobbeltknapper, Naale o. l.

Disse Urner blev ofte sat ind i gamle Gravhøje, saaledes fandtes en Urne med Broncesager i Højen omkring Jættestuen paa Præstegaardens Mark, Rye (29), og i Udkanten af en Høj i Kirke-Sonnerup stod et Lerkar med brændte Ben, en Bronceknep og en Broncenaal (36—37). Det var ogsaa Skik at opkaste nye ofte ret smaa Høje, hvori saa efterhaanden en Mængde Urner blev anbragt. Som Eksempel herpaa maa sikkert to nu ryddede Smaahøje »Snerrehøje« (31—32) ses, da det fortælles, at der i begge Høje er fundet flere Urner med brændte Ben og Broncestumper samt en lille Guldring.

I den nordligste af »Snerrehøje« blev tillige fundet en Sten med skaalformede Fordybninger. Muligvis har den været Dække over en Urnegrav. Hvad de skaalformede Fordybninger skal betyde, er det umuligt med Sikkerhed at sige, meget rimelig lyder den Forklaring, der siger, at Fordybningerne skal efterligne de Gruber, der fremkommer i Træ ved Ildboring. Sten med skaalformede Fordybninger skulde herefter have en kultisk Betydning som Symbol paa Ilden. De er kendt baade i Sten-, Bronze- og tidlig Jernalder.

I Nærheden af Jættestuen paa Præstemarken, Ryegaard, er fundet en anselig Sten, hvorpaa er indristet et stort Hjul med Eger (34), forøvrig Landets prægtigste af den Art. Stenen dateres til Bronzealderen og tolkes som et Billede af Solen; den er opstillet i Nationalmuseets Gaard.

Et nyt Metal, Jernet, vandt efterhaanden frem som Materiale for Vaaben og Redskaber paa Bekostning af Broncen, der dog stadig var et yndet Smykke- og Prydmateriale. Om noget Kulturskifte i egentlig Forstand er der lige saa lidt Tale mellem Bronze- og Jernalderen som mellem Yngre Stenalder og Bronzealderen. Hovednæringsvejene er stadig Landbrug og Fiskeri, ligesom Handelen spiller en Rolle. Forbindelsen med Mellemeuropa og Norditalien, der allerede i Bronzealderen har spillet en væsentlig Rolle for Udformningen af Kulturen her i Norden, holdes stadig ved Lige, og i den tidlige Jernalder

spiller Forbindelsen med de keltiske Folkeslag en afgørende Rolle for vort Lands Udvikling. Det er vanskeligt at danne sig et klart Billede af Forholdene i denne Tid, der benævnes Keltisk Jernalder (500—0), thi man har fortsat benyttet den Gravskik, der blev udformet i Yngre Broncealder, Ligbrændingen, og er blevet yderlig sparsom med Gravgodset. Enkelte store Mosefund kaster dog Strejflys over Perioden. I Yngre keltisk Jernalder, hvor man stadig holder fast ved Ligbrænding, bliver det dog Skik at give den Døde et mere eller mindre righoldigt Sæt Gravgaver. Forbindelsen med den keltiske Kultur afspejles tydelig i Vaabenformer, Husgeraad og Dagliglivets Smaating.

I Sydeuropa er der imidlertid sket store Omvæltninger, idet Romerne har gjort sig til Herrer over det keltiske Omraade og skudt sine Grænser frem til Donau og Rhinen. Direkte og vel særlig indirekte faar Danmark herefter omkring Kristi Fødsels Tid Føling med romersk Kultur. Denne Forbindelse spores i Vaaben, Redskaber og Smykker og viser sig særlig tydelig i det store Antal importerede romerske Industriprodukter. Tiden benævnes derfor naturligt Romersk Jernalder (0—400 e. Kr.).

Hverken fra Keltisk Jernalder eller fra Ældre Romersk Jernalder (0—200 e. Kr.) har Rye og Sonnerup ydet Fund, men vil man se godt efter i Grusgravene, skulde det være sært, om ikke et og andet kom frem, thi under Grusgravningsarbejder har man Chancer for at træffe paa Grave anlagt under flad Mark. Adskillige Grave fra denne Tid er Skeletgrave, og nu og da er Gravgodset righoldigt og prægtigt. Urnegrave er dog stadig i Brug.

Heller ikke fra Yngre romersk Jernalder (200—400 e. Kr.), hvor Gravskikken er som i foregaaende Tid, har Sognene noget Gravfund. Fra Rye Sogn findes derimod et lille Mosefund, Ejby Mose (10), nemlig en Broncetøjle til et Bidsel, bestaaende af to store flade Ringe og tre Dobbeltøskner, hvorved Tøjleens Ringe har været sammenholdt. Det er et Fund, hvor beskedent det end er, som er i Slægt med de store prægtige Mosefund fra Thorsbjærg og Vimose, og der ligger maaske mere i Ejby Mose.

Romerriget gik til Grunde, og de germanske Folk, der nu ikke var ude for et stærkt Pres af en overlegen Kultur, fik Lejlighed til en mere selvstændig Kulturdannelse. Den Kunstretning, der særlig tiltrak deres Opmærksomhed, var Dyreornamentiken, som de udviklede paa meget original Maade, og hvormed de prydede deres forskellige Genstande. Dette Tidsrum benævnes Germansk Jernalder (400—800 e. Kr.). Det er en guldrig Tid og en Tid af barbarisk Pragt. Bedst kendt er den fra Sverige og Norge, hvorimod Danmark har mærkværdig faa Fund fra denne Periode, naar undtages Guldfundene fra Mark og Mose, de glimter frem alle Vegne, talrigst paa Øerne. De maa forstaas dels som gemte, ikke afhentede Skatte og dels som Ofre til Guderne. Paa en Mark i Langtved, Rye Sogn, er fundet en Armbinding (41) dannet af en tynd Guldstang af firkantet Gennemsnit, hvis Ender ikke naar helt sammen. Den hører antagelig til denne Tid.

Fra Vikingetiden, Oldtidens sidste Periode, kendes intet Fund i Sognene.

Vikingetiden (800—1000 e. Kr.) var en voldsom Tid. Drevet først vel af Eventyrtrang og Haab om let erhvervede Rigdomme, senere vel af Trang og Lyst til Kolonisation, drog Skarer af nordiske Folk ud mod fremmede Kyster, rovede, plyndrede, koloniserede. Opdagede nyt Land og bosatte sig paa fjerne Steder som Færøerne og Grønland. Søgte længere mod Vest og satte Foden paa Amerikas Jord. Andre fór sydpaa, kæmpede paa Afrikas Jord og ristede Runer paa en Marmorløve i Athens Havn Piræus. Ogsaa østpaa søgte Nordboerne og naaede ad Ruslands Floder frem til Konstantinopel. Der var Rædsel og Graad i Klostre og Kirker: »Frels os, Gud, for de vilde Normanner«. Frankerkongen forbød alt Salg af Vaaben til de Fremmede, et Forbud, der blev omgaaet, mærkelig nok ogsaa af Munkene, som saaledes var med til at binde Ris til egen Bag.

Den nordiske Storm ebbede ud, og ved den historiske Tids Begyndelse fremtræder Danmark som et stort og kraftigt Rige med Lyst til at spille en Rolle i europæisk Politik.

FUNDLISTE

Køkkenmøddingtid: 1. Køkkenmødding ved Langtved omtalt i Nationalmuseets Sognebeskrivelse. 2. A 8828. 3. A 8890. 4. A 34872. 5. A 37053—62. 6. A 38194. 7. A 36909. *Dyssetid:* 8. Langdysse ved Ryegaard med sekskantet Kammer, omtalt i Nationalmuseets Sognebeskrivelse. 9. A 30409. 10. A 19801. *Jættestuetid:* 11. Jættestue, fredet 1928. 12. Sløjfet Jættestue, omtalt i Nationalmuseets Sognebeskrivelse. 13. A 986—99. 14. A 1094—1128. 15. A 1053—93. 16. Fund vist fra Jættestue, omtalt i Nationalmuseets Sognebeskrivelse. 17. A 15892. 18. A 33916. 19. A 38387—439. 20. A 27348. 21. Jættestue, omtalt i Nationalmuseets Sognebeskrivelse. *Hellekistetid:* 22. A 27369—70. 23. A 22173. *Uvis Tid:* 24. A 22052. *Ældre Broncealder:* 25. B 3966—68. 26. B 13199—202. 27. I en af de tre Høje her er fundet et Broncesværd, omtalt i Nationalmuseets Sognebeskrivelse. *Yngre Broncealder:* 28. Langhøj, hvori Urne med brændte Ben og en Bronceknep, omtalt i Nationalmuseets Sognebeskrivelse. 29. Oven i Højen til Jættestuen (12) er fundet et Lerkar med brændte Ben og Broncesager, omtalt i Nationalmuseets Sognebeskrivelse. 30. »Svinestihøje«, omtalt i Nationalmuseets Sognebeskrivelse. 31—32. »Snerrehøje«, omtalt i Nationalmuseets Sognebeskrivelse. 33. B 13195—98. 34. B 7911. 35. Høj, hvori Skaar af Lerkar samt Genstande af Bronze, omtalt i Nationalmuseets Sognebeskrivelse. 36—37. Høj, i hvis Udkant en Urne med Broncesager, omtalt i Nationalmuseets Sognebeskrivelse. 38. B 4021—26. *Jernalder:* 39. Bautasten, omtalt i Nationalmuseets Sognebeskrivelse. 40. C 1089. 41. C 5011.

Numrene 1—6, 8—9, 11—19, 24, 25—26, 28—34, 39—41 hører til Rye Sogn, mens Numrene 7, 10, 20—21, 22—23, 27, 35—38 hører til Sonnerup Sogn. Tallene med et foranstillet A, B eller C henviser til Fundnumre henholdsvis i Nationalmuseets Sten-, Bronze- og Jernalderprotokoller.

FOLKEMINDER

I Skellet mellem Ejby og Kyndelose, paa Matr. 17 af Ejby, staar den berømte Troldbysten eller Troldbykælling. Den store og brede Sten ses viden om og benyttes som Somærke af Fiskerne. Undertiden omtales Troldbysten som en Bautasten, d. v. s. en Mindesten efter en Afdød, utilhugget og uden Indskrift. Bautasten henføres for det meste til Jernalderens senere Tidsafsnit og er uden for Bornholm ikke almindelige, men maaske er der to i Hornsherred, nemlig Troldbykælling og den enlige Sten ikke langt fra Krogstrup Kirke.

Til Troldbysten er der knyttet en Række af de almindeligt forekommende Sten-Sagn. Der er først det kendte: Trold, der i Harne kaster Sten mod en Kirke og dernæst den anden Form: Trold, der overraskes af den stigende Sol og bliver til en Sten. At Troldbysten vender sig, naar den lugter nybagt Brød, har den til fælles med de fleste store Sten. Endelig er der et Par Tilløb til at ville overflytte Sct. Olav-Sagnene, som ellers er knyttet til den Sten, der i sin Tid laa i Skaaret ved Skuldelev Aasen, ogsaa til Troldbysten.

Stenkast-Sagnet er trykt af Anders Uhrskov i hans Bog »Folkesagn« og nedskrevet af Oluf Jensen som Elev paa Frederiksborg Højskole: En Trold, der boede paa den anden Side af Fjorden, vilde knuse Kirke Hyllinge Kirke. Da han ikke kunde komme over Vandet, tog han en mægtig stor Sten og kastede efter Kirken, men den naaede ikke længere end til Kyndelose Mark, og det er Troldby Kælling.

Trold, der stivner, er nedskrevet af Ingrid Pedersen, Enghavegaard, St. Karleby, som Elev paa Antvorskov Højskole og udgivet af Anders Uhrskov i hans »Sjællandske Sagn«: Da Kirke

Hyllinge Kirke skulde bygges, forsøgte Trolldene, som boede paa den anden Side af Fjorden, hver Nat at nedbryde, hvad Bønderne havde rejst om Dagen. Troldene maatte dog sørge for at være nede i Stranden, inden Sol stod op, ellers vilde de blive til Sten. En Nat havde de haft særlig travlt, og saa gik det galt for en Troldkone. Da hun var naaet omtrent ned til Stranden, stod Solen op, og hun blev straks til en Sten — Troldbykælling.

Troldbysten.

L. P. Bigaard har nedskrevet en Variant af dette Sagn i følgende meget dramatiske Form: Da Hyllinge Kirke blev bygget, var der en Trold paa Tudsenæs, som boede i Kulbjærg eller Baunhøj paa Næsset. Han saa sig gal paa Kirkebyggeriet i Hornsherred, men Kirken blev ved at vokse Dag for Dag, og snart vilde dette Kirkehus paa sit høje Bakkedrag og med sit Klokketaarn ses milevidt over Egnen. Trolden blev rasende og brølte: »Jeg vil over og rive det Hus ned, før det bliver færdigbygget«. Og saa fór han af Sted over Fjorden med Sus og Brus, saa det brølede i Luften. Kvinderne i Kyndeløse blev saare bange, da de hørte denne frygtelige Støj og løb op til Kirken og ringede kraftigt med Klokkerne. De malmfyldte Toner klang saa stærkt over Egnen, at da de mødte Trolden, brast hans Hjerte, og Legemet blev en Stenstøtte, der nu staar og spejder over til Troldens Boplads ved Kulbjærg paa Tudsenæs.

I August F. Schmidts »Danmarks Kæmpesten«, hvor Troldby-

stenen selvsagt har en Plads, er der i Tillæget aftrykt en Meddelelse, som Husmand Hans Poulsen i Smidstrup Old, Soderup Sogn, har givet til Lærer Chr. Weiss i Tingerup. Den lyder: Paa denne Stens (Troldbystenens) ene Side ses en Fremtoning, formentlig et Naturspil, der ligner en Kone ved en Spinderok. Med denne Meddelelse er vi paa Vej over i Sct. Olav-Sagnkredsen. L. P. Bigaard har nemlig nedskrevet et andet Sagn saaledes: Konen paa Bakken raaber: »Sct. Olav med det brede Skæg, du sejler saa nær min Kældervæg«. — Hertil svarer Sct. Olav: »Hvad siger du, din Troldkvinde, fra nu af og til evig Tid skal du staa her som Minde med din Rok og din Tén og dine syv skurvede Unger«. Og Bigaard tilføjer: For mange Aar siden syntes der at kunne ses syv Knuder paa Stenen, som skulde betegne de syv skurvede Unger, og fantasirige Mennesker kunde ogsaa se et vagt Omrids af Rokken.

Men her har vist Fantasien været lovlig livlig, og mon man ikke skal lade Sct. Olav Skaaret ved Skuldelev beholde sin Troldkælling, der jo kendes saa godt paa Rokken og Tenen.

I sine »Sjællandske Sagn« har Uhrskov yderligere et Sagn om en Sten ved Bramsnæs Vig, der skal være kastet mod Sonnerup Kirke; men her foreligger sikkert en Forveksling med Troldbysten.

Bag disse Sagn, der knytter sig til næsten alle store Sten, kan man se vore Forfædres Forsøg paa at forklare sig, hvorfra mon disse Stenkolosser er kommet. De Gamle havde jo aldrig tænkt sig Muligheden af en Indlandsis, der kunde flytte Klippeblokke. I Sagnene om Stenkast mod Kirken kan ogsaa det gamle Hedenskabs Kamp mod Kristendommen spores.

I en Indberetning fra 1869 til Nationalmuseet er Troldbysten aftenet og beskrevet. Meddelelsen slutter: Ejeren af Marken, hvorpaa Troldbysten staa, er Gaardmand Jørgen Larsen, og hans Gaard hedder Brændagergaarden. Gentagne Gravninger efter Grus truede med at ville rokke Stenen fra sit Stæde, men Jørgen Larsen forbød da straks Grusgravning, og han har lovet, at saalænge han lever, skal han gøre alt for at frede om Stenen.

Foruden de meget udbredte Sten-Sagn, der kendes mange andre Steder fra, er der af Forfatteren Cai M. Woel, som i

sin Barndom boede i Rye Sogn, optegnet et højst interessant Sagn om et mytisk Væsen, Kallekærsoen (trykt i Evald Tang Kristensens Æresbog).

Hvor Vejen til Kirke Hyllinge drejer af fra Vejen Rye-Jenslev, er der en Stenkiste under den ene Vej, og Stedet kaldes Kallekæret; det stod tidligere under Vand ved Foraarstide. De Gamle kunde fortælle, at i denne Stenkiste boede Kallekærsoen, hun var ikke helt almindelig, men forgyldt og skarp i Ryggen. Hun viste sig i Fuldmaanenætter eller i rigtig brandmørke Aftener, hvor hun lyste som en Ildstribе. Det var farligt at møde og se Kallekærsoen. Man fortalte om Folk, der var gaaet fra Forstanden, fordi de havde set den. Især Folk, der skulde giftes, maatte ikke gerne se Soen, for det betød Ulykke Resten af Livet. — Fra Nytaar til Helligtrekonger havde Kallekærsoen Grise, og i stille Nætter kunde man høre dem hyle.

Endnu i 1914 har Woel hørt Kallekærsoen omtale med tilbørlig Respekt af gamle Folk. — Sagnet kan sikkert ledes tilbage til vore Forfædres urgamle Tro paa mytiske Væsener — Vætter.

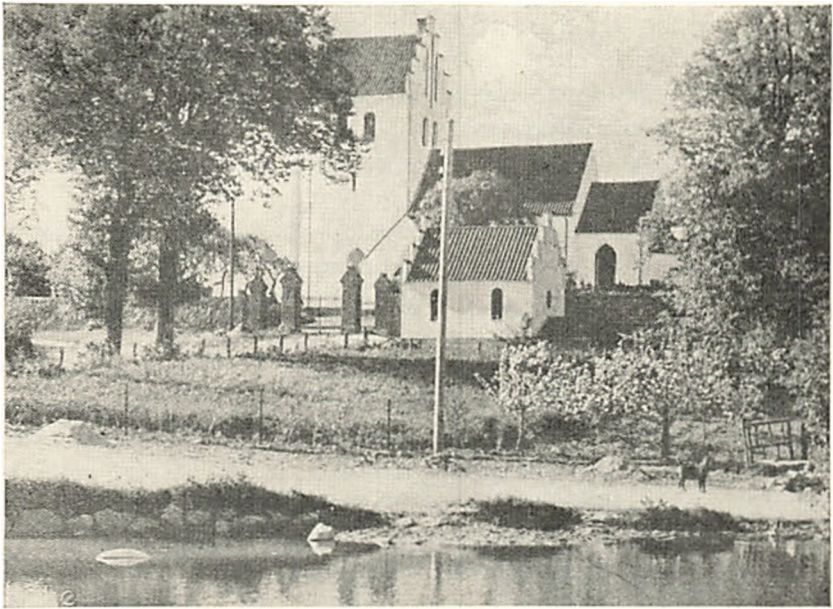
Til at borttage en mulig sidste Rest af Respekt for Kallekærsoen kan en Historie, som Cai M. Woel ogsaa fortæller, maaske være god: En maanelys Aften gik en Mand i Nærheden af Kallekæret; med eet skimter han noget lyst, der kommer nærmere og nærmere. Hvad kunde det være andet end Kallekærsoen, og Manden satte i vildt Rend. Først et godt Stykke borte standsede han, og nu hørte han tydeligt et Menneske raabe Hallo fra den Retning, hvori han havde set Soen. Det var hans Nabo, der var paa Vej til nærmeste By — iført et Par hvide Bukser!

I »Gevningebogen« (Uddrag trykt i Historisk Samfunds Aar-bog 1914) fortæller Christian Tobiassen om den kloge Kone i Rye, Karen Færgenielses, som især kurerede for Skæver (Engelsk Syge) og hulne Fingre (Edder). Hun læste over Patienterne og medgav dem Smørelse i 2 sammenhængende Muslingeskaller med et Baand om, derefter viste hun sine Kunder ud i Eng-haveskoven, hvor der ved Sognevejens østre Side stod et Bøge-træ, som ved Jorden havde en Aabning lig en stor Hank,

fremkommet ved at en Sidegren var vokset ind i Stammen igen lidt oppe. Her maatte Karens Patienter med Skæver, Van-trevenhed hos Børn og lignende Sygdomme krybe eller, om det var Børn, puttes igennem. Den syges Navn blev derefter skaaret i Træet, og Klude, som var brugt til Forbinding, blev efterladt paa Stedet. Traade, som i Forvejen var ombundet Barnet, toges af dette og bandtes om Træet; det betød, at Sygdommen fra Barnet skulde overføres til Træet. Folk holdt ikke af at komme Træet for nær, da man frygtede Smitten. Præstemandam Stybe fra Kirke Hyllinge blev kureret af Karen Færge-nielses. Sidse i Store Karleby overtog Karens Praksis, dog læste hun ikke over Patienterne, og de krøb heller ikke gennem Træet i Skoven.

Om Skæver-Træet ved Rye findes en lignende Optegnelse i Evald Tang Kristensens »Danske Sagn«, Ny Række, IV Bind, Nr. 1079.

I sin Bog »Handelsmand og Slagter« fortæller Fanny Fang, at hendes Fader Rasmus Frederiksen som 15—16-aarig Slagter-lærning (1865—66) fik en slem Betændelse i sin ene Haand. Han blev da kørt ud til Rye til Karen Færge-nielses, der var en lille ca. 80-aarig Kone, der boede i et Hus Nord for Vejen, inden man naar Ryegaard. Hun »læste« over Haanden og bad om Guds Bistand og gav Drengen en Pose med grønne, tørrede Urter, som hun selv havde samlet. De skulde koges sammen med Byggryn til en Grød, som skulde lægges paa som Omslag. Da den helt grønne Grød havde trukket et Par Uger, gik der Hul paa Haanden, og alt det »onde« kom ud. Saa blev Drengen igen kørt ud til den kloge Kone og vendte hjem derfra med en gul Salve, som hun personlig havde lavet, og som skulde afslutte Kuren. — Ogsaa Frederiksens Moder søgte en-gang Karen for »Benedder« i en Tommelfinger; den fik Urte-omslag og kom sig.

RYE KIRKE

Kirken ligger i Byens nordøstre Udkant. Det romanske Anlæg bestaar ligesom Sonnerups af Skib, Kor og Apsis og er ligesom dette opført af Fraadsten, men er ikke saa rigt udsmykket eller betydeligt. Kun to af de oprindelige Vinduer findes nu, et rundt i Apsis og et rundbuet vestlig i Skibets Sydmur, tilmuret med Kamp og Mursten; efter dets Plads at dømme har Skibet kun haft to Vinduer i hver af Langmurene. Norddøren er helt forsvundet, og Syddøren er omdannet. Kor og Skib har fladt Loft, men Apsis har sit oprindelige Hvælv, og her fandtes et nu overhvidtet, romansk Kalkmaleri med en Fremstilling af Majestas Domini, d. v. s. Kristus i sin Herlighed. Ifølge Magnus-Petersen viste Billedet: »Christus siddende paa Himmelthronen med den højre Haand oprakt velsignende og den venstre hvilende paa Evangeliet. Han var iført en gul Kjortel, og over Skulderen bar han en rød Kappe, hvis Kanter var prydede med en udsyet Bræmme. Figuren var malet paa

blaa Grund og omgivet af den mandelformede Glorie i hvide og røde Linier; foroven og forneden saa' man de fire Evangelisttegn og ved Siderne nogle Figurer i bedende Stillinger, formentlig Maria og Johannes«.

Den romanske Døbefont tilhører ifølge M. Mackeprang den saakaldte Kallundborg-Type og er især interessant ved Udsmykningen af Foden; den synes at vise, at Fonten er udgaaet fra samme Stenhuggerværksted, som har lavet en Række Granit-Baser, fundne i Søborg og stammende fra Borgens ældste Afsnit, Eskilds Tid.

Af gotisk Inventar er der kun bevaret Korstræet af et sen-gotisk Korbue-Krucifiks og den ene Klokke. Den bærer Indskriften: »inri. hielp gudh oc s(anc)te bodhel. gudh forbarme Seg over alle cris(t)n(e) Sielle. Anno d^o m^o xvi« (*Inri* er Forkortelse for den latinske Sætning: Jesus af Nazareth, Jødernes Konge. I Aarstallet har Klokketøberen ombyttet m^o og d^o; det skal være: mdxvi —1516). Ved Klokkeskatten 1528 maatte Rye Kirke aflevere een Klokke og i 1601 atter een, som vejede 19 Lispund (152 kg).

Rimeligvis i Slutningen af 1500erne nedrev man Skibets Nordmur (paa nær et lille Stykke) og udvidede Skibet til den dobbelte Bredde. Murværket er af Munkesten med mange Brokker og i uregelmæssigt Skifte. Samtidig blev Triumfmuren nedbrudt og en ny Skillemur mellem Kor og Skib opført i Forlængelse af Udvidelsens Østmur; en Dør førte fra Skibet ind til Koret, som nu blev omdannet til Sakristi, og samtidig blev der brudt en Dør i Apsidens Sydmur. I Kirkens Regnskab for 1618 omtales, at man købte Materiale til Stole og til Vaabenhusloftet, og Vaabenhuset fik ny »Ovring« og nye Tagsten. Aaret efter købtes 12 Alen Lærred til en Messesærk. Intet af dette er dog bevaret, thi i 1658 brændte Kirken og dermed det Inventar, den har haft. Prædikestolen er da ogsaa fra 1661, anskaffet af nyt efter Branden og bærende Giverens og hans første og anden Hustrus udskaarne Vaaben og Navne: H(r) Niels Trolle, F(ru) Helle Rosenkranz, S(alig) F(ru) Mette Ryd. I Gravkælderen under Skibets Nord-Udvidelse staar Holger Trolles og hans Families Kister, men Adgangen til Kælderen er nu tilmuret og Kistepladerne aftaget og opsat paa tre Tavler i Vaabenhuset.

Midt paa Nordvæggen findes en Mindetavle, kronet af Holger Trolles Buste. Indskriften lyder:

»Her indenfor huiller / den høyedle welbaarne Herre / salig Oberste Holger Trolle til Rygaard / fød paa Kiøbenhafns Slot Ao 1639 d. 22. November / hans Fader var Her Niels Trolle til Trollhollem / Ridder Rigens Raad og Stadtholder i Norge / hans Moder Fru Hille Rosenkranz til Gaufnøe / salig hensovet paa Rygaard Ao 1680 d. 10. October / huis høye Qualiteter, fornuftig Conduite / martialske Tapperhed, yndige og lifsalige / Ægteskab nu smertelig besørgis / Welmriteret Ærreminde / en braf oc tapper Hældt har lagt sig her at huille / da himmelgifne Siel igien til Gud mon ille / see hand var Dyden self af ædelt Trolleblod / stridhærdet, welforsøgt, oprigtig, eyegod / en modbevæbnet Hældt en trofast Kongens Mand / en Glæde i sit Huus en Ærre for sin Stand / nu skal hans Hældtenaufn i allis Minde swefve / ja Rygted om hans Dyd hos Efterwerden lefve / i Dyd og Tapperhed war ald hans Lefwe Lyst / thi foer en salig Siel af et mandhaftig Bryst / Her hos sin ædle Herre huiler / den høyedle welbaarne sl. Fru Ingeborre Krabbe / sl. Oberste Holger Trollis til Rygaard / fød paa Riberhus Slot Ao 1649 d. 24. July / hendis Fader Her Gregers Krabbe til Torstelund / Ridder Rigens Raad og Stadtholder i Norge / hindis Moder Fru Dorothea Daa til Hvering / saligen hensovit i Kiøbenhauvn Ao 1716 d. 30. Januari / har man end draget Sug i Sug bort er mit Houits Crone / de samlis nu evindelig for Lammet og hans Throne«.

1668 fik Kirken en ny Klokke med to Indskrifter. Af den ene kan kun læses: »Salig (H)er Oberste Holger Trolle, Ingeborg Krabbe«, men paa den modsatte Side staar paa hjemmelavet Tysk: »Aus Erst Unfeyr bin ich geflossen Nicias Jurgen aus Kalenborg hat mir gegosen« (»Af Erts og Ild er jeg flydt, Niels Jørgensen af Kallundborg har mig gydt«).

Taarnet er sikkert i sin nuværende Skikkelse fra 1694 opført af Munkesten med mange Brokker og i uregelmæssige Skifter. En Præsteindberetning fra 1758 fortæller, at det bar Holger Trolles og Ingeborg Krabbes Navnetræk og var »ziret med et Spiir«. Paa Vestsiden ses nu Bogstaverne F C R D R og Aars-tallet 1770, og paa den søndre Tagside i sortglaserede Vinge-

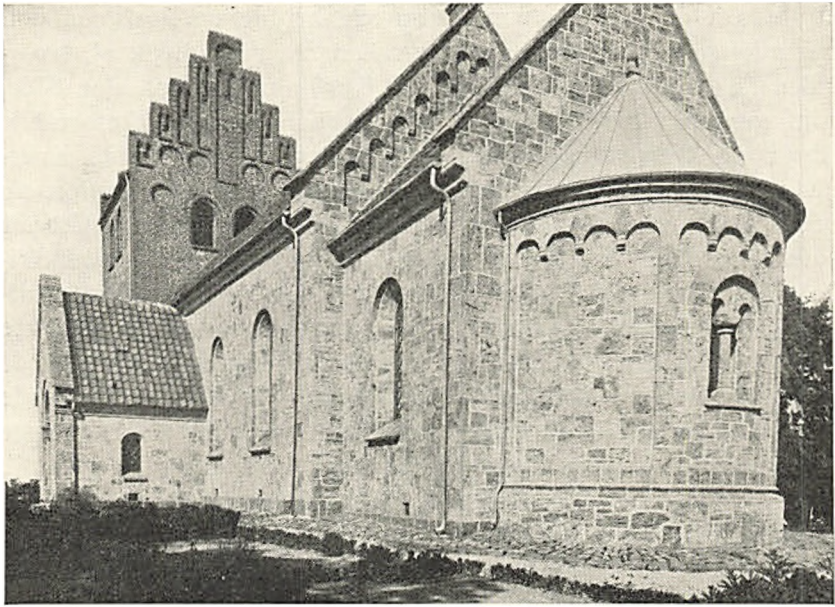
tegl de samme Navnetræk og 1771 udenom et Kors. Rimeligvis er Taarnet blevet istandsat og skalmuret i disse Aar. Taarnrummet har Gibsloft og en høj Rundbue ind til Skibet; i Mellemstokværket har en Dør mod Nord ført ud til en oprindelig Fritrappel, der er erstattet med en indvendig Trætrappe, og en fladbuet Dør fører ind til Skibets Loft; mod Syd sidder et smalt fladbuet Vindue. Klokkestokværket har til hver Side to fladbuede Glasmuller. Gavlene, som har ni Kamtakker og tre fladbuede Højblændinger, samt det meste af det øverste Stokværk er af mindre og nyere Mursten og stammer sikkert fra Istandsættelsen 1770—71.

Alterbilledet er fra 1725, et Maleri forestillende Kristi Himmelfart, udført af Frederik den Fjerdes Hofmaler Heinrich Krock. Et andet Maleri — en Kopi af Rafaels Billede: Kristi Gravlæggelse, malet af J. H. Cabott 1793 — hænger i Skibets Nordudvidelse paa Østvæggen.

Fra Begyndelsen af 1800erne er Alterstagerne i Empire, ligesom den malmstøbte Døbefont, som en Tid var i Brug, medens den gamle ærværdige Granitfont var forvist til Rye- gaards Have.

I de sidste Par Menneskealdre har Kirken endelig faaet betydelige Forandringer baade i det Ydre og Indre. I 1886 blev Vaabehuset opført, i 1929 blev Kor og Apsis atter bragt i Forbindelse med Skibet, og Døren i Apsis blev tilmuret. En ny Triumfmur med Korbue blev opført, og Skibets Nordudvidelse blev adskilt fra Skibet ved en ny Mur med to høje, runde Arkadebuer. Alle Vinduer og Døre er nye. I 1935 blev Prædikestolens gamle Farver fremdraget under Egetræs Overmaling.

Af Kirkegaardens Gravminder er der særlig Grund til at nævne to Sandsten over Gehejmestatsminister Niels Rosenkrantz (1759—1824) og hans Hustru Prinsesse Barbara Alexandrovna Wiasenskoy (1774—1849).

SONNERUP KIRKE

Kirken er stærkt præget af den store Istandsættelse 1874—75, og selvom man den Gang søgte at føre Bygningen tilbage til dens oprindelige Skikkelse, har disse nymurede Dele af Kirken naturligvis ikke den Interesse, som hvis de gamle Partier var blevet bevaret. Det nuværende Kor og Korrunding (Apsis) viser os derfor kun, at Kirken oprindeligt har haft en rigt udformet, men ganske vist ikke ualmindelig Plan. Skibet derimod, som i det store og hele er bevaret i sin oprindelige Form, er af ganske særlig Betydning og hører til de interessanteste paa Sjælland. Det er opført — ligesom Kor og Apsis — af Fraadsten, som sikkert er hentet fra de gamle Brud ved Vintre Mølle. Murværket er paa middelalderlig Vis bygget som Kassemure, d. v. s. dannet af to Murskaller, en ydre og en indre, hvorimellem der er fyldt Brokkemateriale, og er udvendigt rejst af Fraadsten i uregelmæssige Størrelser og uden gennemført Skiftegang. Baade Mure og Vægge har været dækket

af Puds. I det Indre staar endnu saa betydelige Rester af den oprindelige Udsmykning, at man kan faa et Indtryk af, hvorledes det fra først af har virket. Korbuen har paa den Side, som vender mod Skibet, to Dværgsøjler med klokkeformede Baser og Tærningkapitæler, som bærer de profilerede Kragbaand, men dertil indskrænker Triumfvæggens Dekoration sig ikke. Kragbaandene er ført videre hen over Skibets Østvæg som et vandret Pynte-Led og bliver ved Hjørnerne mod Skibets Sidemure brudt af to Nicher, der hver er delt af en midtstillet Dværgsøjle af samme Form som Korbuens. Nu dækkes Nichernes nedre Partier af de senere indbyggede Hvælv, og de bevarede Dele er derfor kun synlige over Hvælvene. Svarende til den ualmindelig statelige Triumfvæg har Skibets Langvægge ogsaa haft en rigere Udsmykning, end man ellers er vant til. Det ses bedst paa Nordvæggen, men har ogsaa været paa Syd-
væggen. Ovenover Norddøren, som senere er blevet tilmuret, sidder saaledes et Vindu, flankeret af to Trekvart-Søjler. Alle disse udsmykkende Led, som er udført i Fraadsten, er saa sjældne, at de næppe kan være udtænkt her, men maa pege mod større Forbilleder. Francis Beckett har (i Danmarks Kunst, I) gjort opmærksom paa, at disse Enkeltheder i Sonnerup Kirkes Arkitektur sikkert afspejler Udsmykningen af den ældste Domkirke i Roskilde, den Fraadstens Katedral, som opførtes omkring 1075, og hvis Fundamenter ligger under den nuværende Domkirkes Gulv. Sonnerup bliver derved et betydningsfuldt Monument i vor tidligmiddelalderlige Kunsthistorie og indgaar i den Gruppe romanske Fraadstenskirker, som ligger omkring Stiftsstad.

Sonnerup Kirke maa være bygget i første Halvdel af 1100-erne og har, ligesom de fleste Kirker, der er bygget i romansk (eller Rundbue-) Stil, oprindeligt haft fladt Loft. Det kan vi se af, at der paa Skibets Nordvæg ovenover Hvælvingerne findes Rester af Kalkmalerier, der nok er noget yngre end Bygningen, men dog endnu fra romansk Tid. Lige under Loftet har der løbet en Mæander-Bort, og derunder har der været Billedfelter, adskilte ved lodrette Baand. Farverne har været rødbrunt, okkergult og blaat, og Glorierne bag Personernes Hoveder har staaet modelleret i Stuk med Forgyltning. Af Fremstillingerne

kan man endnu skelne Flugten til Ægypten og De hellige tre Konger. Ved Nedbrydningen af Koret i 1875 fandt man ogsaa Rester af romanske Kalkmalerier; under et Bueslag stod (ifølge Magnus-Petersen: Kalkmalerier) »en Mand med spids Hat, lyseblaa Kjortel, grønne, lætsluttende Benklæder og røde Sko. En rød Kappe var fæstet ved en Agraph til højre Skulder. Han holdt i den ene Haand en stor Pung og modtog med den anden en Krands af en Figur i den tilstødende Bue«.

Af Kirkens ældste Inventar er der kun bevaret eet Stykke, den ærværdige Granit-Døbefont, jævngammel med Kirken selv og mærkværdig ved at have en tærningformet Kumme, smykket med Arkader og Kors i lavt Relief. Der er (ifølge Mackeprang: Danmarks middelalderlige Døbefonte) kun een Font til af denne Form, Tolstrup i Vendsyssel.

I gotisk Tid var Kirken ude for flere Omdannelser og Tilføjelser, forskellige fra den oprindelige Del baade ved Materialer og Stil (Spidsbuestilen). I Begyndelsen af 1400erne blev Skibet dækket af tre Fag Krydshvælvinger af Tegl, som afløste det gamle Træloft, og lidt senere blev Skibet udvidet mod Vest med endnu eet Fag, opført af Munkesten og lige saa bredt som det romanske Parti. Sidemurene har Trappefriser med fordybede Felter over et Savskifte, og Vestgavlen har, hvad man kan se fra Taarnet, en Dekoration af fem spidsbuede Blændinger. Hvælvingen her er samtidig. Kirken har i Slutningen af Middelalderen faaet en ny Udsmykning, thi ved Islandsættelsen 1875 fandt man Spor af Kalkmalerier paa næsten alle Hvælvingerne, men de blev igen overhvidtet. Henimod Aar 1500 blev Taarnet bygget til mod Vest. Det er ogsaa opført af Munkesten og hviler paa en kraftig Syld af Kampesten. Taarnrummet dækkes af et samtidigt Hvælv og aabner sig ind til Skibet med en spids Taarnbue. Det mellemste Stokværk er mørkt, men Klokkestokværket har Glamhuller til alle fire Verdenhjørner; Gavlene har ni Kamtakker over ni aftrappede Blændinger. I Taarnet hænger to Klokker, af hvilke den ældste og største er fra 1435, men det vil atter sige, at, hvis den altid har hørt til her — og det er ikke uden videre sikkert — maa den, før Taarnet blev bygget, have hængt i en Klokketabel paa Kirkegaarden eller ved Kirken. Den er forsynet med en

latinsk Indskrift i Minuskler, som oversat lyder: »O Ærens Konge, Christus, kom med Fred. (Klokken) blev gjort (i) Eghby til Ære for Maria og Johannes Døberen. Margreta«. Eghby er Ejby i Rye Sogn. Klokken er rimeligvis støbt af Klokkestøberen Hinricus Nicolai (Henrik Nielsen). Ved de store Indkrævninger af Klokker i 1528, da man var i Bekneb for Malm til at støbe Kanoner af, maatte Sonnerup ogsaa aflevere den største af de to Klokker, den dengang havde. Til Erstatning har man maaske anskaffet den lille Klokke, som blev omstøbt i 1905. Den bærer Indskriften: »Den Fredag efter Sante Lavrentius Dag støbte den Klocke af neøy (dvs. af ny) af I. M. til Nøtte oc Gafn. Si pro nobis qvis contra nos Wrbum Domini manet in eternum. 1570« (dvs. Hvis (Gud) er for os, hvem kan da være mod os. Herrens Ord bliver i Evighed).

Interessant ved denne Klokkes Datering er, at man endnu en Menneskealder efter Reformationens officielle Indførelse vedblev at bruge den katolske Helgenkalender. 1601—1602 krævede Christian den Fjerde en lignende Klokkeskat af de Kirker, han paa Kronens eller Kapitels Vegne havde Kaldsret til, og han fik fra Sonnerup een Klokke, som blev vejjet og var paa 2 Skippund 2 Lispund (336 kg). Efter Kongebrevets Ordlyd skulde alle Klokker ved hver Kirke afleveres med Undtagelse af den største, men det bliver da vanskeligt at forklare, hvorledes Sonnerup Kirke kan have to Klokker ældre end 1601. Det rimeligste bliver dog nok, at en af dem — men hvilken? — er købt til Kirken senere.

Efter Reformationen skete der ingen større Ændringer ved Kirkebygningen, men efterhaanden blev Inventaret fornyet eller anskaffet af nyt, saa at der ikke nu er andet katolsk bevaret end Fonten. Den gjorde Tjeneste paa god middelalderlig Vis i næsten et Hundredaar efter den nye Læres Gennemførelse, idet man vedblev at døbe Børnene ved at dyppe dem ned i Fontekummen, men man gik saa over til den nuværende Daabskik og anskaffede 1617 det store Messingfad til Fonten. Stolestaderne, som blev nødvendige for den nye Gudstjeneste-Ordning, stammer for de ældstes Vedkommende fra 1600, idet de bærer Indskriften: »Disse Stol lod Las Olsen oc Matz Iepsen i Orderop giøre oc vare Kirke Verge 1600«. De staar nu nederst

i Kirken, men de har nok oprindeligt haft en fornemmere Plads, som nyere Anskaffelser har fortrængt dem fra. I Kirkens Regnskab fra 1618 hører vi om, at der købtes Materiale til en ny Skriftestol, til Beklædning af Stole og til en Kiste til at opbevare Messeklæderne i, og vi faar ogsaa Haandværkerens Navn at vide; han hed Jacob Andersen Snedker og var fra Holbæk. Den nuværende Altertavle er fra 1626, og Prædikestolen er fra omtrent samme Tid, begge efter deres Stil udgaaet fra den dygtige Billedskærer Brix Michgells Værksted i Roskilde. De udmærkede Snitværker viser Fremstillinger af den bibelske Historie og er i deres Ornamentik karakteristiske for Renaissancestilen herhjemme. En Del af Stoleværket er fra samme Tid.

I Vaabenhuset findes nu to Ligsten. Den ene er af Granit og har Indskriften: »Her under hviler erlig oc velact Mand nu salig Hans Jenson, som boede oc døde i Sonnerup den 4 August Anno 1616. Berrete Hansdaater . . .«. Den anden er af gotlandsk Sten og har i Hjørnerne de fire Evangelisters Symboler, midtpaa de afdødes Bomærke-Skjolde samt Indskrifterne: »Her under denne Steen hviler erlig welact Mand Iep Erikson, som boede her i Sonnerup og døde samsteds den 21. Octob. 1644 udi hans Alders 70 Aar, disligeste den s(alig) Mands Hustru erlig gudfrygtig nu salig Qvinde Anne Rasmus Datter som døde den 21. Feb. 1645 udi hinders Alders 56 Aar oc lefde med hverandre i et erligt oc christeligt Egteskab paa 29 Aars Tid . . . oc loed deres Søn Erick Ibsen Borger i Roeskilde denne Steen bekoste Anno 1647«.

I nyere Tid er Kirken som nævnt blevet stærkt istandsat. 1874—1875 lod Grev Scheel Bygningen restaurere ved Arkitekt Georg E. W. Møller, som søgte at føre Kirken tilbage til den oprindelige Stil. Skibets Sydmur blev ommuret, Kor og Korunding nedrevet og genopbygget af Fraadsten, og Koret dækkedes af en Tøndehvælving. Skibet fik nye, store, rundbuede Vinduer og ny Gesims, Vestforlængelsens og Taarnets Sydmure blev skalmurede, og et nyt Vaabenhus af Fraadsten blev bygget i Stedet for et tidligere, som var blevet opført i 1859 af smaa Mursten. Forud for dette fandtes der et gammelt Vaabenhus af »Kalksten«. I det Indre blev der malet nye Dekorationer med romanske Motiver.

PRÆSTER I RYE-SONNERUP

- 1574 — Jørgen Lauritzen (Hansen?) var Præst i 24 Aar.
- 1597 — Peder Riff var Præst i 15 Aar.
- 1612 — Christian Pedersen Aarhus var Præst i 4 Aar.
- 1616—o.1650. Poul Sørensen Sorte, ordineret 11. December 1616, død ca. 1650.
- 1651—1671. Anders Nielsen Hasle(v), født i Skaane, Student 1645 (Roskilde), ordineret 12. Febr. 1651, gift i 11 Aar med Karen Terkildsdatter, født i Ølsted Præstegaard 1631, død i Uldum 29. Marts 1706.
- 1671—1674. Elias Sørensen Lind, udnævnt 25. April 1671, død 1674, gift i 2 Aar med Formandens Enke.
- 1674—1708. Søren Dolmer, udnævnt 23. Juni 1674, død 1708, gift 1683 med Margrethe Jørgensdatter à Møinichen. Han byggede et Skolehus i Sonnerup.
- 1708—1724. Anders Jensen Fog, Kapellan 1704, gift med Formandens Datter Johanne Cathrine (7 Sønner, 3 Døtre).
- 1724—1761. Thomas Jensen Kjerulf, født 1696, begravet 8. September 1761, gift 1725 med Formandens Enke (5 Sønner).
- 1761—1776. Mathias Hamborg Sørensen Aagesen, født i Nibe 18. April 1732.
- 1777—1793. Mathias Jørgen Marcussen Mathiesen, født i Sorø 1748, død 7. Maj 1793, gift 1778 med Ellen Hansdatter Pohlmann, født 1762, død 1852.

1793—1815. Gjerlev Christian Krog, født i Norge 19. Marts 1762, død i Stege 2. Januar 1830 (hvortil han blev forflyttet 1815), gift 1791 med Inger Marie Holst, født 1769, død 1850. Var stærkt interesseret i Landbrug og Skolevæsen; forfattede mange Artikler om Tidens Spørgsmaal.

1815—1838. Frederik Christian Mathiesen, født i Rye Præstegaard 21. September 1781, Student 1800 (Roskilde), cand. theol. 1805, forflyttet til Højby 1838, død 29. Dec. 1865, gift 1816 med Louise Borch, en Plejedatter af Gehejmeraadinde Rosenkrantz (6 Sønner, 5 Døtre).

Pastor Christian Jørgensen.

1838—1882. Carl Nicolai Hellemann, født 16. Jan. 1811 paa Ryegaard, udnævnt 8. Dec. 1838, afskediget 21. Februar 1882, død 22. Dec. 1884, gift 1839 med Thomasine Mariane Liunge (2 Sønner, 4 Døtre). Meget belæst og sprogkyndig, Ejer af en Bogsamling paa ca. 11.000 Bind, skrev forskellige Bidrag til Blade og Tidsskrifter under Mærket »Edvard«. Han havde Ligtaler til tre Priser: 2, 5 og 10 Rdl.

1882—1896. Jacob Lauritz Nikolaj Nørregaard, født 18. December 1844, udnævnt 28. April 1882, forflyttet til Grenaa 1896, død 29. Maj 1916, gift 1878 med Hansine Mathilde Skouboe.

1896—1908. Johannes Leonhardt Faartoft, født 1. Juni 1856, Forstander for Ranum Seminarium, udnævnt 28. April 1896, forflyttet til Nysted 1908, død 1920, gift 1883 med Mette Marie Jespersen (5 Døtre). Han havde en stor Menighed i Rye, var

meget musikalsk og havde en sjælden smuk Sangstemme; som Foredragsholder var han meget søgt ogsaa udenogs.

- 1908—1922. Christian Jørgensen, født 27. August 1860 i Jellinge, Kapellan 1889—1894, Sognepræst 1894—1902 i sin Fødeby, 1902—1908 i Sæby-Gjershøj, udnævnt hertil 3. Juli 1908, 18. December 1922 forflyttet til Skrobelev, død 31. Juli 1930, gift 1890 med Alvilda Herskind. I to Perioder, 1913—21, var han et virksomt Medlem af Rye-Sognerup Sogneraad.
- 1923—1927. Aage Christian Winther, født 10. Marts 1891 i Hesselager, Kapellan i Rise 1918—19, Sognepræst paa Agersø 1919—1923, udnævnt 13. Oktober 1923 hertil, forflyttet til Vissenbjerg 1927; gift 1921 med Johanne Bagger.
- 1927—1934. Poul Christian Nielsen Østergaard Gade, født 12. August 1887, Sekretær i Kirkens Korshær, udnævnt 13. Oktober 1927 hertil, forflyttet til Sdr. Vilstrup 8. November 1934; gift 1921 med Ingeborg Møllerup.
- 1935— Rasmus Peter Beyer, født 4. September 1888, Folkeskolclærer 1910—1931, studerede Theologi 1927—31, cand. theol. 1931, Sognepræst i Ørbæk 1931—34, udnævnt hertil 16. Februar 1935, gift 1917 med Anna Eliseth Therkelsen, født 1890, død i Rye 15. Oktober 1935.

AF SKOLERNES HISTORIE

Sognepræsten Gjerlev Chr. Krog var som saa mange af sin Tids Præster ivrigt interesseret i at fremme Oplysningen og skabe et bedre Skolevæsen, idet han indsaa, at skulde Bondestanden indenfor en rimelig Tid faa Nytte af de nye Landbo-reformer, maatte den ud af den Overtro og Uvidenhed, den hidtil havde levet i. Allerede længe før Pastor Krogs Tid har der dog — i alt Fald af Navn — været Skoler i begge Sogne, men Skolesagen har helt været præget af Tilfældigheder.

Gennem et Manuskript, Efterretning om Skolevæsenet i Rye og Sonnerup Sogn, gav Pastor Krog sine Erfaringer i Arv til sine Eftermænd i Embedet og skriver her bl. a.: For Rye Skole findes ingen Fundats. Rimeligvis har denne Skole fra Begyndelsen været saa ubetydelig, at man ikke har bekymret sig om at give den nogen Fundats. Rye Skole har stedse staaet under Ryegaards Patronat og har vel maattet bestemme sig efter Herskabet eller Godsforvalterens Forgodtbefindende.

Og videre tegner Pastor Krog et saare ynkeligt Billede af Skolevæsenets Tilstand ved hans Embedstiltrædelse. Det hedder saaledes: Da jeg i Aaret 1773 kom til Kaldet, fandtes i Rye et Skolehus, lagt lige op til Degneboligen, bestaaende af tre Fag usle, klinede Lervægge, med Lergulv og næppe tre Alen højt fra Gulv til Loft. En jammerligere Bygning fandtes ikke i Rye. Gennem tre Fag smaa Vinduer fik Skolen al sin Lysning. Vinduerne kunde ikke aabnes, men gennem Vindueskarmene var saa mange Sprækker, at samme maatte med Ler tilklines mod en kommende Vinter. Ruderne var saa smaa og saa forbrændte af Solens Varme eller dækket af Støv, at det var en Umulighed at se nogen, som udenfor gik forbi. Gulvet var fuldt af Huller,

fremkaldt dels ved beslagne Træske og dels ved Fuglighed om Vinteren. En liden Bilæggerovn skulde afgive den fornødne Varme. Skolens Inventar bestod i tre paa Pæle ned i Jorden rammede Borde med Bænke. En gammel Stentavle, uden Ramme, benyttedes til Regnekunsten. Endelig bag Døren et Bord, hvorpaa Børnene opdyngede deres Madkurve, Øllasker, Huer, Vanter og lignende.

Naar Skolestuerne i Hovedsognet var saaledes, er der vel ingen Grund til at formene, at Skolelokalerne i »Annekset« skulde overstraale disse.

Om Sonnerup Skoles Oprindelse har Pastor Krog i en gammel Embedsbog fundet, at Præsten Søren Dolmer omtrent ved Aaret 1700 har ladet opføre et Hus, som behoes af en Skræder Peder Michelsen, som og læser for Børn, saaledes som han kan.

Omkring i Skolestuens ledige Hjørner var der paa Pastor Krogs Tid anbragt Botter, Baljer, Hønsereeder o. l., og Skolestuen havde i de senere Tider ikke været benyttet uden ved Bispevisitats. Læreren holdt almindeligvis Skole i sin egen To-fags-Stue, som var stor nok til de 6—8 Børn, som daglig mødte.

Nogle udvalgte Stykker af de Rye-Sonnerupske Pædagoger præsenteres af den gæve Præstemand, og han nævner først den bedste: Michael Møller. Han var Student, og om ham havdes intet mærkeligt at berette, undtagen han en Gang havde glemt at slukke Alterlysene i Rye Kirke. Da man saa' Lys i Kirken om Natten, turde ingen af Overtro gaa derind før den følgende Morgen, og saa viste det sig, at Lysene var brændt saa langt ned, at der var gaaet Ild i Allertavlen og det ene Hjørne brændt. Møller var meget ivrig i sin Skolegerning og indlod sig ofte i Samtale og Spørgsmaal angaaende Religionen, naar han paa Veje og Stier mødte de unge og ugifte. Han ønskede en Opremsning af et eller andet Katekismusstykke og sagde saa altid: »Begynd! begynd!« Deraf kom det i Sognet saa kendte Mundheld: »Begynd! begynd! sa' Rye Degn«. — Engang havde Præsten laant ham en Ridehoppe til Sogns, men paa Hjemvejen løb den løbsk, saa Degnen i fuld Fart fór forbi Præsten. »Hvorhen? hvorhen?« raabte Præsten. »Hvor Gud og Hoppen vill hvor Gud og Hoppen vil!« fik Præsten til Svar.

I Midten af det 18. Aarhundrede var Degne- og Skolelærerembedet i Rye besat med Student Jørgen Fritz, hvis yngste Datter Helle ved Faderens Død efter Datidens Skik fik Degnekaldet med den Forpligtelse at skaffe sig en Mand, som kunde forestaa dette. En Mand fik hun ogsaa i Student Jacob Husum, men efter Pastor Krogs Beskrivelse var han slet ikke skikket til at forestaa Embedet. Der siges om ham: Bemeldte Jacob Husum var en liderlig Person og saa bevandret i »Venere og Bacho«, at han havde næppe sin Overmand deri. Hans Uforskammethed gik saa vidt, at han sendte Bud til Præsten, at han paa hans Sognerejse gennem Skoven vilde gennemprygge og mishandle ham, fordi han en Tid var suspenderet fra Embedet.

Degnens Kone var drikfældig, og alting i Huset var solgt eller pantsat. Til stor Glæde for Menigheden kom Husum i Politiforhør, mistænkt for at have stjaalet et Stykke Lærred fra Blegpladsen, som tilhørte Sadelmager Svend Andersen, Rye, og det stjaalne Lærred havde han en Aften mellem Kl. 10—11 lagt op paa Rye Kirkes Vaabenhusloft. Politiretten dømte Degnen den 30. Marts 1795 til 6 Maaneders Forbedringshus, hvad Højesteret stadfæstede. En lovfældet Tyv forment man ikke mere kunde være Skolelærer eller burde være Degn, og dog ytrede nogle Tvivl om, hvorvidt den tyvagtige Degn rent kunde afsættes. Danske Kancelli besluttede da at nedsætte en Provsteret, hvor Jacob Husum kunde dømmes fra Embedet. Retten blev sat i Lyndby, og to Degne, J. Winther, Sæby, og Aubertin, Skibby, blev beskikket, den første som Defensor for og den sidste som Aktor mod Husum. Alle var i Uvished om Sagens Udfald, men saa døde Jacob Husum den 22. Juli 1796 i Forbedringshuset og blev begravet derfra.

Aaret 1802 blev et Mærkeaar i Rye-Sonnerups Skolevæsens Historie. I dette Aar døde F. C. Rosenkrantz og blev efterfulgt som Skolepatron af Stamhusbesidder Niels Rosenkrantz, Gehejmestatsminister og Minister for udenlandske Sager.

Pastor Krogs Interesse for Skolesagen i sit Pastorat var varm og levende, og ved enhver Lejlighed talte han Skolens Sag. Derimod var Tænkemaaden hos de fleste Beboere snarere

denne: Hellere betale Kromanden 3 Rdl. for 1 Pot Brændevin end give 1 Mark ud for sit Barns Undervisning.

Imidlertid var Udkiftningen og Udflytningen paabegyndt, og der blev ogsaa lysere Forhold for Almuens Oplysning.

Pastor Krog skriver om Niels Rosenkrantz: Næppe var denne ædle Herre, hvis Navn jeg og Efterslægten skal velsigne, kommet i Besiddelse af dette Arvegods, før han gav mig sin Forsikring om Hjælp og Støtte til Kirken og Skolevæsenets Fremme. Ved den offentlige Gudstjeneste lod han straks bekoste 50 Eksemplarer af Evangelisk-kristelig Salmehog, som vel et Aar i Forvejen var indført, men ved adskillige Kabaler blev afskaffet, og hvorom vi ønsker, Efterverdenen maa være ubekendt. Et Forslag til ny Skoleplan blev af mig til den gode Herres Velvilje fremlagt; men efter kongelig Befaling blev Statsministeren beordret til en Rejse i Rusland, som hindrede ham i Planens Gennemførelse. Han maatte overlade sin Viljes Udførelse til en gammel, skrøbelig Forvalter Geckel, der glædede sig ved at trække Sagen i Langdrag for om muligt med Tiden at tilintetgøre sin Herres gode Vilje og mit inderligste Ønske.

Men da Patronen lykkeligvis efter kort Fraværelse kom tilbage, maatte Skolen i Rye fuldføres, og 10. September 1806 blev den indviet.

Denne Skole var saa langt forud for sin Tid, at den i ca. 100 Aar gjorde Fyldest — og i dette Tidsrum fik en Tilbygning, da der blev ansat en Andenlærer.

Men ogsaa Sonnerup Skole trængte til Fornyelse. Den var, som nævnt, opført ca. 1700 af Præsten Søren Dolmer. Over Indgangen til Skolen fandtes paa Løsholtet indhugget følgende: »Gud allene til Ære. Ungdommen til Lære. Er dette Hus til en Skole bekostet og foræret af Søren Dolmer, Sognepræst til Rye-Sonnerup Menigheder og hans Kjæreste Margaretha à Moinichen«.

Da denne Skolebygning oprindelig kun bestod af 6 Fag Hus, som paa Pastor Krogs Tid holdt 100 Aars Jubilæum, er det meget rimeligt, at den trængte haardt til Afløsning. Et Uheld kom Præstens Ønsker til Hjælp; thi Søndag den 9. Oktober 1808 Kl. 2½ om Eftermiddagen kom der Ild i Skolens Tørvehus, og hele Skolen brændte.

Pastor Krog fremlagde straks en Plan for Niels Rosenkrantz, og man søgte ogsaa at tilvejebringe Bygningsmateriale. Men Krigen hindrede Tilførsel, og hvad der kunde faas, var meget dyrt og maadeligt. Skolen kunde derfor ikke faa den planlagte Dybde eller Bredde.

Samme Efteraar begyndte man Tilhugning af Tømmer og fik Skolen rejst og tækket inden Foraaret. Undervisningen kunde dog ikke begynde før Efteraaret 1809, da den egentlige Skolebygning stod færdig.

Pastor Krog siger om denne Bygning, at den næppe har sin Lige paa Sjælland.

Det kan derfor nok interessere at erfare, hvad man for 100 Aar siden forstod ved en ideel Landsbyskole.

Den egentlige Skolebygning var paa 11 Fags Længde og 4 Fags Bredde med følgende Indretning: Til venstre for Indgangsdøren fandtes to Læsestuer, en større og en mindre. I den store Læsestue var en Tretagers Jernkakkellovn, 3 Rader »Pulpet« (Skraaborde) og Bænke for Børn og et »Pulpet« med Sæde for Læreren. Paa Væggen hang tvende sortmalede Tavler, den største med hvidmalede Alfabeter og Tal, den anden kun sort til Brug for Læreren ved Undervisningen. — I den mindre Læsestue var der et »Pulpet« og Bænk for Børn, et stort Bogskab, en Boghylde med et lille Skab. Gennem 4 Fag Vinduer fik man Lysning i den største og gennem 2 Fag i den mindste Læsestue.

Paa højre Side af Indgangsdøren fandtes en Stue, to Kamre, et Bryggers og Køkken for Skolelærerens Familie med Opgang til Loftet samt Bageovn og Udgang til Haven.

Denne Bygning var teglhængt og over Lofterne belagt med Ler samt indvendig malet. Den havde ikke alene den fornødne Højde og Rummelighed, men ogsaa tilstrækkelig Lysning gennem klare Vinduer, og den havde en af Patronen bekostet Toetagers Jernkakkellovn.

Foruden denne Hovedbygning var der to Sidefløje, hvoraf den ene indeholdt — skal vi sige W. C., adskille for Piger og Drengene, en Kostald og Tørvehus. Den anden Sidefløj indeholdt Lo og to Lader. Gaardsrummet indesluttedes iøvrigt af et brunmalet Egestakit.

Niels Rosenkrantz viste ogsaa sin Interesse paa mange andre Maader, bekostede bl. a. et Laanbibliotek, en stor Sjøldenhed i den Tid, skænkede Brændsel til Skolerne og Bolig til afgaaede Lærere. Han forsynede Skolerne med Bøger, Papir og Tavler o. desl. Vanskeligheden med at faa brugelige Lærere afhjælp han ved at sende et ungt, begavet Menneske (Chr. Peter Hansen) til Jonstrup Seminarium og bekostede dér hans 3-aarige Ophold.

Da Hansen med godt Resultat havde taget sin Eksamen, blev han af Rosenkrantz beskikket til Lærer og Kirkesanger i Sonnerup med en Løn af 255 Rd. Senere fandt Niels Rosenkrantz, at denne Løn var for ringe og skrev den 8. Oktober 1810 følgende Brev til Læreren:

»Jeg har tillagt Forvalter Starup at betale Dem til 11. Decbr. Termin 50 Rd. Courant og saaledes i hver af Aarets to Terminer, — altsaa 100 Rd. aarligt, indtil De ved Degnekaldets Deling kommer i Besiddelse af de deraf flydende Indtægter. — Det er mig kært, at De agter at inklade Dem i Ægteskab med en vindskibelig Pige, og jeg ønsker Dem og hende til Lykke«.

Pastor Krog føjer til, at i Rye Sogn var der paa dette Tidspunkt 120 skolepligtige Børn og i Sonnerup Sogn 80—90. — I Barnets første Skoleaar havde Læreren Besvær med at lære Barnet at snakke rent, være renlig og sædelig. Ofte maatte Præsten selv tage Del i Undervisningen og søge at dele Byrderne, og han siger: Jeg fandt det sandt, at den, Guderne hader, gør de til Skolemester. Børnene møder urene i Skolerne, gnavende paa Mad, med brusende Haar, som ofte vidnede om en gnavende Indkvartering og med snattede og urene Fingre.

Lærere i Rye.

Søren Andersen Lind, Degn i Rye, døde 1675.

Eskild Madsen blev kaldet 1671 og døde 1714.

Peter Petersen Riether blev kaldet 1714 og døde 1724, 39 Aar gl.

Rasmus Petersen Balle, Karl paa Ryegaard, Mejeriskriver paa Trudsholm og en Tid Ejer af Egholm Mølle 1796, afstod Embedet 1811.

Ernst Frederik Elsner blev kaldet 1811 som Degn eller Skoleholder og døde 1812.

Peter Nielsen Sæby blev kaldet 1812 og døde 1825. Pastor Krog gav denne Mand en god Omtale.

Bent Hansen Lund, som blev kaldet til Lærer i Rye Skole 1825, var meget musikalsk, spillede Fløjte og Orgel og var efter Sigende i en Aarrække Organist paa Ledreborg; han medvirkede i Orkester baade i Holbæk og Roskilde som en dygtig Fløjtenist. Strauss Polka Nr. 3 var i Lunds Lærertid meget populær, og en Søndag fandt han paa at spille denne iørefaldende Polka paa Orgelet, da Menigheden forlod Gudstjenesten. Dette bevirkede, at Folk blev staaende og lyttede til de kendte Toner. — Han var tillige meget interesseret i Jagt og Fiskeri. Ved en Jagttur i Ejby sammen med to Gaardmænd, hvor man skød Harer paa Sporsne ved Juletid, var Udbyttet blevet tre Harer, hvoraf de to var lagt ind i et Hus, kaldet »Kiseruphuset«. Efter en god Aftensmad, hvor Læreren blev baade bænket og skænket, som det hed, fik han den Hare, som Jægersmændene havde bragt med hjem. Men det kunde ikke tilfredsstille den begærlige Degn; da han kørte hjem, tog han de to andre Harer med i Vognen og fik saaledes hele Jagtudbyttet til Ærgrelse for hans to Jagtfæller, der saaledes gik Glip af Juleharen.

Lærer Lund brugte Tampen rigeligt i sin Skole, men Prygglemetoden skaffede ham naturligvis ikke Venner, hvad et lille Træk beviser. Ved Grev og Grevinde Scheels Bryllupsfest den 3. November 1864 var der af Beboerne arrangeret en Modtagelse ved Ryegaard, da Brudeparret om Aftenen vendte hjem. Paa en Tribune stod Læreren med en Del Sangere, som under Fakkeltøget skulde synge nogle Sange. Just som han stod og dirigerede sit Kor, var der nogle af hans gamle Skoledrenge, som tog et rask Snuptag i Degnens Frakkeskøder, saa han faldt bagover fra sit ophøjede Stade til stor Moro for mange Deltagere.

Christen Hansen blev kaldet 1865; blandt 40 Ansøgere indstilledes han som Nr. 2. En morsom lille Episode maa anføres: Paa sin Vandring rundt til Sogneforstanderskabets Medlemmer for at fremstille sig traf Hansen et Medlem, der var berygtet for en lidt bred Mund. Manden laa just oppe paa Taget og mønnede Husel. Lærer Hansen tog sin Hat af og hilste høfligt paa Bonden i hans Højhed. »Hvad vil du?« brølte Manden

ned til Læreren, der stod i Gaarden med Hatten i Haanden. »Jeg er Lærer og søger Rye Skolelærerembede«. »Her er saa mange Degne, saa vi godt kan fede Svin med dem, der er for mange!« »Ja, kom nu herved, min gode Mand, saa tager vi et Livtag om den Sag«. Der blev ikke snakket Puddersukkersnak i den følgende halve Time. Chr. Hansen gav igen paa det skarpe Skyts, saa det knagede i Gaardmandens Lemmer, og stoppede hans brede Kæft.

Lærer Chr. Hansen fik Embedet og blev Ven med den stejle Gaardmand. Gennem sin trofaste Lærergerning i 28 Aar vandt han baade Børn og Forældre og satte sig et smukt Minde og Eftermæle.

Niels Johan Lauritz Manniche blev kaldet 1896, men døde allerede den 2. September 1899. I disse tre Aar havde den sympatiske og dygtige Lærer vundet sig mange gode Venner, der sørgede over hans saa tidlige Død.

Albert Westergaard blev i 1900 kaldet til Førstelærer og Kirkesanger. Han kom fra Jersie, hvor han i 10 Aar havde været Lærer. I flere Aar ledede Westergaard en Sangforening, og her vandt han sig mange Venner ligesom ved sin Gerning i Skolen og Kirken. Aftenskolen lykkedes ogsaa for ham i mange Aar. Han var Medlem af Rye-Sonnerup Sogneraad i en Valgperiode. Fru Marie Westergaard var en Datter af Missionær Peder Larsen, Braade i Odsherred. Da han i 1926 forlod Rye Skole, blev der holdt en smuk Afskedsfest i Ejby Forsamlingshus, hvor Westergaards og hans Hustrus mange Venner samledes for at hylde det afholdte Lærerpar. Domprovst Martinsen-Larsen holdt Festtalen.

K. Nielsen Ravnmark blev kaldet den 1. Februar 1929 som Førstelærer og Kirkesanger; senere overtog han ogsaa Organistembedet i Rye Kirke. Lærer Ravnmark har i flere Aar holdt Aftenskole, hvor Ungdommen møder flittigt op og tager imod den gode og alsidige Undervisning. Denne Lærer benytter en Del af sin Fritid til at rejse paa Foredragsrejser. Som gammel Højskolemand er han en rutineret og interessant Taler.

Chr. Sanderhage blev kaldet til Førstelærer i *Ejby Skole* i 1926. Lærer Sanderhage har med Energi og Dygtighed ledet en Sløjdscole, hvor baade Børn, Unge og Ældre deltog med Lyst

og Glæde i denne Undervisning. Lærer Sanderhage er Medlem af Rye-Sonnerup Sogneraad og Kasserer for Kommunekassen.

Efter Ombygningen af Ejby Skole 1930 blev Lærerinde, Enkefru Jenny Kalmark kaldet til Forskolelærerinde ved Ejby Skole den 1. September 1930.

Anden-Lærere i Rye Skole.

Emil Vilhelm Rolsted, 1867—1872, blev Forstander for Gamme Bakkehus og Ebberødgaard.

V. N. Hellemann, 1872—1874.

S. Olsen, 1874—1875.

H. M. Gravlund Nielsen, 1875—1878. En meget afholdt Lærer, der vandt Barnehjernerne ved sin Elskværdighed og sine glade Sange.

Stougaard, 1878—1881. En begavet ung Lærer, som havde godt Greb paa Undervisningen.

J. Th. Smidt, 1882—1887. Forlod Lærergerningen og blev Kommissionær i København.

K. Pagh Knudsen, 1888—1895. I 1895 blev der bygget ny Skole i Ejby, hvor Lærer Pagh Knudsen blev kaldet til Ene-lærer og Organist ved Rye Kirke den 1. November 1895. Efter en flittig og trofast Skolegerning i Ejby Skole maatte han paa Grund af Svaghed opgive sin Lærergerning 1925.

Fru Astrid Bahn, f. Sørensen, blev kaldet til Lærerinde ved Rye Skole 1. Marts 1928.

Lærere i Sonnerup.

Da der ikke findes nogen Embedsbog ved Sonnerup Skole før Lærer Manniches Tid, kan der ikke gives nogen Oplysninger om de tidligere Lærere her.

Laurits Bach, født 10. Februar 1808, døde 3. April 1871.

Niels Erhard Manniche, født 9. Februar 1841, blev efter at have været Andenlærer ved Roskilde Friskole kaldet til Førstelærer og Kirkesanger i Sonnerup 21. Juni 1871. Den 1. November 1913 fik han efter Ansøgning sin Afsked med Pension. 1897 blev han Dannebrogsmænd. — Lærer Manniche var en meget tro og pligtopfyldende Lærer, der med stor Dygtighed fyldte sin Plads i Sonnerup Skole, hvor han vandt saavel

Børnenes som Forældrenes Hjerter. — En prægtig stout Skikkelse, der saavel i Kirke som paa en Talerstol imponerede sine Tilskuere og Tilhørere.

Jens Peter Houby blev kaldet til Lærer i Sonnerup Skole 1. Februar 1914, efter at Lærer Adolf Larsen, Vejleby i Hornsherred, havde vikarieret fra November 1913 til Februar 1914.

Lærer Niels Erhard Manniche.

1. Juni 1921 blev Lærer Houby kaldet til Roskilde Kommunes Skolevæsen. Han var en særdeles dygtig Lærer, der gik op i sin Skolegerning med megen Lyst og Iver. Som Fritidsyssell dyrkede han Astronomi, og i Roskilde fik han — efter mange Vanskeligheder — bygget et Observatorium, hvori han fik anbragt fine og kostbare Instrumenter.

Alfred Frederik Knudsen blev kaldet den 5. August 1921 til Førstelærer ved Sonnerup Skole. Han var en saare dygtig og nidkær Lærer, der til Punkt og Prikke passede sin Skole og gav sine Elever et godt Fond af Kundskaber uden at forglemme Hjertelivets Pleje og Udvikling. Af Helbredshensyn søgte han sin Afsked til Oktober 1936. Svend Aage Jørgensen blev kaldet den 1. Marts 1937 til Førstelærer ved Sonnerup Skole.

Lærerrinder i Sonnerup.

Da Tallet paa de skolesøgende Born var steget, blev der den 17. August 1875 yderligere ansat en Lærerrinde ved Sonnerup Skole. Frøken Trine Jørgensen havde denne Stilling til sin Død den 8. November 1895, hvorefter Frøken Dorothea Skaarup blev kaldet den 15. Januar 1896. Hun tog sin Afsked 1905, da hun skulde giftes, og blev efterfulgt af Frøken Marie Jensen, som blev kaldet den 1. Juni 1905. Paa Grund af Svagelighed tog hun sin Afsked den 1. November 1922. Efter et Aars Vakance blev Embedet besat den 10. Maj 1923 med Frøken Inger Hjelt.

HERREGAARDENE

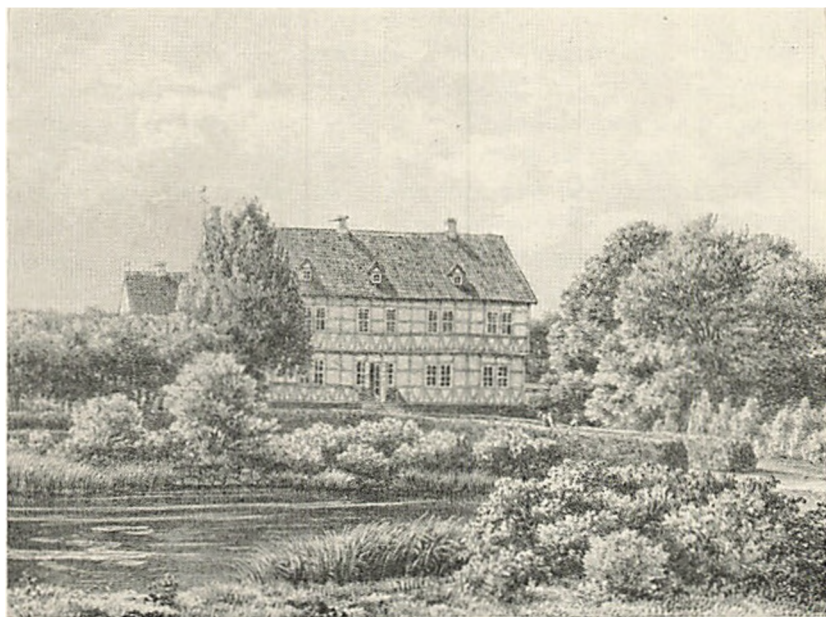
Ryegaard nævnes første Gang i 1350, da Valdemar Atterdag mageskiftede sit Gods i Grewensrydhe (i Walbursherret) til Hr. Folmer Folmersen mod dennes Godser i Hammer og Baarse Herreder. Jacob Olufsen af den rige og mægtige Adels-slægt Lunge skrev sig i 1362 udtrykkelig til Ryegaard, og ved Skiftet 1387 fik Sonnen Oluf Jacobsen Gaarden efter ham. Han havde seks Børn, og ved hans Død fik den ene af dem, Folmer, Gaarden ved at udkøbe sine Søskende. I 1396 stiftede tolv Medlemmer af Lunge-Slægten Sct. Andreas Kapel ved Roskilde Domkirke, og blandt Godset, som blev henlagt til dette, nævnes Nyrupgaarden i Sonnerup Sogn. Folmer Jacobsen Lunge var en af Droning Margretes mest betroede Mænd, blev Rigsraad og maa være død kort før 1413, da hans anden Hustru i det Aar nævnes som Enke. Gaarden tilfaldt Datteren Sofie, der senere blev gift med Claus Serlin, og derefter deres Datter, Sofie Clausdatter, som æggede David Arildsen Quitzov. Han nævnes i 1452 som Ridder i Rythe og døde 1492 uden Livsarvinger, hvorfor Gaarden tilfaldt den senere Aarhusbiskop Niels Clausen Skade, hvis Farmoder var en Quitzov. Han overlod Gaarden til sin Morbrodersøn Jens Nielsen Present, men da han snart efter døde, udstedte han en Forskrivning paa Gaarden til sin Slægtning Birgitte Olufsdatter Thott, Enke efter Niels Eriksen Rosenkrantz til Vallo. Hun døde 1528, og i Stedet skulde hendes Datter Mette arve den, men da hun døde samme Aar som Bispen (1533), overgik Gaarden til hendes Mand Erik Banner til Asdal og fra ham 1554 til Sonnen Frants Banner. Gaarden brændte muligvis 1573, saa at han af den Grund ønskede at afhænde den, i hvert Fald mageskiftede han

den i dette Aar med Kongen mod at faa Økloster. Men allerede samme Aar gik den ved et nyt Mageskifte igen ud af Kronens Eje og over til Johanne Oxe, en Søster til Righovmesteren Peder Oxe.

Ved denne Lejlighed nævnes, at der paa den gamle Gaards Plads stod et gammelt Stenhus og et forfaldent Lerhus uden Loft, medens der paa den nye Gaard var Bindingsværks-Huse. Voldstedet til den nye Gaard var færdigt 1573 og rummede (ifølge Vilh. Lorenzen: Dansk Herregaardsarkitektur) vistnok baade Borggaard og Ladegaard, men adskille ved en Tværgrav. Borggaarden bestod af et Parallel-Anlæg, et nordre og et søndre Hus, begge af Bindingsværk og opført af Johanne Oxe. Da hun døde 1589, overgik Gaarden til hendes Søster Mette, gift med Hans Barnekov, og ved deres Sønnedatter Sofie Barnekov kom den til hendes Mand Ejler Gyldenstjerne, som i 1622 solgte den for 16630 Rdl. Species til sin Svoger Axel Urne. Hans Enke afhændede i 1640 Gaarden til den senere Admiral Niels Trolle, som i 1656 byggede en Staldlænge til, og derefter var den i Trolle-Slægten Besiddelse, indtil Jagtjunker Knud Trolle i 1732 solgte den for 28000 Rdl. til Iver Rosenkrantz til Rosenholm. Derefter har Ryegaard ikke været i Handelen, men har skiftet Ejer ved Arv. Da Iver Rosenkrantz døde 1745, overtog hans Enke Charlotte Amalie Skeel Gaarden, og efter hendes Død 1763 arvede Sønnen, Gehejmerraad Frederik Christian Rosenkrantz den. I 1776 blev Trudsholm tilkøbt for 34000 Rdl. Da han i Ægteskabet med Dorothea Reedtz ikke efterlod sig Arvinger, testamenterede han sin Slægtning Gehejmestatsminister Niels Rosenkrantz sine Godser paa den Betingelse, at de skulde oprettes som Stamhus.

Frederik Christian Rosenkrantz døde 1802, og den 18. Marts 1804 oprettede Niels Rosenkrantz Stamhuset, som indbefattede Ryegaard og Trudsholm samt Barritskov i Jylland, hvorimod Egholm og Krabbesholm blev solgt. Niels Rosenkrantz blev Statsminister, da Kronprins Frederik 1784 overtog Regeringen, og beklædte denne Stilling til 1788. Han døde 1824, hans Hustru døde 1849, og begge ligger begravet paa Rye Kirkegaard.

Ved hans Død tilfaldt Stamhuset Kaptajn i Søetaten, Grev Henrik Jørgen Scheel, og i dennes Slægt har Stamhuset siden

Det gamle Ryegaard.

værel. Grev H. Scheel døde 1862, og Beboerne rejste ham en Bronzebuste i Ryegaards smukke Have.

Til Ryegaard Gods var der 48 hoverigørende Gaardfæstere. »I Henhold til Hans kongelige Majestæts allernaadigste Villies Opfyldelse« blev der den 1. Maj 1792 indgaaet en Overenskomst om Hoveriets fremtidige Fastlæggelse, saaledes at det for hver af de 48 fuldt hovpligtige Bønder skulde udgøre 7 Pløjedage, $49\frac{1}{2}$ Spanddage og 175 Gangdage. Desuden var der enkelte andre Ydelser: Dyrkningsarbejde, indbefattet Gødningens Ud-kørsel og Spredning, Korn- og Høhøst, 7 Pløjedage, 20 Spanddage og 65 Gangdage. Tærskning, Rensning og Ophæring af Korn medtog 64 Gangdage samt Transport af Korn til København, Roskilde og Holbæk 11 Spanddage. Tillige var der en Række højst forskellige Arbejder, hvoraf kan nævnes Skovhegns Vedligeholdelse, Grøfter at opgrave og rense, Skovning af Brænde og Gavntømmer til Herskabet, Tørveskær, Transport af Materiale fra Kalkbrudet ved Vintre Møller, Transport til Kalk- og Teglovn i Dyrehaven, røgte og henkøre 400 Læs

Tørv, som skæres af Egholms Bønder, Haandlangerarbejde ved Reparation af Hovedgaarden, Vedligeholdelse af Markveje, samle og bortkøre Sten, Ladegaardens Huse at rydde og mønne, at skovle Ladegaarden, køre Ler og tilberede dette til Logulve at lægge og Væggene at kline samt Vandstedernes Oprensning.

Om denne Hoverioverenskomst i sit fulde Omfang er blevet opretholdt, maa vel anses som tvivlsomt, idet der fra 1842 foreligger et Forslag fra Grev H. J. Scheel om mere rimelige Hoveriarbejder.

I Indledningen til Afsløsningsforslaget hedder det: For muligen at faa Naturalhoveriet til Hovedgaarden Ryegaard ophævet og saaledes befriet de hoverigørende Fæstere, som anser det for en Forpligtigelse, hvis Opfyldelse hindrer dem i at anvende den Kraft paa deres Fæstegaarders Jorders Dyrkning, som et forbedret Avlsbrug udfordrer, har jeg nøje overvejet, hvorledes dette paa en hensigtssvarende Maade lader sig udføre, og finder mig foranlediget til at forelægge følgende Forslag.

Forslaget fastsatte for hver fuld hoveripligtig Fæstegaard en aarlig Afsløsningssum af 24 Rbd. Sølv samt 4 Td. Rug og 4 Td. Byg efter Kapitelstakst. Som Hoveripligt bibeholdtes dog enten en Rejse til København, tre til Roskilde eller Holbæk eller ni Rejser indenfor Godssets Grænser, som dog ikke maatte falde i Saa- eller Høsttider, foruden 2 aarlige Klappedage ved Rævejagten.

Grevens Forslag blev antaget af Bønderne, og fra 1. Maj 1844 blev alt Hoveri til Ryegaard paa nær de ovennævnte Rejser afløst. Ved Fæsteafsløsningen 1917 blev ogsaa den sidste lille Rest af Hoveripligt slettet.

Til Ryegaard hørte, før Afsløsningen af Stamhuset i 1921, 40 Gaarde, 42 Huse med Jord og 13 Huse uden Jord. Arealet af det samlede Gods indbefatter 1900 Td. Land, hvoraf 1600 Td. Land Ager, 200 Td. Land Eng, 100 Td. Land Mose og 800 Td. Land Skov. Ved Afsløsningen af Stamhuset Rosenkrantz blev til Jordefonden betalt 1,033.000 Kr. og afgivet 337 Td. Land til Husmandsbrug. En Gaard i Næsby og to Beboelseshuse i Bybjerg paa Orø hørte til Ryegaard. I Hyllinge Sogn ejede Ryegaard Gods seks Fæstehuse fra 1 til 4 Td. Land og fem Fæstere hver paa 8 Td. Land.

Det nuværende Ryegaard.

Ryegaards Avlsgaard var fra 1. Maj 1837 til 1. Maj 1862 bortforpagtet til Jørgen Hellemann.

Fra Hoveriets Dage skrev sig mange Historier; her skal blot nævnes en enkelt. Engang traf Gaardmand, unge Peter Jensen, Torkildstrup, sammen med Postfører Jacob Abraham, Jensen, og Jacob sagde da: »Ja, Per, nu er det ikke som den Gang, vi to gik til Hove paa Ryegaard. Da kunde de faa en halt Stodder til at løbe, nu kan de knapt faa en Dreng til at gaa«.

Grev H. J. Scheel var agtet af Egnens Beboere som en god og relfærdig Godsejer, der paa forskellige Maader søgte at komme i Kontakt med Bønderne. Han var Formand for Sogneforstanderskabet til sin Død 1862.

Sønnen, Grev F. C. R. Scheel, der nu overtog Ryegaard Gods, blev kendt i vide Kredse som en retlinet Personlighed og var æret og agtet af Befolkningen. Som Politiker stod der ofte Kamp om hans Navn baade ude og hjemme paa Egnen.

Grev Scheel attraaede fra sin Ungdom offentligt Arbejde. Efter Sogneforstanderskabets Ophør valgtes han til Formand

for Rye-Sonnerup Sogneraad. Dette Hverv bestred Greven med megen Interesse og Trofasthed lige indtil 1907, da han paa Grund af sin fremrykkede Alder ønskede at træde tilbage. Den 19. April 1865 valgtes Grev Scheel af de højstbeskattede Vælgere med 12 Stemmer ind i Roskilde Amtsraad. Ved første Amsraadmøde valgtes han ind i Vejkomitéen, senere Vejudvalget, og blev Formand. Grev Scheel havde Sæde i Amsraadet til 1901.

I 1879 valgtes Grev Scheel til Folkelingsmand for Roskilde-Kredsen, hvis Interesser Greven trofast vogtede og værnede. Det var en Virksomhed, som han glædede sig ved ligesom ved Arbejdet i Sogne- og Amsraad. I 1905 faldt Greven for sin Modkandidat, Mejeriejer Rosleff, Ll. Karleby, og udnævntes derefter til kongevalgt Landstingsmand. Han tilhørte Partiet Højre med hele sit Hjerte og spillede en betydelig Rolle i Organisationens Tjeneste.

Grev Scheel interesserede sig ligeledes levende for den danske Skyttebevægelse, og i 1866 oprettede han Gl. Roskilde Amts 5. Kreds (Ryegaardskredsen), der straks talte 58 yngre, 42 ældre og 42 hidragydende Medlemmer.

I 1880 ombyggede Greven den gamle, smukke Bindingsværks-Hovedbygning til en moderne Hovedbygning med Taarn og takkede Gavle. Efter Ombygningen indsamlede Kommunens Beboere Bidrag til en Gave til Greven og Grevinden, hvortil alle i Kommunen med Glæde gav deres Skærv. Gaven bestod af smukke Sølvgenstande, og den 20. Juni 1880 indbød Greven og Grevinden alle Giverne til en overordentlig smuk Fest paa den nye Hovedbygning.

Et stort blomster- og flagsmykket Spisetelt var rejst i Nærheden af Hovedbygningen. Her fylkede Gæsterne, der var mødt op med Festhumør, sig om de bugnende Spiseborde. Greven bød alle Festsdeltagerne hjertelig Velkommen, og i fornøjeligt Samvær spiste og drak man under Taler og Sange. Efter Spisningen besaa man den nye Hovedbygning med de mange smukke Værelser og den pragtfulde Malerisamling af de gamle Adelslægters Portrætter. Det store Spisetelt var i Mellemtiden blevet ryddet for Borde og Bænke, og nu gik Dansen til den lyse Morgenstund. I Hjemmene i Kommunen var denne størstiledede Fest et kært Samtaleemne i mange, mange Aar derefter.

Efter nogle Aars tiltagende Svagelighed døde Grev Scheel den 3. Marts 1912 paa Ryegaard, og nogle Dage senere stod i Aftenskumringen en Skare tavse Mennesker, der rettede Blikket mod Hovedbygningens Portal. Da Døren gik op, og den blomstersmykkede Kiste saas i Vestibulen, blottede Mændene Hovederne i dyb Ærbødighed for den bortgangne gamle Kæmpe og Hædersmand.

I Anledning af Sørgehøjtideligheden var der fra Hovedbygningen til Voldgraven plantet en Allé af grønne Unggraner, hvorigennem man bar den gamle Greve fra hans kære Hjem, hans Stolthed. Gennem Rye med de smaa Arbejderboliger, hvorfra der ogsaa hilstes det sidste Farvel til den humane og gode Arbejdsgiver, blev Kisten baaret til sit Hvilested paa Rye Kirkegaard.

Samme Aar rejste Beboerne et Mindemærke for Grev F. C. R. Scheel i Ryegaards smukke Have, en Broncebuste, udført af Billedhuggerinden Elna Borch. Paa Fodstykket staar indhugget: Rejst 1912 af Beboere paa Rye og Trudsholms Godser samt Rye og Sonnerup Sogne. Med Tak for ædel Virke.

Grev Henrik Jørgen Scheel, født 17. Januar 1866, var Besidder af Stamhuset Rosenkrantz fra 1912 til 1917. Han overtog 1892 Trudsholm og boede her til sin Død 14. Oktober 1917. Grev H. J. Scheel interesserede sig meget for Heste og var en særdeles fin Hestekender, som kendte de fleste Heste i Kommunen, ligesom han ved første Øjekast kunde finde Fejlene og Manglerne ved et Spand Heste for en Vogn, hvad enten det drejede sig om Luksus- eller Arbejdskørsel.

Greven modtog Valg som Kommunens Tillidsmand ved Udtagelse af Heste og Vogne til Hæren i Mobiliseringstilfælde — det eneste offentlige Hverv, han attraaede.

Grev Scheel blev den 24. Maj 1895 gift med Baronesse Sofie Louise de Falsen, Zytphen Adeler, født 5. Oktober 1872. Hun

Grev F. C. R. Scheel.

oprettede Rye-Sonnerup Sygeplejeforening 1906, var Formand fra 1908 til 1921 og lagde et meget stort og opofrende Arbejde i denne Sag. Flittigt besøgte Grevinden Kommunens Syge og Gamle, plejede, trøstede og mildnede deres Kaar. Ved dette Arbejde satte Grevinden sig et Minde, som sent vil udslettes.

Grev Frederik Christian Rosenkrantz Scheel, født 17. December 1897, var Besidder af Stamhuset Rosenkrantz fra 1917 til deltes Overgang til fri Ejendom 1921. Han rejste paa Studierejse i Canada og Kalifornien 1921—23, blev Medlem af Rye-Sonnerup Sogneraad 1929, Medlem af Roskilde Amtsraad 1935 og er Formand for »Den frivillige Luftmeldingstjeneste« og Medbestyrer af det Zytphen Adellerske Familielegat. Greven overtog Driften af Avlsgaarden 1. April 1926 og af Trudsholm 1931.

Grev Scheel er gift med Baronesse Polly Lerche, født paa Birkindegaard den 21. Juli 1897. Grevinden er Formand for Rye-Sonnerup Sygeplejeforening og Medlem af Rye Sogns Menighedsraad.

Hovedgaarden *Trudsholm* i Sonnerup Sogn kendes først fra Midten af det 16. Aarhundrede, idet der paa Hovedbygningen har staaet Aarstallet 1551, og antagelig ved denne Tid er den blevet oprettet. Et Hundredeaar senere ejedes den af Steen Eriksen Bille til Kærsgaard paa Fyn, som 1664 solgte den til Frederik Ahlefeldt, den senere Storkansler, kendt fra Griffenfelds Historie, men han havde den kun kort Tid, og det samme gælder den følgende Ejer, Jørgen Bjelke, som ligeledes spillede en stor Rolle under Griffenfeld. Derefter havde Kansleren Theodor Lentens Enke og Datter Gaarden til 1715, da den blev solgt ved Auktion til Major Hesse, og efter hans Død erhvervede Generalmajor Gregers Juel den i 1726. Sønnen Peder Juel solgte den i 1745 til den københavnske Brygger Andreas Ottesen Schou, som atter videresolgte den til Justitiarius Christoffer Bartholin, og af dennes Bo blev den derefter købt af Kancelliassessor Anders Dinesen. I 1776 afstod han Gaarden for 34.000 Rdl. til Gehejmerraad Fr. Chr. Rosenkrantz til Ryegaard, og i 1804 blev den ved Oprettelsen af Stamhuset Rosenkrantz lagt herunder.

Stubmøllen ved Rye.

OM SOGNE

Rye Sogn omgives af Sonnerup, Kirke Saaby, Lyndby og Kirke Hyllinge Sogne samt Bramsnæs Bugt. Kirken ligger ca. 15 km nordvestlig for Roskilde. I Sognet ligger Byerne Rye (skrives 1321 Rythæ), Jenslev (1396 Ensløve), Ejby (1199 Egby), Langtved samt Ejby Strandhuse med Fiskerihavn (Ejby Bro). Endvidere Hovedgaarden Ryegaard, den tidligere Skovridergaard Jægerslund, Boelsstedet Krabbeslund eller Dejligheden, Langtved Færgetro, Badehotellet Bramsnæsvig og Ejby Forsamlingshus.

Den gamle Præstegaard, der laa sydøstlig for Kirken, blev kasseret 1867 og den nuværende stod færdig samme Aar.

Ved Rye By laa indtil 1913 en smuk gammel Stubmølle paa en Bakkeknold ca. 200 Meter fra Møllegaarden, den havde et Vingefang paa 24 Alen og kunde ses viden om i Landskabet. Møllen hørte under Ryegaard og var bortforpagtet.

I Ryegaards Dyrehave har der tidligere ligget et Teglværk,

der 3 Gange om Aaret brændte 10.000 Sten, og en Kalkovn, hvori der brændtes ca. 80 Tdr. Melkalk ad Gangen.

Sonnerup Sogn omgives af Rye og Kirke Saaby Sogne samt Merløse Herred i Holbæk Amt. Paa en Strækning mod Syd danner Holbæk Landevej Grænse. Kirken ligger ca. 15 km vestlig for Roskilde. I Sognet ligger Byerne Sonnerup (1341 Sonæthorp), Ordrup (1421 Orthorp), Englerup (1425 Englethorp) og Sandvadshusene. Endvidere Hovedgaarden Trudsholm (1387 Thruztholm), Avlsgaarden Nyrupgaard (under det grevelige Dannemandske Stift Aastrup Kloster), Vintre Møller (1413 Hwinæ møllær) med Bryggeri, Andelsmejeriet Dyvelslyst og Sonnerup Forsamlingshus.

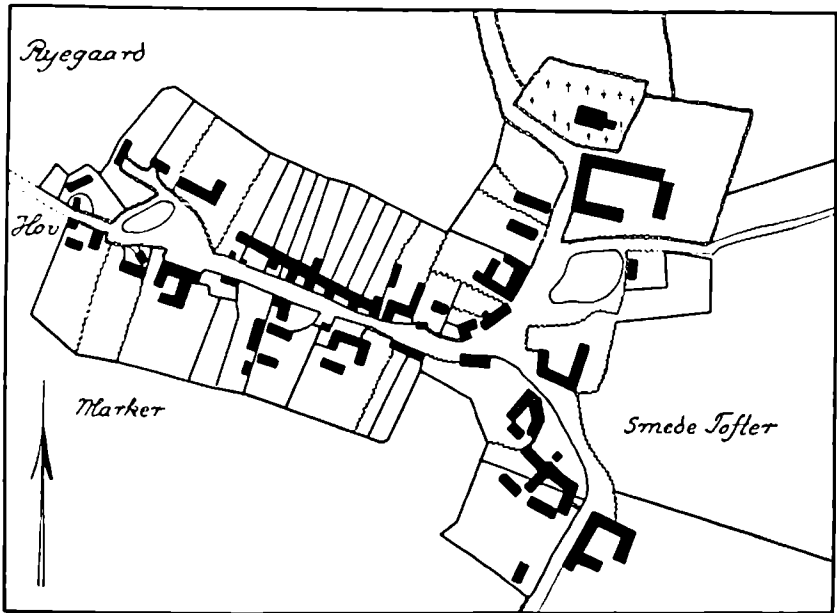
I Sonnerup Sogn laa tidligere en Hovedgaard ved Navn *Grubbe-Ordrup*. Allerede i Erik Menveds Tid nævnes en dominus (Ridder) Johannes Sywndræsson de Oræthorp. 1330 tilhørte Gaarden en af Valdemar Atterdags ansete Mænd Peder Grubbe, der ogsaa ejede Skullerupholm. Senere kom Gaarden i Slægterne Thotts og Billes Eje, men den er tidlig ophørt med at være selvstændig Hovedgaard.

Ved sin Gaard lige Øst for Sonnerup Kirke har Sognefoged Frederik Pedersen 1932 indrettet et lille Anlæg, hvori han har rejst en Sten med Indskrift, der i store Træk giver en smuk Beskrivelse af Sognet, dets Byer, Kirken, Oldtidsminderne m. m. Indskriften slutter med følgende lille Vers:

Se ud over Land og Skove
og til Fjordens blanke Vove.
Denne Gave Gud os gav,
kranset om af Strand og Hav.
Smukt er Landet alle Vegne,
skønnest dog er Barndomsegne.

De to Sogne udgør Rye-Sonnerup Kommune hørende under Roskilde Amdsraadskreds, Københavns Amt. Rye er Hovedsog-
net med Præstegaard, Sonnerup Annekset; de ligger i Volborg
Herreds Provsti, Roskilde Stift.

Rye-Sonnerup *Sogneraad* har haft følgende Formænd: Grev H. J. Scheel, Grev F. C. R. Scheel (1863—1907), Gaardejer L. P. Bigaard (1907—23), Forpagter H. Lund (1923—25), Gaardejer Kr. Povlsen (1925—33) og Parcellist N. P. Olsen fra 1933.

Rye By 1804.

Efter Forordningen af 11. November 1791 blev der i hvert Sogn beskikket en *Sognefoged*, udvalgt blandt »de skikkeligste, redeligste og mest kyndige Mænd«. Beboerne skulde vise Agtelse for hans Bestilling, være ham behjælpelig i alt, og ved Sammenkomster skulde han have det overste Sæde. En fuldstændig Liste over Sognefogederne i de to Sogne kan ikke gives, men følgende kendes fra Rye Sogn: Jørgen Jensen, Ejby (1840), Hans Povlsen, Jenslev, og Sønnen Søren Povlsen og L. P. Bigaard (udnævnt 1. Juli 1914). I Sonnerup Sogn kendes: Christian Pedersen, Lars Christoffersen (død 1854), Anders Mogenssen, Englerup, og Sønnen Knud Andersen og Frederik Pedersen (udnævnt 1. Oktober 1925).

Rye By havde i Aaret 1723: 13 Gaarde og en Mølle, i 1738 var der kun 9 Gaarde, men ved Udskiftningen 1805 steg Antallet med 1 Gaard. Senere blev dog 1 Gaard nedlagt og 5 henlagt under Sonnerup Sogn, den saakaldte Rye Bys Udflytteres Mark.

Rye Sogn havde 1801: 654 Indbyggere, 1850: 928, 1901: 843, 1916: 848 og 1935: 981. Det samlede Hartkorn var 1905: 307 Tdr., det samlede Areal udgjorde 1953 ha.

Sonnerup Sogn havde 1801: 424 Indbyggere, 1850: 674, 1901: 586, 1916: 502 og 1935: 474. Det samlede Hartkorn var 1905: 204 Tdr., det samlede Areal udgjorde 1222 ha.

Den samlede Ejendomsskyld var i 1930 for hele Kommunen 4.509.000 Kr. Den samlede Grundskyld udgjorde i 1938 for hele Kommunen 2.607.000 Kr.

Beboerne benytter baade Roskilde og Holbæk som Handelsbyer og har gjort det i umindelige Tider.

Igennem flere Slægtled har Kravet om en Jernbane gennem Hornsherred været fremme til Drøftelse i Kommunen. Allerede i 1872, da Roskilde—Kalundborgbanen blev gennemført, var denne Bane oprindelig projekteret over Langtved med Bro over til Munkholm og derfra lige til Holbæk. Men indflydelsesrige og kapitalstærke Mænd fik tvunget Linien ned til Tølløse-Eggen, hvorved den sydlige Del af Hornsherred ingen væsentlig Nytte og Glæde fik af denne Bane.

I Aaret 1900 begyndte man igen at drøfte Jernbanespørgsmaalet. Et offentligt Møde blev berammet i Karleby Forsamlingshus; her tog Roskilde-Kredsens Folketingsmand, H. Rosleff, Ll. Karleby, og fhv. Folketingsmand, Grev Fr. R. Scheel, Rye-gaard, ivrig Del i Diskussionen. Efter lang Forhandling enedes man om Anlæg af en Roskilde—Skibby Bane, og der nedsattes et Udvalg til Fremme af Sagen. Alt føjede sig godt for dette Udvalg, som Mejeriejer Rosleff var Formand for, og som havde 2 Medlemmer i hver af de Kommuner, som den saakaldte »Hornsherred-Bane« skulde gennemskære. Rigsdagen bevilgede 1.200.000 Kr. til dette Projekt, og man mente at være køreklar 1906—07. Stationen i Rye-Sonnerup Kommune var til at begynde med projekteret paa Matr. Nr. 9 a, Jenslev.

I 1909 fremsattes Midtbaneprojektet af Sagfører Hansen, Frederikssund, og saa var Roskilde—Hornsherred-Banen dødsdømt.

Midtsjællandsbanen blev vedtaget 1909, men blev først bygget 1928. I 1937 blev Banen igen nedlagt, da den kørte med ca. 1 Mill. Kr. Underskud aarligt.

Gammel Gaard i Ejby.

SLÆGTSGAARDE

Hedegaarden.

Matr. Nr. 1 a, Ejby. Areal 27,8 Hektar.
Ejendomsskyld 35.000 Kr. Grundværdi 19.100 Kr.

I 1809 fik Gotfred Jantzen tilskødet Gaarden, som han drev til 1822; derefter havde Gaardmand Morten Jensen den, indtil han i 1838 afstod den til Parcellist Anders Pedersen, og siden har Gaarden været i hans Slægts Eje.

Gaardmand Anders Pedersen overdrog Gaarden efter faa Aars Forløb til sin 19-aarige Son, Jens Peter Andersen, der foruden at være Landmand ogsaa var en meget benyttet Landsby-musikant. Han var en pæn, rank Skikkelse, fuld af godt Humør og med et Tilsnit, der blev beundret; han spillede pænt paa sit kære Instrument, Violinen, men blæste ofte sin Klarinet over i »Gasen«, hvad der bevirkede, at han nodigt tog dette Instrument frem ved Gilderne. Han var tillige Hesteopdrætter og ejede i mange Aar en flot, rød Hingst, der havde en ual-

mindelig god Nedarvingsevne, hvorfor den var velkendt i Hornsherred.

1. August 1878 afstod J. P. Andersen Gaarden til sin ældste Datter Mariane og Svigersøn Hans Nielsen, Kyndeløse. 7. Juli 1897 blev Gaarden tilskødet Ungkarl Jens Christiansen, Vellerup, som blev gift med Hans Niensens Datter Sofie, men Jens Christensen døde allerede 24. November 1915. Enken førte Driften af Gaarden videre med Sønnen Morten som Bestyrer indtil den 11. Maj 1937, da hun afgik ved Døden. Den 9. August 1937 blev Hedegaarden tilskødet Morten Kristensen, født 3. April 1898, gift med Emma Nielsen, født den 26. Februar 1906.

Ejbyaaen, som gennemløber Marken og udmunder i Bramsnæsvig, har tidligere haft et godt Laksefiskeri, og Markens ejendommelige Terræn var yndet af Vildtet, baade som Yngleplads og som Opholdssted.

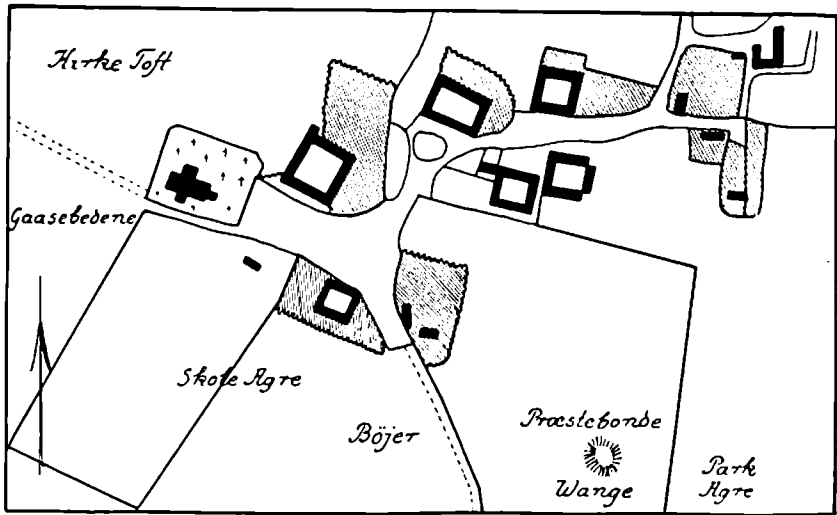
Bigaarden.

Matr. Nr. 2 a, Ejby. Areal 12,9 Hektar.

Ejendomsskyld 32.000 Kr. Grundværdi 14.700 Kr.

Ved Skøde af 30. September 1833 blev Ole Larsen, født i Vallestrup den 12. Oktober 1803, Ejer af Gaarden. Ole Larsen tjente paa Trommesalen i København, hvor han fik at vide, at Gaardens Ejer, Enken Mariane, født Christiansen, født den 25. April 1803, vilde afhænde Gaarden grundet paa økonomiske Vanskeligheder, da hendes Mand saa pludselig var død. Ole Larsen tog straks ud for at se paa Forholdene og syntes baade om Gaarden og den unge Enke, giftede sig med hende og overtog straks Gaarden. Han var en oplyst Mand, der snart blev Medlem af Sogneforstanderskabet i Rye-Sonnerup Kommune og fik flere andre offentlige Hverv, som han samvittighedsfuldt røgtede. Hans indgaaende Kendskab til København og dens Handel gjorde, at han selv i mange Aar kørte til Byen med sine Produkter, som han afsatte til gode Penge, og da han tillige var baade en flittig og sparsommelig Mand, fik han snart Gaarden i god Drift. Ægteparret opnaede at holde Guldbryllup den 28. Juli 1882. Ole Larsen døde den 11. Juni 1883, hans Hustru den 17. Marts 1893.

I 1870 blev Gaarden tilskødet Arbejdsmand Christian Pedersen, der var gift med Ole Larsens eneste Datter Sidse Marie

Sonnerup By 1795.

Oldsatter, født den 7. Marts 1841. Ogsaa dette Ægtepar opnaaede at holde Guldbryllup den 2. Oktober 1918. Byens Beboere arrangerede en meget smuk Fest i Ejby Forsamlingshus, hvor Guldbrudeparret traadte Brudevalsens til Toner, som Sønnens Olaf Rye havde komponeret i Anledning af Bedsteforældrenes Guldbryllup. Chr. Pedersen døde den 4. September 1923 og hans Hustru den 17. August 1922.

10. Maj 1897 overtog Sønnen Lars Peter Pedersen Gaarden; han er født den 23. Maj 1869 og gift med Ingeborg Emile Petersen, født i København den 21. Juli 1887. Den 26. Juli 1922 fik Ejeren og Børnene efter Ansøgning Tilladelse til at antage Gaardens Navn, Bigaard, som Familienavn.

Ejbygaarden.

Matr. Nr. 4 a, Ejby. Areal 32,4 Hektar.
Ejendomsskyld 54.000 Kr. Grundværdi 34.100 Kr.

Gaardens første Ejer var Hans Nielsen og Hustru Maren Larsdatter, som ejede Gaarden 1786. Sønnen Lars Hansen var gift med Agathe, Datter af Mogens Klarskov, som boede en Del Aar paa Gaarden og var Guld- og Sølvsmed. Flere smukke Arbejder af Sølv fra denne Mands Værksted findes endnu i Slægten. Efter Lars Hansens Død giftede Enken sig med Hans

Andersen, død 1881. Lars Peter Larsen, Søn af Lars Hansen, overtog Gaarden 1866; han var født 1. September 1831 og gift med Bodil Jensdatter, født 7. September 1832, død 1897. Deres Søn, Jens Peter Klarskov Larsen, født i Højby 1. Marts 1866, overtog Gaarden 26. Marts 1897; han var gift med Bodil Marie Nielsen, født 27. Januar 1871, død 9. December 1937. Og deres Søn, Lars Klarskov Larsen, overtog Gaarden 1938.

Vaarkjærgaard.

Matr. Nr. 14 a, Ejby. Areal 35,8 Hektar.
Ejendomsskyld 55.700 Kr. Grundværdi 37.500 Kr.

I 1792 blev Gaarden bortfæstet til Peder Frandsen, som blev efterfulgt af sin Søn Frands Pedersen. Denne Ejer døde tidligt, og Enken overtog Gaarden og giftede sig med Christen Haagensen, som overtog Fæstet 1838. Han døde 1874, hvorefter Enken efter andet Ægteskab besad Fæstet til sin Død 1908.

Sønnen Anders Hansen Haagensen, født paa Gaarden 24. November 1860, gift med Inger Marie Bentsen, overtog derefter Gaarden, men døde allerede 16. Juli 1914, hvorefter Enken fortsatte Driften med sin Søn, Carl P. Haagensen, som Bestyrer. 1920 overdrog hun Gaarden til sin Søn, Peter B. Haagensen, født 10. Marts 1892, for en Købesum af 97.000 Kr. + Aftægt. Peter Haagensen er gift med Helga Marie Sørensen, født den 8. September 1897.

Jens Chr. Povlsens Gaard.

Matr. Nr. 2 a, Jenslev. Areal 24,9 Hektar.
Ejendomsskyld 39.000 Kr. Grundværdi 23.100 Kr.

Sognefoged Hans Povlsen, født 7. December 1812, død 7. Januar 1892, overtog Gaarden 1843. Sønnen, Søren Povlsen, som ogsaa blev Sognefoged, født 25. September 1843, død 21. Juli 1921, gift med Maren Jensen, født 23. Januar 1856, havde Gaarden fra 1878 til 1909, og Sønnesønnen, Jens Chr. Povlsen, født 15. December 1881, gift med Ellen Sofie Jensen, født 20. April 1885, overtog den derefter.

Gravagergaard.

Matr. Nr. 4 og 2 b, Jenslev. Areal 28,7 Hektar.
Ejendomsskyld 41.000 Kr. Grundværdi 27.900 Kr.

I 1820 blev Gaarden bortfæstet til Christian Larsen. Sønnen, Søren Christiansen, efterfulgte Faderen, men døde 1856, hvor-

efter Enken overtog Fæstet. 1858 giftede Enken sig med Jens Hansen, og 1871 købte han Gaarden for 6450 Rbd. Rigmønt til Arvfæste fra Stamhuset Rosenkrantz, Ryegaard. Jens Hansen døde 1875, hvorefter Enken fortsatte Driften til 1. April 1890, da Sønnen, Hans Søren Christian Hansen, født 30. August 1861, gift med Sidse Marie Jensen, født 29. Oktober 1867, overtog Gaarden. Gaardejer Ove Poulsen ejer den nu. Gaardens Navn stammer fra den nærmeste Mark, Gravager.

Jens Peter Rasmussens Gaard. Matr. Nr. 5, Jenslev. Areal 23,3 Hektar.
Ejendomsskyld 32.000 Kr. Grundværdi 24.300 Kr.

Gaardejer Lars Jensen overtog Gaarden 1848 og drev den til 18. Marts 1881, da Sønnen, Niels Jensen, fik Skøde paa Gaarden. Niels Jensen døde 6. December 1916, hans Kone, Ane Marie Pedersen, døde 13. Maj 1908. Sønnen, Anders Jensen, født 4. Januar 1883, gift med Bertha Marie Andersen, overtog Gaarden efter Faderens Død, men døde allerede 20. April 1937. Gaardens nuværende Ejer, Jens Peter Rasmussen, født i Ejby 22. Oktober 1905, gift med Anders Jensens Datter Inge Marie, født i Jenslev 17. December 1911, overtog Gaarden 1. August 1938.

Niels Chr. Hansens Gaard. Matr. Nr. 9 a, Jenslev. Areal 34,4 Hektar.
Ejendomsskyld 48.000 Kr. Grundværdi 26.000 Kr.

Gaardmand Niels Chr. Mogensen, født i Sonnerup 1797, blev 1848 gift med Datteren paa Gaarden, Ane Pejdsdatter, og anden Gang med Ane Pedersdatter. Niels Mogensen døde 1865, hvorefter Enken sad inde med Gaarden til 1. Maj 1875, da den blev tilskødet Niels Peter Hansen, født 29. Oktober 1853 i Kirke Saaby, gift med Ane Sofie Nielsdatter, født 14. Februar 1853. Hun døde den 13. Oktober 1931, og han døde den 28. August 1933. Deres Søn, Niels Chr. Hansen, født 6. September 1877, havde bestyret Gaarden i 12 Aar, efter at Faderen havde arvet Klarskovgaard i Kirke Saaby, overtog Gaarden i Jenslev 1. November 1909; han er gift med Bertha Margrethe Clausen, født 4. April 1899.

Niels Peter Hansen var politisk indstillet (Venstremand) og tog ivrig Del i det offentlige Liv, var saaledes Medlem af Rye-Sonnerup Sogneraad og havde flere kommunale Hverv. Efter

at han havde overtaget Fædrengaarden i Kirke Saaby, blev han valgt ind i Saaby-Kidserup Sogneraad, ligesom han paa sin nye Boplads fik Sæde i flere Bestyrelser. Han flyttede igen til Jenslev efter at have afstaaet Klarskovgaard og købte et Hus her.

Pedersminde.

Matr. Nr. 10 a, Jenslev. Areal 30,7 Hektar.
Ejendomsskyld 45.000 Kr. Grundværdi 29.100 Kr.

Gaarden blev bortfæstet 1792 til Axel Jensen, der efterfulgtes af Svigersønnen Jens Jensen. Denne afstod Fæstet til sin Søn, Niels Jensen, som døde 1845, hvorefter Enken overtog Ejendommen. I 1848 blev hun gift med Søren Pedersen, hvis Datter blev gift med Peder Andersen, der i 1871 købte Gaarden fra Stamhuset Rosenkrantz for 6000 Rbd. Rigsmønt. Gaarden blev udflyttet 1804.

Peder Andersen døde 16. Maj 1916, hvorefter Enken, Sofie Andersen, sad inde med Gaarden til 1924 med sin Søn, L. P. Andersen, som Bestyrer. Sofie Andersen var født 1849 og døde 1931.

Gaardens nuværende Ejer, Hans Peter Andersen, født 20. April 1900, gift med Metha Johanne Jørgensen, født 18. April 1900, overtog Slægtsgaarden 1. Maj 1924.

Trollebro.

Matr. Nr. 11, Jenslev. Areal 34,8 Hektar.
Ejendomsskyld 58.000 Kr. Grundværdi 27.900 Kr.

Gaarden hørte under Ryegaards Gods og blev den 30. December 1795 bortfæstet til Peder Sørensen, der var født paa Gaarden. Ved Udskiftningen i 1807 blev Gaarden med Støtte fra Godset udflyttet til sin nuværende Beliggenhed ca. 1 km Syd for Jenslev By.

Efter Peder Sørensens Død overtoges Gaarden ved Fæstebrev af 22. September 1841 af Sønnen Lars Pedersen; Gaardens Bygninger var brandforsikrede for 1260 Rd., og ved hans Død overtoges Gaarden 28. Oktober 1859 af Søstersønnen Lars Rasmussen, der blev gift med Lars Pedersens Enke. Bygningerne var brandforsikret for 2480 Rd., hvoraf svarede en aarlig Præmie af 2 Rd. og 8 Sk. Lars Rasmussen købte Gaarden 1. April 1904 af Grev Scheel, Ryegaard, for 22.000 Kr. Han

Gammel Gaard i Ordrup.

døde den 12. Marts 1907 og efterlod sig ingen Børn. I 1904 afstod han Gaarden til sin Søstersøn, Niels Rasmus Hansen, født paa Gravagergaard den 21. Oktober 1874, gift med Marie Kirstine Larsen, født i Biltris 19. September 1879.

I 1925 blev det gamle 117-aarige Stuehus nedrevet og et nyt bygget. I Februar 1937 brændte Gaardens tre Udlænger, der paany opførtes samme Sommer, hvorefter hele Gaarden brandforsikredes for 50.000 Kr.

Den 1. April 1939 overtog Sønnen, Jens Ricard Hansen, Gaarden.

Sortekildegaard.

Matr. Nr. 4 a, m. f. Ordrup. Areal 47,5 Hektar.
Ejendomsskyld 68.000 Kr. Grundværdi 45.900 Kr.

Ved Udskiftningen 1804 overtog Ole Nielsen Gaarden, som var en Fæstegaard under Stamhuset Rosenkrantz, Ryegaard, og i 1820 overtog Sønnen Jacob Olsen den. Efter hans Død 1868 fortsatte Enken Driften af Gaarden, som hun igen afstod til Hans Peter Christiansen, født 16. Januar 1841, gift med

Jacob Olsens Datter. Han købte samme Aar Ejendommen for 10.000 Rd.

Hans Peter Christiansen var Typen paa en sjællandsk Bonde-mand med levende Interesse for Slægtshistorie og for Bondens Frigørelse, var Vaabenbrøder og tog livlig Del i den stedlige Forenings Virksomhed med de berømte Folkefester i Ryegaards Dyrehave. Den agtede og stoute Bonde, der havde faaet Dannebrogmændenes Hæderstegn, døde den 2. December 1934 og blev under meget stor Deltagelse stedt til Hvile paa Sonnerup Kirkegaard. Vaabenbrødrenes, Forsvarsbrødrenes, Garderforeningens, Gardehusarforeningens, Marineforeningens, Roskilde og Omegns Soldaterforenings, 2. Regiments Soldaterforenings og Roskilde Vaabenbrødres Afdelingsfaner paraderede ved den gamle Veterans Baare og blev sænket tre Gange over hans Grav.

Hans Peter Christiansens Hustru, født den 24. Marts 1843, var en flittig og dygtig Kone paa Sortekildegaarden; hun døde den 17. August 1930.

I 1909 afstod han Gaarden til sin Søn, Jens Christiansen, født 14. Maj 1884, gift med Ingrid Bentine Olsen, født paa Kongskovsgaarden, Rye Mark, den 14. Februar 1886. Han købte Matr. Nr. 5 a, Ordrup, med et Areal af 12,4 Hektar, som blev tillagt Sortekildegaarden, og i 1939 den gamle historiske »Øverste Vintremølle«.

Maglemosegaard.

Matr. Nr. 7 a, Sonnerup. Areal 31,2 Hektar.
Ejendomsskyld 51.000 Kr. Grundværdi 30.400 Kr.

Gaardmand Christian Hansens Datter, Marie, blev gift med Jens Nielsen, der overtog Gaarden 1871; hun døde tidligt, hvorefter han giftede sig med Gaardfæster Anders Knudsens Datter, Marie. I Aaret 1931 overtog Jens Niensens Søn, Axel Nielsen, Gaarden; han er gift med Ellen Marie Hansen.

Christian Christiansens Gaard.

Matr. Nr. 3 b, Sonnerup. Areal 23 Hektar.
Ejendomsskyld 40.000 Kr. Grundværdi 22.800 Kr.

Dens Ejere har været: Søren Nielsen og Hustru Else Marie, Christian Sørensen og Hustru Karen, Søren Christiansen og Hustru Kristine, Christian Christiansen og Hustru Inger.

Nederste Vintre-Mølle.

Matr. Nr. 2 a, Englerup. Areal 11,9 Hektar.
Ejendomsskyld 26.000 Kr. Grundværdi 12.300 Kr.

Møller Johan Jensen overtog Møllen 1858 fra sin Fader, Peder Jensen, og 1. Maj 1892 fik Møllersvend Jens Chr. Sørensen Jagd Ejendommen og Møllen i Forpagtning efter sin Svigerfader, Johan Jensen. Chr. Jagd var født i Skibby 21. April 1860 og gift med Anna Jensen, født paa Ejendommen 23. December 1864. Chr. Jagd ombyggede den gamle Vandmølle og Landbrugsbygningerne og opførte nye, grundmurede Bygninger med en Brandforsikring paa 32.000 Kr.

Foruden Mølleri (Handelsmølleri) drev Jagd Savskæreri samt i en Del Aar Købmandshandel og Grossistforretning. Han var to Gange opstillet som Folketingskandidat i Lejre-Kredsen, men opnaaede ikke Valg. I Roskilde Andelsslægteris Bestyrelse havde han Sæde i mange Aar. Chr. Jagd døde 21. Marts 1941.

Sander Jacobsens Gaard.

Matr. Nr. 3 a, Englerup. Areal 19,8 Hektar.
Ejendomsskyld 40.000 Kr. Grundværdi 21.800 Kr.

Gaardfæster Anders Olsen var indsat af Herskabet fra 1775 til 1811, »fordi han gik med blaa Trøje«. Hans Søn, Knud Andersen, var Fæster fra 1811 til 1850; han var født den 11. November 1776 og døde den 3. November 1866 og var gift to Gange, først i 1814 med Maren Pedersdatter fra Matr. Nr. 4, Englerup, dernæst 20. Juni 1823 med Mette Rathmann, en Skolekærerdatte fra Søstrup.

Maren Knudsdatter, der var Datter af Knud Andersens andet Ægteskab, født 19. Marts 1824, død den 3. December 1899, blev den 15. Maj 1850 gift med Anders Mogensen, som var født i Sonnerup den 4. Marts 1823, Søn af en indvandret Svensker, Husmand Mogens Olsen, død den 13. Maj 1886. De havde Gaarden 1850—1890. Anders Mogensen havde mange Tillidshverv, var hædret med Dannebrogsmændenes Hæderstegn for udvist Tapperhed under Slaget ved Fredericia den 6. Juli 1849. Deres Søn, Gaardfæster og Sognefoged Knud Andersen, overtog Gaarden. Han var født 6. November 1857, døde den 29. Oktober 1935 og var gift med Birthe Marie Hansen, født 29. December 1869, død 6. Februar 1932. Knud Andersen havde flere Tillidshverv, han var Sognefoged i 40 Aar, Sogneraadmedlem, Formand for Kommunens Hjelpekasse, hvor han gjorde et stort

og dygtigt Arbejde og nød megen Anseelse blandt Kommunens Beboere. Han var Dannebrogsmænd. Hans Svigersøn, Sander Jacobsen, født 9. Maj 1895, gift med Maren Catrine, født den 7. Juli 1895, købte og overtog Gaarden 1930.

Hans Andersens Gaard.

Matr. Nr. 4 a, b Englerup. Areal 21,1 Hektar.
Ejendomsskyld 31.000 Kr. Grundværdi 21.800 Kr.

Gaardfæster Anders Knudsen fik Fæstebrev den 9. Oktober 1841, og Sønnen, Forpagter Hans Andersen, Forpagtningskontrakt den 17. Oktober 1912 paa Livstid. Efter hans Død i 1938 fortsætter Enken, Ida Boline, f. Hansen, født 10. April 1884, Driften af Gaarden.

Hans Mikkelsen Hansens Gaard.

Matr. Nr. 6 a, Englerup. Areal 16,4 Hektar.
Ejendomsskyld 33.000 Kr. Grundværdi 16.400 Kr.

Gaardfæster Hans Mikkell Larsen, der fik Fæstebrev paa Gaarden 4. Oktober 1853 og blev 91 Aar gammel, var i en Aarrække Medlem af Rye-Sonnerup Sogneraad. Hans Søn, Christian Ludvig Hansen, fik Forpagtningskontrakt af 25. September 1903, og hans Søn, Niels Peter Valdemar Hansen, fik Gaarden tilskødet fra Ryegaards Gods 17. Marts 1932. Gaarden overgik til Broderen, Hans Mikkelsen Hansen, 1934.

Kongskovsgaarden.

Matr. Nr. 3 d, e Rye Udflytteres Mark. Areal 40,4 Hektar.
Ejendomsskyld 43.000 Kr. Grundværdi 30.200 Kr.

Ved Fæstebrev af 22. November 1828 kom Gaarden til Hans Pedersen, hvis Datter blev gift med Niels Peter Olsen, der fik Kongskovsgaarden i Fæste 11. Juni 1851. Sønnen Jens Peter Olsen, der overtog Gaarden i Livsfæste den 19. Oktober 1882, var i to Perioder Medlem af Rye-Sonnerup Sogneraad. Den 4. Juli 1916 fik Svigersønnen, Jens Jensen, Gaarden i Forpagtning fra Ryegaard.

Rødskildegaard.

Matr. Nr. 3 c, q Rye Bys Udflytteres Mark. Areal 24,1 Hektar.
Ejendomsskyld 30.500 Kr. Grundværdi 20.700 Kr.

Hans Larsen (Kusk) fik Fæstebrev 31. August 1832 og Svigersønnen, Ludvig Jensen, Forpagtningskontrakt paa Livstid 19. November 1869; han var Medlem af Rye-Sonnerup Sogneraad 1876—82. Gaarden blev solgt til Frøken Lorentze Jensen 2. Oktober 1918.

Gamle Huse i Langtved.

HUSMANDSFORENINGEN

Den 24. Februar 1917 holdtes i Langtved Færgekro et Møde med efterfølgende Generalforsamling, hvor Kommunens Husmandsforening fik sin Start.

Til Formand valgtes Boelsmand Jens Peter Nielsen, Bramsnæs, og til Bestyrelsesmedlemmer: Husmand Laurits Pedersen, Ejby, Ungkarl Chr. Christensen, Ejby, Husmand Niels Henriksen, Jenslev, Smed Vilhelm Sørensen, Rye, Husmand Jens Peter Larsen, Sandvad, Tømrer Chr. Olsen, Ordrup, Husmand og Fisker Peder Pedersen, Sonnerup. Medlemsantallet var 99, da Foreningen begyndte sin Virksomhed den 1. Marts 1917.

Foreningen lod afholde Møder i Kommunen med Foredragsholdere, der behandlede faglige Emner og Tidens sociale Spørgsmaal. Flere Regnskabskursus, hvor Landbrugs- og Skatteregnskaber blev gennemgaaet, blev ogsaa afholdt, og her fik mange Medlemmer en god og grundig Undervisning.

Ved Sommertide foretoges Udflugter til forskellige Egne af Landet, hvor Husmandsbrug blev besøgt, og hvorfra manganen Deltager hentede sig baade Viden og Opmuntring til Arbejdet i sit eget Brug. Det bør ogsaa bemærkes, at Bestyrelsen for Husmandsforeningen i de sidste Aar har foranstaltet Seks-

dageskursus i Planteavl, Husdyrbrug og Havebrug, som Deltagerne har fulgt med megen Interesse.

Ved disse Sammenkomster lød Sangen, baaret frem af friske, naturlige Stemmer — baade Husmanden og hans Kone sang med af et glad Hjerte. Maaske først ved disse gode Sammenkomster lærte Husmandsfolket rigtigt at værdsætte deres egne Sangere Johan Skjoldborg og Jeppe Aakjær.

Medlemsantallet har i de senere Aar været omkring 150.

Inden for Husmandsforeningen blev der i Aaret 1918 paa Initiativ af Fru Alvilda Dinesen, Ejby, nedsat et Husholdningsudvalg, der gennem Aarene har udøvet en ret omfattende Virksomhed med forskelligartede Kursus i Ejby Forsamlingshus. Der har bl. a. været Husholdningskursus med Vejledning i Slagtning og Bagning og Demonstration af Partering af Slagtedyr, Sykursus og flere Kogekursus, hvor mange af Egnens Husmødre har været Deltagere og faaet Bekæring og Glæde af Undervisningen, som altid har været til en overkommelig Betaling.

I flere Aar har Fru Lærer Sanderhage, Ejby Skole, som Formand for dette Udvalg gjort en god og dygtig Indsats.

De nye Husmandsbrug.

I Rye Sogn er der fra Stamhuset Rosenkrantz, i Henhold til Lov af 4. Oktober 1919 om Vilkaar for Bortsalg af Jorder til offentligt Eje § 5, afgivet og overtaget af Staten pr. 1. April 1921:

Matr. Nr. 1a og 1f, Ryegaard Hovedgaard, Torkildstrup Marken: Areal 52 ha 9840 m² ÷ Vej 1 ha 1160 m², efter Vurderingsraadets Ansættelse var Erstatningssummen 54.600 Kr.; af Ravneenge og Smedemarken: Areal 68 ha 1900 m², Erstatningssum 73.800 Kr.; af Ejbymarken: Areal 36 ha 6230 m² ÷ Vej 2900 m², Erstatningssum 40.200 Kr.; Matr. Nr. 26, Torkildstrup, Saaby Sogn: Areal 312 m², Erstatningssum 300 Kr.

Afstaet og overtaget af Staten pr. 1. April 1926:

Matr. Nr. 1 av, 1 ax og 1 ay, Ryegaard Hovedgaard (Langtved): Areal 30 ha 5700 m² ÷ Vej 1 ha 130 m², Erstatningssum 24.945 Kr.

Det samlede Hartkorn for de afstaaede Arealer var 33 Td. 5 Skp. 1 Fdk. 2½ Alb. Overskyldraadet stadfæstede Vurderingsraadets Ansættelse til Erstatning.

Matr. Nr. 9, Ejby, har efter samme Lov afgivet til Staten

19 ha 8600 m², Erstatningssum 20.000 Kr., hvoraf der er oprettet 2 Husmandsbrug og 2 Tillægsparceller.

Matr. Nr. 11, Ejby, har til Staten afgivet 12 ha 4110 m² efter samme Lov, hvoraf der er oprettet 2 Husmandsbrug.

Matr. Nr. 16, Ejby, har afgivet 8 ha 8258 m², Ansættelse 7.500 Kr., hvoraf der er oprettet et Husmandsbrug og Tillægsgjord til et Husmandsbrug.

Ialt er der i Rye-Sonnerup Kommune efter Loven af 4. Oktober 1919 oprettet 30 Statshusmandsbrug og 7 Tillægsparceller.

Husmandsbrugene i Kommunen er baade veldrevne og velholdte, og det synes og kendes paa de pæne Haver ved disse Hjem, at Husmandskonerne paa deres Sommerrejser og Udflugter har faaet mange nyttige og gode Raad. De nye, smukke Husmandshjem lyser og liver op i Landskabet.

MEJERIET »DYVELSLYST«

Mejeriet blev startet den 2. Februar 1888. Efter at over 100 Andelshavere havde indmeldt sig og paataget sig det gensidige Ansvar, blev ved et Møde hos Købmand A. Jensen, Vester Saaby, Mejeriet for Sonnerup og omliggende Byer oprettet og kaldt »Dyvelslyst« efter den kendte »Dyvelskrog« og »Dyvelsmose«.

Lovene blev paa dette Møde gennemdrøftet og godkendt, og der valgtes en Bestyrelse paa 11 Medlemmer: Gaardejer Peter Nielsen, Torkildstrup, Gaardejer Hans Hansen, Frihedsgaarden, Gaardejer Chr. Jensen, Vester Saaby, Gaardejer Niels Andersen, Vester Saaby, Niels P. Nielsen, Sonnerup, Gaardejer Lars Pedersen, Sonnerup, Gaardejer Ludvig Jensen, Rye Mark, Gaardejer Peter Hansen, Ordrup, Gaardejer H. P. Larsen, Ordrup, Hestehandler Anders Pedersen, Englerup, og Gaardfæster Niels Hofmann Frederiksen, Langtved. Det vedtoges at optage et Laan i Bondestandens Sparekasse paa 20.000 Kr. til Opførelsen af Mejeriet samt at indkøbe 3 Skp. Land af Matr. Nr. 8 a, Sonnerup, til en Pris af 700 Kr.

Ved det første Bestyrelsesmøde hos Anders Pedersen, Englerup, valgtes Gaardejer Chr. Jensen, Vester Saaby, til Mejeriets

Formand, ligesom det vedtoges, at Jernstøber Pedersen, Holbæk, skulde have Leverancen af Maskinerne til en Sum af 8.800 Kr.

Som Mejerist antog man Christian Pedersen, Tølløse Eng-have, for en aarlig Løn af 1000 Kr. samt Halvdelen af Smørrets Pris over Topnoteringen, imod at Mejeristen lønnede Personalet ved Mejeriet undtagen Fyrbøderen. Ole Olsen, Sonnerup Mark, blev antaget som Fyrbøder med en aarlig Løn af 300 Kr., og Bødker Pedersen fik Arbejdet med at lave Mejeriets Smørdritler.

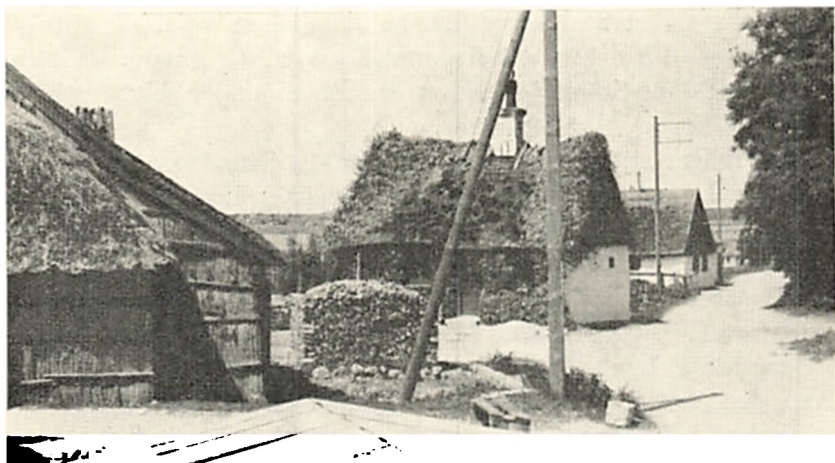
Gennem de 50 Aar har der været følgende Formænd, hvoraf enkelte har været valgt flere Gange:

Chr. Jensen, Vester Saaby, N. P. Nielsen, Sonnerup, Hans Hansen, Vester Saaby, H. P. Hansen, Ordrup, Jens Pedersen, Torkildstrup, Valdemar Hansen, Elverdam, Lars Nielsen, Ordrup, Hans Christiansen, Kirke Saaby, Frederik Pedersen, Sonnerup, Sander Jacobsen, Englerup, Hans Jensen, Vester Saaby, Hans Pedersen, Kirke Saaby, og den nuværende Formand, Gaardejer Christian Christiansen, Sonnerup.

Fra Mejeriets Forhandlingsprotokol skal vi blot nævne et enkelt Træk. Ved en i 1897 ført Proces med en Del Andels-havere fra Ejby, der pludselig udmeldte sig og gik til Kirke-Hyllinge Andelsmejeri, staar anført, at Højesteretssagfører A. Alberti var Mejeriets Sagfører og fik det beskedne Salær af 37 Kr. 15 Øre.

EJBY FORBRUGSFORENING

Søndag den 11. Februar 1894 afholdt Forbrugsforeningen sin første Generalforsamling hos Gaardejer Peder Nielsen, Lindegaarden, Ejby. Ordstyrer var Hjulmand Niels P. Nielsen, Ejby, der ledede de lange Forhandlinger, hvorefter der ned-sattes Byggeudvalg og valgtes Indkøber, Bestyrelse og Revisorer. Bestyrelsens Medlemmer var: Husmand Christian Mortensen, Gaardmand Hans Jeppesen, Ungkarl Lars P. Pedersen, Fisker Christian Nielsen, Hjulmand N. P. Nielsen, Gaardbestyrer L. P. Andersen, alle af Ejby, og Parcellist Niels Andersen, Kyndeløse Mark, medens Gaardmændene Hans Nielsen og Christian Pe-dersen, Ejby, blev Revisorer. Det vedtoges at købe Møllebygger

Gamle Huse i Englerup.

Hans P. Hansens Ejendom i Ejby, hvori der gennem mange Aar var drevet Købmandshandel, naar Ejendommen kunde købes for 3.000 Kr. Medlemsbidraget sattes til 2 Kr. for Gaardmænd, 1,50 Kr. for Parcellister, 1 Kr. for Husmænd og ugifte Personer, 50 Øre for Indsiddere. Bestyrelsen konstituerede sig med Gaardmand Hans Jeppesen som Formand. Medlemsantallet var 50, hvoraf de 40 var mødt til Generalforsamlingen. Det vedtoges, at al Udsækning af Spiritus i Foreningens Lokaler var forbudt.

Allerede Dagen efter traadte Bestyrelsen sammen og afsluttede Handelen med Møllebygger Hansen om hans Ejendom (Matr. Nr. 18 b, Ejby) for en Købesum af 2.900 Kr., heri indbefattet alt Butiksinventar m. m.

I Agitationen for den nye Forening blev de dyre Varer hos Købmændene i Sognet nævnt som Grund til Oprettelsen af Brugsforeningen. Modstanderne mødte hyppigt frem med Angreb paa de Mænd, der havde taget Sagen op, og en Vittighed, der kunde bruges ved næsten alle Lejligheder og Udtalelser, var: »Det bruser«. En gammel Fiskermand kom en Dag ind i den lille Købmandsforretning i Ejby, mens Bølgerne gik højt — for eller imod Brugsen. Købmandens Kone, som ekspederede, spurgte: »Hvem er det dog, der vil lave Brugs i vor By?«

Der lagde sig et Smil over den gamle Fiskers vejrbidte Ansigt, og han gik lige hen til Købmandskonen og sagde: »Vil du gerne vide det, Sofie?« — »Det er knirkeme jer selv, for jeres Priser er røget i Træloppene«.

Bestyrelsen antog Kommis Christen L. Svendsen, Sonnerup, til Uddeler, og til Regnskabsfører Ungkarl Lars P. Pedersen, Ejby. Den første Opgørelse i Foreningen afholdtes den 6. og 7. November 1894 og viste, at der var uddelt Varer (Kolonialvarer) for ca. 6.000 Kr. i det forløbne Halvaar. Grove Varer førtes ikke.

Den 18. Februar 1925 nedbrændte Foreningens Bygninger, hvad der bragte overordentlig Forstyrrelse og gav meget Arbejde for Bestyrelsen. En midlertidig Butik blev indrettet, Bestyrelsen lod udarbejde Tegninger og Overslag til en ny Bygning, og paa en ekstraordinær Generalforsamling den 26. Marts blev følgende Tilbud akcepteret: Murerarbejde: Rejnholdt Olsen 14.225 Kr.; Tømrerarbejde: Peter Nielsen 11.950 Kr.; Glarmesterarbejde: Jacobsen, Roskilde, 1.000 Kr.; Malerarbejde: Viggø Sørensen 930 Kr. Efter Nybygningernes Opførelse afholdtes en Indvielsesfest i Forsamlingshuset, hvor hver betalte for sin Fortæring.

I 1934 holdt Foreningen 40 Aars Jubilæumsfest i Forsamlingshuset, hvor Bestyrelsen beværtede med gratis Kaffe og Kager samt Underholdning og en lille Dans. Flere af Medlemmerne talte ved Kaffebordet og mindedes Foreningens besværlige Start samt de Mænd, der rejste Forbrugsforeningen.

Ejby Forbrugsforening, der begyndte med et Medlemsantal af 50 og en aarlig Omsætning af 12.000 Kr., talte i 1940 235 Medlemmer og havde en aarlig Omsætning paa 300.000 Kr.

SONNERUP TELEFONCENTRAL

I Aaret 1906 oprettedes Sonnerup Telefoncentral som Andelscentral til Hvalsø med 10 Abonnenter, og 1. Juli 1912 gik Andelscentralen over til at blive en selvstændig Central med 21 Abonnenter, og Cyklefabrikant P. Christiansen blev Centralbestyrer. Fru Christiansen passede denne Virksomhed til Abon-

nenternes fulde Tilfredshed, men efterhaanden voksede Antallet af Abonnenterne, saa det blev nødvendigt at antage Frøken Marie Kristine Andersen som Medhjælper. I 1936 blev Frøken Andersen Bestyrerinde af Centralen, der nu havde 73 Abonnenter.

RYE-SONNERUP KOMMUNES ANERKENDETE SYGEKASSE

Sygekassen for Rye og tilgrænsende Sogne blev stiftet 1890, og med det ringe Medlemsantal af 33 anerkendtes Sygekassen 1. Juli 1904. Den første Formand var Sognepræst J. L. Faartoft, som senere, i 1915, blev udnævnt til Æresmedlem. 1907 blev Lærer A. Westergaard valgt til Formand, og 1915 afløstes han af Fisker Chr. P. Nielsen, Ejby. I disse Aar skiftede Sygekassen Vedtægter 1915, 1921 og 1933. I 1939 var Medlemsantallet 801 nydende Medlemmer og 92 hidragydende Medlemmer. Omkring 1890—92 var Ryegaards Sygekasse, hvis Formand var Grev F. C. R. Scheel, blevet oprettet, og i 1921 blev denne Sygekasses 49 Medlemmer optaget i Rye-Sonnerup Kommunes anerkendte Sygekasse. Ryegaard-Kassens Formue paa 2972 Kr. medfulgte, men Sygekassedirektoratet besluttede, at ved hvert af disse 49 Medlemmers Død skulde der udbetales Penge til Begravelsesudgifter. Restbeløbet efter det sidste Medlems Død overgaar til den anerkendte Sygekasse. — Siden Sygekassen blev anerkendt, har følgende Læger været benyttet: Johs. Mørch, Hvalsø, H. Neve, Hyllinge, Joakim Jensen, Torkildstrup, og Saabye, Torkildstrup.

Egernæs set mod Eriksholm.

FISKERIET I BRAMSNÆSVIG

I ældre Tid havde de faa Fiskere ved Bramsnæsvig kun smaa og skrøbelige Baade og ikke Midler til at bekoste de Garn, der skulde benyttes til Sildefiskeriet. Efterhaanden fik man dog bundet nogle enkelte Garn, og saa tog dette Fiskeri ogsaa Fart, skønt man ofte maatte sælge en Ol Sild (4 Snese) for 25 Øre.

Sildegarn kaldte man for Næringer, de havde en Længde af 15 Favne og var ca. 6 Alen i Dybden. Om Efteraaret, naar det store Sildefiskeri begyndte i Kattegat, tog flere af de unge Fiskere med paa det saakaldte Drivfiskeri med store Baade fra Lynæs, og disse unge Fiskere kom tilbage med nye Idéer og nyt Mod.

Ved Sommerfiskeriet i Bramsnæsvig var det Flyndere og Aal, det gjaldt, og ellers mest Skrubber, men dog ogsaa en Del Rødspætter. Flyndergarnene havde en Længde af 50 Favne. Gode Flyndere og Rødspætter solgtes for 1 Kr. Snesen eller

5 Øre pr. Stk. Aal fangede man paa Messingkroge med Rejer eller Sildehapper til Madding. I de senere Aar har Fiskerne maattet indrette Aalekummer med rindende fersk Vand til Aalene for at beskytte dem mod den ved de danske Kyster udbrudte Rødsyge hos Aalene. En ligefrem Pest, siger Fiskerne, der viser sig som Bylder, med røde Pletter og røde Finner. Rejefiskeriet drives ogsaa paa Fjorden med Ruser, men i de senere Aar er dette Fiskeri svundet meget ind.

Andefiskeriet har derimod været drevet i ret stor Stil, særlig paa Isefjorden, hvor 3—4 Baadelav i mange Aar gjorde rig Fangst paa Edderfugle, Spejlænder og smaa Graaænder, ofte 100 Par for et Sæt. Men ved dette Fiskeri var der ved Vintertide ofte store Vanskeligheder, idet Fjorden frøs til med Is, saa Fiskerne maatte gaa op langs Fjorden til Kyndby, hvorfra man saa i nogle jammerlige smaa Fartøjer sejlede ud paa Isefjordsbredningen for at røgte Andegarnene. Vildænderne solgtes for Størstedelen i København til ret gode Priser. I nogle Aar fiskedes der Syd for Orø en Del Ænder, »Blaanæbbede« og »Gulbenede«, men da Føden slap op, forsvandt disse Ænder fra Farvandet.

Muslingerne, som er godt kendt og for mange en yndet Spise, lejrer sig i Banker, helst paa lidt haard Bund, hvor Fiskerne i Vintermaanederne skraber Skaldyrene op fra Strandbunden med en Muslinge-klo, en halvmaaneformet Jernramme med Net og lange Jerntænder. Omkring Sct. Hansdag flyder Ynglen af Muslingen som fine, gule Korn og aflejrer sig paa Strandbunden, hvor der er Vækstmuligheder, men først naar de er 3 Aar, er disse Skaldyr modne til Høst.

Omkring 1840 begyndte Bundgarnfiskeriet, men det var dog først, efter at Bomuldsgarnet blev almindeligt og til at købe for rimelige Priser, at der kom mange Bundgarn paa Fjorden. De gav langt bedre Udbytte end Sildefiskeriet med Næringer. Og først da syntes Kaarene at bedres lidt i de smaa og nøjsomme Hjem. Med Aarene forbedres ogsaa disse Redskaber, som bestod af et Hovedgarn, der gik til Bunden, og en lang Rad, som gik til Strandbredden. Saavel Hovedgarnet som Raden var anbragt paa lange Granpæle, som Fiskerne med en stor Kølle tampede ned i Strandbunden. Senere føjede man en For-

gaard til Hovedgarnet, og det bevirkede, at naar Sildene først kom i Hovedgarnet, kunde de ikke finde ud af Garnet igen.

I de senere Aar, hvor Fiskerne satte flere store, svære og dyre Redskaber ude paa Isefjordsbredningen, har man gennem Erfaring lært, at Sildestimerne lader sig lige saa godt lede af en meget vidmasket Rad, der er ret billig i Anskaffelsen. Her ude paa Isefjorden staar de store Sildestimer, og herfra imødeser Fiskerne det Udbytte, der har virkelig Betydning for deres Eksistens. Men ogsaa her maa Heldet være medvirkende.

Et ret farefuldt Fiskeri ved Efteraar og Vintertide var Torskefiskeriet i Kattegat, hvori indtil fire Baadelav med de store, sødygtige Baade deltog. Ved hvert Baadelav satte man ca. 3000 Staalkroge med Agn som Madding, omkring Gildbjerg og Sjællandsrev, undertiden ved Sejro. Udbyttet kunde ofte være 1000 store Torsk pr. Sæt, som Fiskerne sejlede til København og afsatte. Disse Fiskefærder kunde give godt Udbytte, men det var drøje Ture i Efteraarets Storme.

Marsvinefangst i Bramsnæsvig.

Marsvinet er en Art Hval af Gruppen de buthovede Delfiner, indenfor Tandhvalernes Afdeling, med 20 til 25 sammentrykte Tænder i hver Kæbehalvdel, og bliver 1 til 2 Meter lang. Den saakaldte lille Tumler bolttrer sig i Bølgerne med en uhyre Lethed og Elegance paa Jagt efter Sild og andre Fisk, der falder for dens Træk, som regelmæssigt foregaar fra Nordsøen til Østersøen om Foraaret.

Omkring 1830 begyndte det ejendommelige og interessante Fiskeri eller rettere denne mærkelige Fangst i Bramsnæsvig.

Fiskerne var klar over, at hvis man skulde fange Marsvinet, maatte det være et meget stærkt Redskab, der skulde benyttes, idet den lille Tumlers kraftige Halefinner ejer megen Styrke. Af Hamp, der hængtes paa en Stang fra Gulv til Loft, spandt Fiskerkonerne møjsommeligt den stærke Traad, hvoraf Fiskerne selv bandt Redskabet. Det havde en Maskevidde af 21 × 15 cm og en Længde af 26—30 m og Dybde efter Vandstanden, ofte 6—9 m. Paa dette svære Net blev der som Flaad paasat $\frac{3}{4}$ m langt Grantræ, 5 cm tykt, der havde den bedste Flydeevne.

Over den lille Vig ved Bramsnæs satte Fiskerne Garnet, der i

daglig Tale kaldtes »Marsvinbølge«, og i Midten af Vigen dannedes et Indløb, som Marsvinene kunde gaa igennem. Fiskerne iagttog nøje, naar der havde forvildet sig »Svin« i Vigen, og naar Antallet syntes tilstrækkeligt, begyndte Jagten. John paa Bramsnæs førte i flere Aar Tilsyn med Fangsten og gjorde Alarm, naar Fangsten skulde begynde.

Fiskerne gik saa i deres smaa, skrøbelige Fartøjer, snærede et Stykke »Bølge« for Indløbet og lukkede Marsvinene inde i Vigen. Men Arbejdet ved Fangsten var meget besværligt, idet Omraadet i Vigen var for stort til at faa samlet Svinene paa Optrækkerstedet, hvor Fiskerne igen skulde snøre Redskabet om de vævre, hurtigsvømmende Marsvin, før man kunde faa virkeligt Tag i Udbyttet. Men Datidens Mennesker gjorde mange Timers Arbejde for en bitte Skilling og var grumme taknemlig for Fangsten af nogle faa Svin.

Under meget primitive Forhold foregik Kogningen af Spækket, som først blev skaaret i Stykker og hensat i Tønder, hvor det ligefrem raadnede og udbredte en frygtelig Stank, før Tiden var inde for Trankogriet. Prisen for en Td. Tran var ved Begyndelsen af denne Fangst 30 Rigsdaler. Fiskerne forsøgte ogsaa Fangsten paa anden Maade, idet de udsatte »Marsvinbølget« i bugtende Former paa Fjorden, hvor »Trækket« foregik hyppigst. Naar Marsvinene løb paa Garnet, blev de indesnøret og døde Druknedøden, men ogsaa denne Fremgangsmaade gav kun meget ringe Udbytte.

Efterspørgslen efter den fine Tran blev større og større, og til teknisk Brug kunde denne gode Vare benyttes. Fiskerne stod raadville og saa den lille Tumler forsvinde fra Fjorden igen, naar Foraarstrækket var til Ende. Men saa kom Manden, den opfindsomme Per Rønne, som fra sine Drengaar havde vist Kløgt og Snille. Nu i sine Manddomskaar havde han fra Ryegaards Gods lejet Øen »Rønne« og bosat sig i de saakaldte »Rødhuse« ved Ejby Strand. Per Rønne fik den geniale Idé at indrette en Ruse af de svære »Marsvinbølger«, en Ruse med tre Indløb og et langt Stykke Rad.

Allerede første Foraar fangede han 70 Marsvin i den udsatte Marsvinruse, og saa fik Fangsten Fart og Liv over sig og gav betydeligt Udbytte. Flere Fiskerlav blev dannet, der bekostede

det dyre Redskab, som bestod af 25 til 30 Stk. Bølge; man regnede 700 Kr. for en saadan Marsvinruse. I Aarene 1888—89 var Fangsten meget stor, man fangede i enkelte Baadelav ca. 200 Stk. Et Marsvins Værdi var ca. 5 Kr., men under Verdenskrigen fik man indtil 20 Kr. pr. Stk.

Omegnens Beboere yndede at være Tilskuere ved denne ejendommelige Fangst. Flere Tilskuere fik et nyslagtet Stykke Bøf-kød med hjem til et Mundsmag, men de gjorde sjældnen Forsøget om igen.

Efterhaanden som Fiskerne indførte Motorfartøjer, forsvandt Marsvinet imidlertid fra Bramsnæsvig og Iselfjorden. Motorstøjen paa Fjorden taalte det sky Dyr ikke. — Og denne Fangst er nu som saa meget andet en Saga blot, siger den gamle Fisker med lidt Vemod i Stemmen.

Fisker og Boelsmand Jens Christensen, Bramsnæs, var en Foregangsmand og særlig dygtig til Handel med Fisk. I mange Aar førte han Journal over Fiskeriet fra Bramsnæsvig, men fra 1893 overtog Fisker Chr. P. Nielsen, Ejby, dette Hverv. I 1893 var Bruttoudbyttet af Fiskeriet 39.871 Kr. Der var 28 Fiskere, der udelukkende ernærede sig ved Fiskeri, og 24 Fiskere, der drev Bierhverv ved Fiskeriet. Bruttoudbyttet synes gennem Aarene at være temmelig konstant; i Aaret 1938 var det 34.200, og der var 26 Fiskere, der havde deres Hovederhverv ved Fiskeriet, og 33 Fiskere drev det som Bierhverv.

Som en Kuriositet maa nævnes, at der i 1884, Fastelavns-Mandag, i Bramsnæsvig blev fanget en Grindehval, som havde forvildet sig op paa Fjorden. Dens Vægt var 2000 kg. Denne Fastelavns-Karl mindes endnu af Fiskerne og Omegnens Beboere, og den ejendommelige og ret farefulde Jagt giver endnu Stof til en Aftenpassiar. Grindehvalen, der var meget sky og lod sig jage, løb til sidst paa Grund ved »Sandhagen« i Nærheden af »Dejlighedsgaarden« og blev med et Par velrettede Skud dræbt af Skovrider Rølsted, Jægerslund. Hvalen blev ført til Roskilde og København og forevist, indtil Forraadnelsen gjorde Ende paa Beskuelsen.

I 1936 blev der fanget en Sværdfisk, som var saaret og derfor let at fange. Gennem Aarene er der ogsaa fanget enkelte Stør, som Fiskerne paastaar har 9 Slags velsmagende Kød.

Ejby Havn.

En lille Historie fra »Muslingebrækket« for en Del Aar tilbage har gamle Jørgen Nielsen fortalt:

Vi var flere Baade, som laa ovre mellem Skovene i December Maaned og skrabede sammen paa Muslingerne, hvor vi kunde have 5 à 6 Sække pr. Baadelav om Dagen, naar vi da brugte Neglene. Jens Frederik og Kristen Englerup havde lige ankret op og Kristen sat Muslingekloen i Bund og vel taget et Par »Klofulde«, som Jens sad og sorterede, da Kristen falder udenbords. Han holdt stadig fast om Klostagen, men blev alligevel ved at synke dybere og dybere, saa at han til sidst kun havde Piben over Vandet, og den blev »Skabet« ved at holde Ild i.

Jeg brølte saa over til Jens Frederik, der blev ved at passe sit Arbejde: »Ser du ikke, din gamle Stoder, at Kresten er ved at drukne?« Jens hørte jo med til det rolige Folkefærd, der ikke saa let kom ud af Ligevægt. Han vendte sig ud imod Kristen, der ligefrem maatte knejse for at holde Piben over Vandet. »Hva' Fa'en vilde du dér, Kristen?« Og saa hev han

sin vaade Kammerat indenbords. Men Kristen svarede blot lige saa roligt: »Ka' du se, Jens, jeg holdt alligevel Ild i hinne«.

»Gamle Sølke maa altid sørge for at bevare Kondevitterne, Folkens«, føjede Jørgen til, idet han puttede sin Pibe i Frakkelommen.

Fiskerlejet ved Ejby Strand var i Begyndelsen meget primitivt. Nogle store, toppede Sten var lagt ud til Bro, og Fiskerne maatte hoppe fra Sten til Sten, naar de skulde ud i de smaa Joller. Uden for Grunden blev de enkelte større Baade forankret.

I 1903 byggedes en Landgangsbro, hvortil Fiskere og Beboere gav 1500 Kr. og Holbæk Handelsforening 5000 Kr. I en Snes Aar anløb Dampbaaden »Ourø« denne Bro. Da Dampskibsforbindelsen ophørte, udvidedes Broen ved Fiskernes egen Bekostning til en fortrinlig Fiskerihavn, hvor der nu ligger over 30 Motorfartøjer og Joller, godt beskyttet for Vind og Bølgeslag. Motorbaadene er sødygtige Fartøjer paa 3—5 Tons, alle velholdte og temmelig kostbare Baade.

Ved Langtved Færgekro gør ogsaa nogle Fiskerlav Landgang, men her er ingen Havn, kun en lille Stenbro og Ankerplads.

Saa vel ved Ejby Fiskerleje som ved Langtved Færgekro har der været Familier, som gennem Slægtled har taget Fiskeriet i Arv fra deres Fædre. »Blankhans« har de elsket baade i Storm og Stille, og den Arbejdsmark har de pløjet med Flid og Glæde.

Her skal nævnes nogle af de gamle Fiskeres Slægtsnavne: Gamle Per Nielsen og Jørgen Nielsen, Ejby, der var de første Bundgarnsfiskere, Christian Frederiksen, Ejby, Per Hansen og Lars Pedersen, Ejby, Jens Christensen, Bramsnæs, Christian Christensen, Langtved, Jens Frederiksen, Langtved, Ole Rasmussen og Chr. Olsen, Sonnerup, Vilhelm Larsen, Langtved, Markus Noer, Ejby, Peder Johansen, Ejby.

Og dem, der blev derude: Per Nielsens Sønner, Niels Peter og Lars Peter, der i en Efteraarstorm gik ned i Nærheden af Orø, da de var paa Andefiskeri; Ole Johannesen, Ejby, der sammen med en Kammerat fra Holbæk druknede, da de var paa Fiskefærd paa Isefjordsbredningen; Fisker Svend Rasmussen, Englerup, og Fisker Søren Sørensen, Sandvad, som ved Vaadtrækning i de mørke Efteraarsnætter faldt overbord i Vigen.

Øverste Vintre Mølle.

VINTRE MØLLER

En smuk Sommeraften vil vi følge Bækken gennem Fuglesø og Davrehedet op til Dalstrøget, hvor de fem Vintre Møller ligger saa idyllisk, og hvor *Sortekilden* afgiver Vand til Vandhjulene, der i mange, mange Aar langsomt har drejet rundt baade Dag og Nat for at yde Kraft til de forskellige Maskiner og mangeartede Virksomheder.

En let Taage stiger op ved det lille Vandløb, breder sig over Engdraget, og snart skjules den bløde, blomstrende Engbund.

Nederste Vintre Mølle.

Jeg sætter mig paa en Træstub i Skovbrynet for at se ud over Mosekonens Sommerbryg. Men snart dukker Barndoms minder op og skaber Syner fra gamle Dage. Som Dreng fik jeg Lov til at age med til »Eventyrhulen«, naar Bedstefader kørte til Mølle. Hvor husker jeg den vævre, tætbyggede Kristian Møllersvend med de buskede Øjenbryn, hvori der hang Melstøv lige saa tykt som i Spindelvævet omkring Møllehjulene,

med det venlige, lidt brede Smil til alle Kunder. Og saa den rare gamle Møller Johan Jensen, der altid gamsede velbehageligt paa sin kære »Svedske«, naar han trippede rundt i Møllen for at give en Haandsrækning og en spagfærdig Ordre til Møllersvenden.

Højt oppe fra Hornsherred kom der Kunder til Nederste Vintre Mølle kørende i stive Fjællevogne med de røde og grønmalede Faddinger og med Bueagestole — for at faa gruttet et Par Seksskæpperslumpe Blandings sæd til Køer og Svin og formalet en Tønde prima Byg til Mel og Gryn.

Tæt op til Mølleværket laa den gamle, hyggelige Møllestue med det sparsomme Bohave, et Bord med Bordendesbænk, Langbænk, et Par Træstole og saa den gamle Himmelseng med det sribede, hjemmegjorte Omhæng. Ved Bilæggerovnen sad den venlige, smilende Møllerkone ved sin Spinderok og snurrede sin Ten, puslede Hørrer ud til den fineste Traad. Her blev Møllegæsterne modtaget med stor Gæstfrihed — Kaffe og en Pibe Tobak til de nærboende, og dejligt Smørrebrød, Kaffe og Tobak til de fjerntboende Kunder. Her gik Passiaren i den ofte lange Ventetid, mens Sæden blev formalet, og her blev Egnens Nyheder fortalt i snurrige og lune Vendinger.

Den gamle Møllers delikateste Emne var Hestehandel, og han kendte nøje Egnens Heste med deres Dyder og Lyder, ligesom han kendte mange, mange Handeler med pudsige og morsomme Optrin imellem Køber og Sælger. Og var der en Bonde, der rigtig gammeldags havde »tørt« en Hestehandler, lo Johan Jensen, saa det klukkede. Ofte varede det lidt længe med Formalingen derude i Møllen, og Kunderne begyndte at blive utaalmodige; men saa fortalte Mølleren en ny Historie, idet han satte Tobakskassen frem til en ekstra Pibe Tobak, og dermed kværnede Mølleren Utaalmodigheden fra sin Kunde i Øjeblikket.

Det kunde dog hænde, at Møllersvenden gjorde et lille Trip ind i Møllerstuen, efter at han havde fyldt »Skruen« med Korn og hængt en ny Sæk for »Skraatuden«. En lille Sjat Kaffe og et Par Brudstykker af en Møllestuehistorie var dog værd at stikke til sig for en Møllersvend. »Hør, Kristian, har de to gamle graa snart ædt sig gennem Poserne?« »N..æ..æ, Pok-

kers saa lidt Vand vi har i disse Frostdage«, svarede Møllersvenden og skyndte sig ud i Møllen. Nu mærkede den gamle Møller, at en ny Historie ikke kunde klare Utaalmodigheden, et Bevis til Kunden var nødvendigt. »Ja, Satans saa lidt Vand i denne Tid, og saa ligger vi her længst nede og maa nøjes med den Sjat Vand, Møllebækken har til os. Husk paa, Godtfolk, at de fire forreste Møllere tager først, og Vandspild er der ved hvert Sted«. Et Glimt i Møllerenes Øjenkroge forklarede hans snilde Bevisførelse, som Kunden troskyldigt indkasserede og betalte fra sin hjemmesyede Lærredspung: 1 Mark for Td. i Malepenge og 1 Daler for Formaling til Mel og Gryn af samme Kvantum, hvorefter Kunden takkede den venlige Møllerkone for god Behandling. Derefter gik han ud i Møllen for i Forening med Møllersvenden at hjælpe ved Læsningen. Møllersvenden fik sine 4 à 8 Skilling i Drikkepenge. Hvor Møllerne ikke fik Valuta for Formalingen, brugtes Kobbertoldkarret; og gamle Bønder vilde paastaa, at der var visse Møllere og Møllersvende, der kunde omgaas uforsigtigt med Toldkarret og begge tolde af den samme Sæk. Men her skulde Vintremøllerne danne en Undtagelse.

En Møllekur var en yndet Udflugt i Datiden. Om Aftenen fortaltes Dagens Oplevelser og Historierne fra Vintre Mølle ved Tællelysets osende Flamme og Bilæggerovnsens faa Gløder, imedens Pigerne kartede den stride Uld til Tøjer og Husmoderen snurrede sin Spinderøk.

Bønholm Mølle hed den nederste Vintre Mølle, som Møller Jens Christensen og Birgitte Sindahl i Aaret 1774 flyttede til Stedet, hvor Møllen nu ligger, og hvor de byggede den nordre Længe. Forpagter Henrik Bjørndal byggede Stuehuset 1804. Møller Peter Jensen overtog Møllen 1820 og døde 1854. I 10 Aar var Enken Bruger af saavel Landbrug som Mølleri, men i 1864 overtog Sønnen Johan Jensen Ledelsen og giftede sig med Peder Nielsens Datter fra Torkildstrup, der blev ham en trofast og dygtig Hustru.

Gamle Johan Jensen døde 22. April 1892, hvorefter hans Sviigersøn, Møller Chr. Jagd, overtog Driften og fuldstændig moderniserede den gamle Mølle, satte flere og tidssvarende Maskiner ind i det nyopførte Mølleri og byggede en ny og moderne

Stuebygning. Chr. Jagd havde arbejdet i Tyskland som Møllersvend og her lært de mange tekniske Forbedringer, som nu blev gennemført paa Nederste Vintre Mølle. Senere købte han Møllen fra Stamhuset Rosenkrantz og drev den til sin Død.

Mellemste Vintre Mølle.

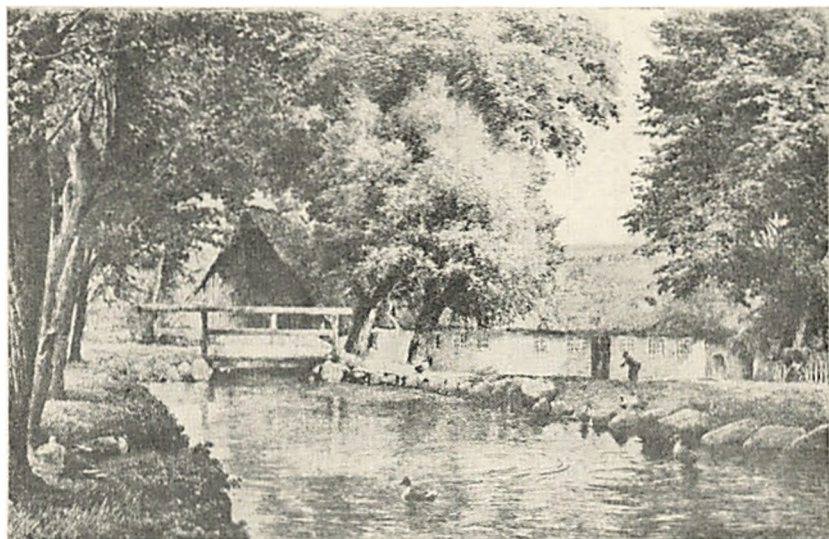
I 1805 afstod Møllefæster Lerbech den saakaldte Mellemste Vintre Mølle til en ny Fæster, Christen Schou, efter at to af Retten udmeldte Mænd, Selvejermøller Nicolai Plambech og Fæstemøller Jørgen Nielsen af Tadre, havde foretaget Taksationsforretning af saavel Bygninger som Mølleværk og Inventar. Nogle Tal af denne Taksation har Interesse.

Stuelængen, de første 7 Fag fra vestre Ende à 20 Rd. = 140 Rd.	
De næste 7 Fag til Møllehus. à 25 Rd. = 175 -	
Det norden for Stuehuset staaende 5 Fag Bryghus = 60 -	
Gaardens østre Længe 6 Fag à 7 Rd. = 42 -	
Gaardens søndre Længe 14 Fag à 12 Rd. = 168 -	
Gaardens vestre Længe 7 Fag à 15 Rd. = 105 -	
og i Gaarden 4 smaa Fag = 4 -	
	Summa Værdi = 694 Rd.

Endvidere Mølleværkerne i de beskrevne Bygninger: et Vandhjul udenfor Østgavlen paa en Aksel, som drev Cylinderen, der befordrede Værkernes Gang, og en Melkværn, som førte Stenen til 8 Spand og 5 Tommer. Kværnen havde Gangtøj og Kasse, og foruden at være indrettet til Grovmaling var der anbragt et Sigteværk med det fornødne Gangtøj, Sigtekasse og Sigtellors Sigte, hvortil Tromlen var 5 Alen.

En Gryn- og Maltkværn, som bestod af to rhinske 8 Spand Stene, med sit behørigte Gangtøj, der tillige drev 4 Messing Grynsold til Gryn, dertil endnu 2 Standsold hver med 3 Afdelinger. En Skalkværn med 9 Spands Sandsten og iøvrigt hørende Gangtøj. Alle Maleværker med deres løbende og staaende Redskaber blev ansat til en Værdi af 200 Rd., en Toldkasse med 2 Rum til 2 Rd., 4 Stk. Billejern til 1 Rd. samt 1 Kobber-Toldkar til 2 Rd.

Ved Overtagelsen erklærede saavel den tiltrædende som den fratrædende Fæster sig tilfreds, og heller ikke Godsforvalter Gechel, Ryegaard, fandt Anledning til Bemærkninger.

Næstøverste Vintre Mølle.

I 1835 bortfæstede Grev Henrik Jørgen Scheel, Ryegaard, Mellemste Vintre Mølle til Klædefabrikant Hans Frederik Madsen eller hvilken anden, der vilde overtage Forpagningsrettighederne for et Tidsrum af 60 Aar fra 1. Maj 1836 til 1. Maj 1896. I Rekognition betalte Fæsteren 600 Rigsbankdaler Sedler og til Forvalteren $\frac{1}{10}$. Hvis Fæsteren døde, kunde Enken hendsidde paa samme Betingelser, men indgik hun nyt Ægteskab, skulde der betales 50 Rd. Sølv i Rekognition.

En meget alsidig Virksomhed begyndte nu i Mellemste Vintre Mølle: Mølleri, Uldspinderi, Væveri og senere Bryggeri. Møllen blev 1851 overtaget af Møller Christopher Jensen, Søn af Møller Peter Jensen, Nederste Vintre Mølle.

I 1889 brændte den gamle, ejendommelige Mølle, men blev straks bygget op igen, og 1891 købte Christopher Jensen Ejendommen af Stamhuset Rosenkrantz. Efter hans Død fortsatte Enken Driften med sin Søn Peter Jensen som Bestyrer, indtil Karl Johan Olsson overtog Møllen 1911. Karl Olsson har moderniseret den med nye Maskiner, foretaget store Installationer i Bryggeriet samt indrettet Elektricitetsværk, hvorfra Beboere i Sonnerup forsynes med det hvide Lys.

Christopher Falks Mølle.

Ogsaa denne Mølle sattes i Gang af Sortekildens rindende Kraft og malede baade Mel og Gryn samt gruttede Korn til Foderbrug. Tillige blev her paa denne Mølle drevet en sjælden Virksomhed, idet der var Feldberederi og Stamperi for Huder og Skind. Feldberedere fra Korsør, Slagelse, Ringsted, Næstved og andre Købstæder drog til denne Mølle for at faa stampet og maatte ofte være paa Stamperiet i flere Dage for at faa Skindene behandlet. Men Opholdet var meget billigt; Logiet var paa Stænget eller i Stald og Lade, og Kosten var umaadelig tarvelig; alligevel var Opholdet interessant med Liv og glade Dage og Oplevelser for de fremmede Forretningsfolk.

Falks Vadmelsstamperi var ogsaa videnom kendt af Husmødrene, der hertil sendte det solide, hjemmegjorte Stof til Stampning.

Her stod de høje, svære Træklodser og stampede i det hvide Ler, der blev tilfort fra Gaardejer Hans Peter Larsens Mark i Ordrup. Under disse Stempler, der uafbrudt hævdede sig for derefter at falde tungt i det vaade, smidige Ler, gled Stoffet ganske langsomt og blev til et næsten uopslideligt Stykke Vadmæl, tykt og varmt, som Datidens Mennesker var saa glade for at iføre sig, og som Husmødrene var stolte af at tilvirke gennem de mange forskelligartede Processer i de lange Vinteraftener ved Trånlampen og Tællelysets sparsomme Flamme.

Ogsaa et Limkøgeri anlagde Christopher Falk ved sin Mølle. Der var gode Betingelser for denne Virksomhed, for fra Garveriet ved Langtved Færgekro kunde det Affald, der var Raamateriale til Limen, faas, og Kalk — til Kalkvand eller »Kalkmælk«, som det kaldes, til Oplosning af Limstoffet — var lige uden for Møllerens Dør. Omkring 1860 blev Limkøgeriet nedlagt, medens Stamperiet først ophørte ind i 70erne.

Møller Falk var gift med en Datter af sin Formand, Møller Grammert, der kun havde drevet Mølleri.

Plambechs Mølle.

Paa denne Mølle var der Handelsmølleri, Grutning af Korn til Foderbrug samt Bageri. Til Møllen hørte et Areal paa ca. 60 Td. Land, som Møller Plambechs Eftermand, Rasmus Andersen, drev som et Mønsterbrug for Egnen. Møller Andersen

var kendt som en Foregangsmand, der havde mange Interesser udover Landbruget, særlig Skolevæsenet havde en stor Plads i hans Hjerte, og i mange Aar var han Medlem af Skolekommissionen. Møller Andersens Eksamens-Femøre, som han ved Eksamen med sit venlige Smil uddelte til hvert Barn, tales der endnu om blandt de Ældre som en for Datiden stor og kærkommen Gave. Den Plambech-Andersenske Mølle har

Hjulet ved Øverste Vintre Mølle.

gennem Aarene været paa flere Hænder. Den stoute Møller Jørgen Rasmussen var indtil 1915 Ejer og passede Virksomheden med Iver og Lyst. Frk. Henriette Schytte, en Søster til den europæisk berømte Violinistinde Frida Schytte, »Ringholm« ved Nykøbing S., ejede ogsaa i nogle Aar den idylliske Mølle med den smukke gamle Have. Proprietær Carl V. Oppermann, som derefter blev Ejer, nedlagde tildels Mølleriet, da denne Industri nu var stærkt paa Retur. I 1929 solgte Carl Oppermann Mølleejendommen til Proprietær C. C. Neergaard.

Den 14. September 1936 opstod der ved Middagstid Ild i Næstøverste Vintre Mølle (Plambechs Mølle), der faa Maaneder i Forvejen var overtaget af Gaardejer S. Skalborg. Ilden sprang hastigt over til Tredjeøverste Vintre Mølle (Christopher Falks Mølle), der ejedes af Frk. Olga Olsen. I Lobet af kort Tid nedbrændte begge Ejendomme. Næstøverste Mølle er senere op-

bygget paa Grunden som Landbrugsejendom; siden 1940 ejes den af Direktør Poul Fr. Vonsild. Tredjeøverste Mølles Tomt henligger derimod ubebygget; dens Jordtilliggende er i Ordrup, og her er der bygget en Ejendom.

Øverste Vintre Mølle eller »Slibemøllen«

nævnes her sidst, hvad man maaske vil undre sig over. Paa Vandringen fra Fjorden langs Møllebækken træffer man til sidst den gamle, ejendommelige Vandmølle, der staar i sin oprindelige Skikkelse, som den sandsynligt har staaet i hundrede Aar, med det gamle Mølleinventar paa det slidte Fjælle-gulv. Ude i Kløften risler Bækken sit klare Vand over Vandhjulet, der langsomt drejer sig paa sin svære Aksel, og Træer og Buske luder sig ud over den dybe Slugt for ligesom at skjule Sortekildens Vande, der udspringer tæt derved paa Bakkehældet.

Slibemøllen blev i 1840 drevet af Løjtnant Hansen, der ogsaa til Mølledriften anlagde en Papirfabrik, hvor der blev fabrikeret grovt Papir. Fine Semoulegryn blev tilvirket af god Hvede, desuden Byggryn, Perlegryn og Bankegryn, grove ovale Gryn, der fremkommer, naar Kornet befries for den yderste Skal; naar disse Gryn yderligere gennemgaar en Behandling og skarp Rensning, faas de meget nærende Perlegryn. Disse Handelsvarer fra Vintre Mølle var meget efterspurgt i København. I 1888 overtog Møller Rasmus Petersen denne Mølle, 1896—97 drev Søstrene Laura M. Jensen og Caroline Amalie Jensen den, hvorefter Møller Peder Andersen forpagtede den til Efteraaret 1929. Men nu er Hjulene standset paa Øverste Vintre Mølle, og kun den gamle Vandmølle staar som et stumt Vidne om svunden Virksomhed og svundne Slægter. Den gamle Mølle er købt af Gaardejer Jens Christiansen, Ordrup, der har istandsat Bygningerne og indrettet dem til Beboelse.

Den gamle Folketro vilde gerne søge en Forklaring paa Kilders Vandrigdom og fandt den ved at anlage en underjordisk Forbindelse med en Sø. Saaledes ogsaa med Sortekilden; om den antog man, at den stod i Forbindelse med Haraldsted Sø. Der er optegnet et Sagn fra Egnen, der lyder saaledes: Engang blev der tabt en Stok i Haraldsted Sø. Den kom frem af Jorden i Kilden ved Vintre Møller, saa der maa jo være en Forbindelse!

Vintre Møller og Eriksholm.

To gamle Møllerkuske fortæller.

Det var en Oplevelse at træffe to saa aandsfriske, gamle Kærnekarle som Gaardejer Jens Nielsen, Sonnerup, og fhv. Gaardejer Hans Peder Christiansen, Ordrup, og høre dem fortælle om svundne Dage.

Begge Veteraner, begge Dannebrogsmænd og begge gamle Møllerkuske fra Vintre Møllerne; de har haft mangan drøj Tørn paa deres ugentlige Køreture til København i daarligt Vejr og daarligt Føre, udsat for Datidens Landevejsrøveres lumske Angreb og Overfald.

Jens Nielsen var Møllerkusk paa Nederste Vintre Mølle fra 1866 til 72, og Hans Peder Christiansen var Kusk paa Mellems-te Vintre Mølle. Som Regel kørte Karlene fra Møllen Torsdag Aften med ca. 12—14 Td. Gryn foruden Smør, Æg, slagtet Fjerkræ, Huder og Skind og ofte en Madpose, Uldtrøjer og Strømper til Soldater fra Egnen, der laa i Tjenesten i København. Tre Kuske fulgtes som oftest ad paa disse Københavner-ture med Forspand fra Møllerne til Landevejen, hvorefter

Drengen red tilbage med Forspandshestene, medens Møllerkuskene beholdt et Forspands-Hammeltøj til Brug for Firspand op ad de store Bakker mod Roskilde, hvis det var paakrævet. Rejsepengene til en saadan Rejse fra Torsdag Aften til Lørdag Aften var ansat til 17 Mark, som af Mølleren blev refunderet ved Regnskabsopgørelsen. At Møllerkuskene maatte holde sparsommelig Husholdning med dette Beløb, vil man forstaa, naar Kost, Logi og Drikkepenge og desuden Bompunge ved 3 Bomme skulde udredes af dette Beløb.

Vognnøglen stod parat ved Forsmækken af Vognen til Brug, hvis en Bandit blev for nærgaaende. Det hørte den Tid til, og dette Haandvaaben var ogsaa særdeles frygtet af de mange løse Individuer, der gjorde Landevejene usikre.

— Vi vilde dog værne om de Varer og Penge, som vi af vor Husbond var betroede, sagde de gamle Møllerkuske.

I Møllehuskroen ved Roskilde gjorde man Ophold første Gang og bedede ca. $\frac{3}{4}$ Time, spiste et Par Rundtenommer Mad og drak Kaffe, før den vanskelige Natterejse skulde paabegynde mod Røde-Vejrmøllekro.

— Vi lod altid Jens Nielsen køre foran, siger H. P. Christensen. Han var en Knop til at se Banditterne, der gerne stod i Skjul bag de store Landevejstræer, parat til at gøre Indhug i Presenningen, som altid var surret over Læsset. Og det kan jo ikke nægtes, at ofte fik det Tyvepak Held til at stjæle baade .Ender, Gæs og andet, naar vi sad og smaablundede lidt; men som sagt Jens skulde nok faa Øje paa Gavtyvene og faa brolet os af Vognene. Jeg havde en desperat gal Hund, der mange Gange gjorde god Nytte; men derfor var jeg ogsaa kendt. De kaldte mig »Ham med den gale Hund«.

I Røde Vejrmøllekro skulde der bedes i $2\frac{1}{2}$ Time, men Hestene blev ved Vognene og fik en Krybbe for sig, hvoraf de kunde gumle det medbragte Foder under Gaardskarlens pligttrø Opsyn.

Møllerkarlene søgte den kendte »Kælderstue«, hvor der i en Kasse ved Kakkellovnen stod godt Smørrebrød; Karlene forsynde sig og lagde 10—12 Skilling som Betaling derfor. Derefter lagde man sig paa Fjællegulvet med en Pølle under Hovedet og en Kappe eller Chenille over sig for at faa et Par Timers

Blund. Den venlige Kromand vækkede sine liggende Gæster Kl. 4 og gav dem dejlig varm Kaffe. Gaardskarlen fik 1 Mark i Drikkepenge og Hestene et lille Dask af Pisken, og saa gled Vogntoget mod Storbyen, hvor »Gardergaarden« var Endestationen; her kostede Logi og Kost 4 Mark foruden 2 Mark til Gaardskarlen.

Efter at Møllerkarlene nu havde vasket sig og faaet endnu en Kaffeaar som Morgendrik, gik de paa Torvet for at forhandle Varerne og gøre forskellige Indkøb til Hjemmene, der ofte havde Bud til baade Hør- og Urtekræmmer.

Vintre Møllerne havde gode, trofaste Kunder, som havde lært at vurdere den fine Handelsvare fra disse Møller; de gav derfor altid en god Pris for baade Mel og Gryn. Prisen kunde paa de forskellige Aarstider variere fra 8 til 12 Rigsdaler for 1 Td. Gryn.

Smørsalget kunde ofte gaa lidt trægt, særlig for Smør, som Smaahandlerne kaldte tørt Smør, der som Regel kun kostede 1 Mark Pundet. Derimod kunde der opnaas en Pris af 3 Mark for det velmagende, fine, smidige Smør. Johan Jensen, Nederste Vintre Mølle, havde godt Ry for sit hjemmelavede Smør.

Naar Smør og andre Varer var solgt, kørte Møllerkarlene i Byen og afleverede hele Gryn læsset til Grosserere og Smaahandlere. Ofte fik Kuskene Beløbet i bar Smaamønt, som de samlede ind i en Lærredspose, der undertiden var saa tung, at den maatte bæres paa Ryggen.

— Vi havde kun de faa, nødvendige Mark til Rejsen, naar vi om Natten kørte ind til Byen af Frygt for Overfald. Derfor kørte vi altid hjem om Dagen, naar vi havde Pengeposen fyldt, sagde de gamle Kuske.

Paa Hjemturen gjordes der Holdt ved de sædvanlige Bedesteder; men det kunde hænde, at de 17 Mark til Drikkepenge var opbrugte, naar man naaede Møllehuskroen, hvorfor Gaardskarlen fik Lov at tomme Hestenes Foderpose som Vederlag for de 8 Skilling, han skulde have i Drikkepenge.

At være Møllerkarl blev regnet for en betroet Stilling, og Befolkningen saa op til disse Karle med Agtelse og Respekt for deres ansvarsfulde Færden paa de lange Vejstrækninger baade ved Nat og ved Dag. En Møllerkarl fik 60 Rigsdaler i

Løn om Aaret, men i Budløn tjente Kuskene mangen en 8 Skilling, der troligt blev lagt paa Kistebunden og blev til Rigsdalere.

Aarene fra 1850 til 60 var efter Sigende gyldne Aar for Vintre Møllerne; de skæppede godt i Møllerens Pose.

Møller Jagd.

Møller Chr. Jagd, Vintre Mølle, var langt ud over Egnen en kendt Mand, dels fra sine mange politiske og kommunalpolitiske Avisartikler og dels fra Vælgermøderne, særlig i Lejrekredsen, hvor han var Folketingskandidat, med 184 Stemmer 1901, med 79 Stemmer 1903 og med 168 Stemmer 1909. Møller Chr. Jagd var Løsgænger og i Aarenes Løb med i mange politiske Svingninger lige fra Agrar, Konservativ og til Radikal. Naar Møller Jagds Navn var paa Programmet ved Vælgermøderne, blev der altid Fest med Humør og Sjov i Gaden. Chr. Jagd havde Vittigheder og Humør med hjemmefra og delte rundeligt ud til sine Medmennesker.

Her skal der fortælles om nogle enkelte af Møller Jagds originale Paafund og Slagord.

Ved en Auktion paa Ryegaard ved Forpagter Sueels Fratræden raabte Auktionsholderen: »En dejlig Jagtvogn med bløde Hynder — byd nu, mine herrer«. Da hørte man Møller Jagds kendte Stemme: »Herregud — en Jagtvogn, jeg har 11 Jagtvogne hjemme. De kan saagar faa 10 gode Jagtvogne at købe hos mig!« Jubel og Latter.

Ved et politisk Møde i Karleby Forsamlingshus opholdt Møller Jagd sig i et tilstødende Lokale sammen med flere Vælgere, der nød hans morsomme Fortællinger, imens Folketingskandidaterne holdt deres indledende Foredrag, som Møller Jagd ikke følte Trang til at overvære, idet han fra Avisreferaterne vidste, hvad der var i Lirekasserne. Hans fænomenale Hukommelse var ham altid et ypperligt Hjælpemiddel i Debatteerne. Men nu kom Diskussionen, og Møller Jagd meldte sig straks som Deltager. Idet Jagd traadte op paa Tribunen, væltede han et Bord, hvor to unge Roskilde-Referenter sad optaget af deres Arbejde. En Latterbølge og et Udraab fra Forsamlingen skyllede op imod Møller Jagd: »Den lavede du godt, Chr. Jagd«. Med en

flot Haandbevægelse til Forsamlingen sagde Jagd: »N-æ-æ-æ, vores ærede Blade burde ikke sende saa unge Referenter, naar vi ældre Mandfolk snakker Politik!« Bragende Bifald og Haandklap, og saa gennemheglede Jagd sine Modstandere.

Ved Gennemførelsen af Den sjællandske Midtbane maatte Gaardejer og Møller Chr. Jagd afstaa et Jordareal af sin Ejendom Lejregaarden; som Erstatning fik han tilkendt 4400 Kr. Chr. Jagd lejede af Jernbanekommissionen Græsningen paa det eksproprierede Areal for 30 Kr. aarlig. Men Møller Jagd sendte ikke denne Afgift ind til Kommissionen, hvorfor man i en Skrivelse mindede Jagd om dette Beløb. Herover blev Møller Jagd gram i Hu og søgte Blækkhuset, hvortil der aldrig var langt for ham, og snart havde Pennen spruttet en ægte Vintremøller-Klinkevals til Jernbanekommissionen under Adr.: Hr. Banechef H. Flensborg.

Møller Chr. Jagd.

For den travle og altid meget optagne Mand, Møller Jagd var, blev Manuskripterne ofte noget forhastede og meget ulæselige, ogsaa i dette Tilfælde. Vel et Aar efter at denne Skrivelse var afsendt til Jernbanekommissionen, blev der berammet et Møde hos Gaardejer Hans Tolversen, St. Karleby, hvor Erstatningssummerne for de eksproprierede Arealer skulde udbetales Lodsejerne.

Flere af Kommissionens Medlemmer var samlet, og Banechef H. Flensborg spørger: »Er Møller Chr. Jagd, Vintre Mølle, til Stede?« — Chr. Jagd træder frem for Flensborg og Godsinspektør Berthelsen, stryger sin bulede Hat og siger ironisk: »Her er Jagd fra Vintre Mølle!« »De har skrevet et Brev«, siger Flensborg. »Ja, jeg skriver saagu mange Breve mellem Aar og Dag!« »Ja, men De har skrevet et Brev til Jernbanekommissionen, meget uhøfligt; naar vi skriver Breve, skriver vi altid i høflig Form og Tone, og det samme formener vi at kunne forlange af Dem, Møller Jagd«. »Hvad har jeg da skrevet, det synes som en Forbrydelse«. Ingeniør Flensborg tager Jagds

Brev og studerer sammen med Godsinspektør Berthelsen dets Indhold. »Vil De se her, Hr. Jagd, De har jo skrevet, at Jernbanekommissionen maa være dum, naar den forlanger 30 Kr. for Lejemaalet — og Staten skylder Dem 4100 Kr.«. Møller Jagd kaster et flygtigt Blik paa Brevet og siger: »Det staar der jo slet ikke, Hr. Flensborg«. »Hvad staar der da, Hr. Jagd?« »Der staar, at Statskassen maa være tom, naar der forlanges 30 Kr. af mig for Græsning, og Staten skylder mig 4400 Kr. for afstaaet Jord. — Ka' De ikke læse Skrift, Hr. Flensborg?«

Efter endnu en Gennemlæsning puttede Banechefen Brevet i sin Mappe, og saa spillede Chr. Jagd paa sine kendte Strengene en rigtig Klinkevals for de høje Herrer.

Selv om Møller Chr. Jagd ofte kunde være meget udfordrende overfor sine Modstandere og føre en skarp Klinge, ligesaa hurtig var han til at stikke Sværdet i Skeden og skrinlægge Striden. Til hans Navn er der knyttet mange fornøjelige Minder.

Færgestedet og Kroen.

LANGTVED FÆRGEKRO

Den gamle, idylliske Færgekro, der tilhører Grevskabet Ryegaard, var først bortforpagtet til Carl Larsen. Til Kroen hørte et Areal af 16 Td. Land; de herskabelige Afgifter blev erlagt med 24 Td. Byg efter Kapitelstakst. Efter Kroforpagter Carl Larsens Afgang overtoges Færgekroen af Chresten Pedersen og derefter — 1880 — af dennes Søn, Christian Pedersen. To Søstre, Marie og Stine Pedersen, medvirkede i alle Aarene ved Driften af Kroholdet og Landbruget. Christian Pedersen var en rolig og stille Mand, der sammen med sine Søstre passede sin Gerning paa en agtværdig Maade, ikke holdt Nattesæde og ikke taalte Gæster, der drak sig Sans og Samling fra. Han var en stor og stærk Mand; blot han viste sig, blev der Ro i Gemytterne. Mange vandrende Svende søgte dengang Herberge i Færgekroen, og det kunde da hændes, at de ved en Flaske Brændevin i Krostuen gik over Gevind og fik Bersærker gang.

Men skete det, kom den stærke og sindige Kromand paa sin rolige Maade og bød: »Godnat og sov vel« — og saa var der ikke mere Mukken i Geledderne; man sagde: »Tak i lige Maade, Krisjan« og gik til Køjs.

En Aften kom der Bud til Kromanden, at en hel Flok Vagabonder havde taget Natteherberge i en Halmstak, som stod tæt op til Skoven, og syntes at omgaaes uforsigtigt med Svovlstikkerne. »Ja, saa maa jeg jo gaa derop og se, hvad jeg kan faa ud af den Halloj«, sagde Kromanden. Man tilbød at følge med op til Sværmen, men Chr. Pedersen svarede: »Aa, ded gaar saamænd nok, jeg kan vel klare mig ene«. Rolig som altid gik han hen til »Bissereden« og spurgte sindigt, om ikke de syntes, at de var for mange til Nattelogi paa det Sted. Straks blev der lidt Uro i Lejren, og der faldt nogle rappe Svar. Men de, som kendte Kromanden, havde jo ikke noget at skulde have »kliniket«, og de andre, som ikke kendte Manden, skelede lidt til hans kraftige Bringe og stærke Labber, og saa var det Punktum sat. Sværmen blev uden Sværds slag adskilt og Spørgsmaalet om Nattelogi løst paa tilfredsstillende Maade for alle Parter.

I 1908 bortforpagtedes Kro og Færgefart til Hans Jensen, og den gamle Færgetro blev nu hygget med en dejlig Have og et smukt lille Anlæg i den foroven liggende Skov samt udvidet med en Tilbygning, hvor der blev god Plads for selskabelige Sammenkomster, og hvorfra der blev et herligt Udsyn over Fjorden.

Der kom efterhaanden Fart i Foretagendet, og da Bilernes Tid kom, blev baade Gæstgiver Hans Jensen og Langtved Færgetro kendt over hele Sjælland.

Langtved Garveri.

Den 10. Marts 1783 fik Stamhusbesidderen af Ryegaard Privilegium paa Driften af dette Garveri, der laa ved Langtved Færgetro og bestod af et Stuehus, et Fabrikshus, en Barkmølle, der blev drevet ved Hestekraft, samt et Barkstampeværk, som blev drevet ved Aaens Underfaldsvand.

Garvermester Jørgen Hellemann ledede først Garveriet, men efter nogle Aars Forløb fik han Ryegaards Avlsgaard i Forpagtning. Hellemann var Fader til Pastor Hellemann og Møller

Hellemann. Derefter kom en tysk Garvermester Flach, der var Indehaver af tysk Svendebrev fra 1798. I Langtved Garveri udfoldede denne Mand en stor Virksomhed, navnlig under Napoleons-Krigene. I Afgift svarede han aarlig til Herskabet 150 Rbd. Sølv og 20 Rbd. Sølv til Staten for Privilegiet. Til Garveriet hørte en Jordlod paa 16 Td. Land, med 1 Td. 2 Skp. 1³/₄ Alb. Hartkorn.

Garver Andreas Jensen var i mange Aar Driftsleder af Garveriet med en ugentlig Løn af 3 Rd. Han var meget dygtig i sit Fag. Madam Stevenius var ogsaa en Tid Indehaver af Langtved Garveri og blev afløst af Garvermester Lang, der rejste bort i 1864 og afstod Driften til Garvermester Allbrektsen, som oparbejdede denne Industrivirksomhed til en betydelig Højde med 7 Svende og 2 Lærlinge foruden flere Arbejdere.

Garveriet blev nedlagt omkring 1880.

Trods-Holbæk.

I S. Sterms Beskrivelse over Københavns Amt 1838 findes S. 136 følgende Bemærkning: Nordøst for Dejligheden er et Hus ved Navn Trods-Holbæk, paa hvis Omkreds Geheimeraad Friderich Christian Rosenkrantz (Ejer af Ryegaard, død 1802) havde den Idé at anlægge en Købstad, hvilket imidlertid ikke bevilgedes.

Det gamle Boelsted Dejligheden.

DEJLIGHEDEN

Ved Bunden af Bramsnæsvig ligger der et smukt lille Boelsted, der ejes af Ryegaard og i fire Generationer har været forpagtet af den samme Slægt. Den nuværende Ejendom er ikke ret gammel. Det var til dens Forgænger, at Digteren Christian Winthers Navn er knyttet.

Stedet hedder egentlig Krabbeslund. Navnet Dejligheden er blevet overført til det fra den skønne Egn, hvori det ligger — fra Landskabet som det viser sig oppe fra Dejlighedsbakken. Den gamle Dejlighedsgaard saa ud til at være henved et Par Hundrede Aar gammel; paa en Vindfløj over Staldlængen stod der 1786, og Aarstallet 1797 var indskaaret paa en Bjælke i Stuehuset. Bygningerne var lerklinede og straatækte. Den lille Gaardsplads var meget ejendommelig, nærmest som en Stump af en meget snæver Landsbygade mellem de to Længer. Paa Stuehuset var der en Udbygning, som indeholdt en ret rummelig Stue, en Forstue og et meget lille Soveværelse. Fra Dagligstuen, der havde Bjælkeloft, var der gennem en Fløjdør med

Glaseruder frit Udsyn over Bramsnæsvig og op over Fjorden. Det var i denne beskedne Lejlighed, at Christian Winther boede.

I Februar 1848 var Christian Winther blevet gift med Julie Werlin. Den første Sommer tilbragte de hos Slægtninge paa Falster, men den næste vilde de være alene i en landleig Idyl. Den fandt de paa Dejligheden som Sommergæster hos Boelsmand Jens Kruse Nielsen, den nuværende Forpagters Bedstefader. Under Opholdet i den skønne Egn, der dog først begyndte i August Maaned, har Christian Winther skrevet en Række Digte, der dels er optaget i den kendte Digt-Cyklus »Til Een« og dels offentliggjort i den lille Samling »Nye Digte« 1851. Endelig blev nogle hidtil ukendte Dejligheds-Digte trykt i 1918 af Julius Clausen i hans Bog om »Chr. Winthers Digt-Cyklus Til Een«.

I to af Digtene nævnes Dejligheden direkte, det ene er dateret 9. August 1849 og trykt i »Til Een«. Her aftrykkes første, anden og fjerde Strofe.

Her paa Dejlighedens bløde
Græs skal dine Fødder gaa,
Og i Krattets Læ, du Søde!
Dine Tanker Hvile faa.

Du skal Skovens Duft indaande
Som en Æter, stærk og sund,
Og bortdømme Livets Vaande,
Og dets Lysglimt mindes kun.

Spejl dig i den frie Himmel,
Duk dit blonde Hoved ned
Mellem Markens Urlevrimmel,
Fyld dit Hjerte der med Fred.

Det andet direkte til Dejligheden stedfæstede Digt er dateret 18. August og findes i »Nye Digte«. De to første Strofer lyder:

Vi bo paa *Dejligheden* — det er sandt!
Hvorhen vi gaa, i Dal, paa Høje,
I Skov, ved Sø, til hver en Kant
En Skønhed lukker op sit Øje.

Vi aned ej, da inden Vold og Mur
Os Regnen holdt bag lukket Rude,
At en *saa* smilende, *saa* rig Natur
Os skulde favne ømt herude.

Chr. Winther blev paa Dejligheden til langt hen i Oktober Maaned; et Afskedsdigt med Sommeren og det fredelige Landophold derude er for første Gang trykt i Julius Clausens Bog, dets sidste Strofe lyder:

O lad os vandre en Aftenstund —
Blot *een* endnu — i den tavse Lund
Alt under de høstgule Grene;
Og sværme et Øjeblik, Bryst mod Bryst
Og søge Hvile, Glemsel og Trøst
I Drømme — fortrolige, ene!

Under sit Sommerophold kom Digteren og hans Hustru nu og da paa Besøg hos Gaardejer Ole Larsen paa Bigaarden i Ejby. Herom er der fortalt i »Jul i Roskilde« 1925.

Ogsaa senere har mange kendte Kunstnere været Sommergæster paa Dejligheden. Omkring 1883 kgl. Kapelmusikus, Professor Rüdinger, der i sine Ferier var Maler, og senere Viggo Pedersen, Zacho, Simon Simonsen, Thorvald Niss, Godtfred Rode, Johannes Glob, Sigurd Schou og Harald Henriksen.

I Sommeren 1931 aflagde Det kgl. nordiske Oldskriftsselskab Besøg paa Dejligheden, og Forfatteren Carl Dumreicher holdt et Foredrag om Christian Winther og hans Tilknnytning til Eggen; det er trykt som Kronik 5. Juli 1931 i »Dagens Nyheder«.

Den gamle Ejendom var efterhaanden blevet brøstfældig og utidssvarende, derfor lod Grev F. C. R. Scheel først Udlængerne og i 1938 Stuehuset forny. Forinden det gamle Stuehus blev revet ned, tilbød Greven det til Nationalmuseet til Opstilling paa Frilandsmuseet ved Lyngby; det viste sig dog, at Huset var saa forfaldent, at en Restaurering vilde blive alt for kostbar for Museet.

SKYTTESAGEN

Krigen 1864 og Tabet af Sønderjylland gav Skyttesagen Fart og Begejstring, og Dalgas Ord: »Hvad udad tabes, skal indad vindes« blev Løsenet for vort Folk baade aandeligt og materielt.

Den 15. April 1866 stiftedes Gl. Roskilde Amts Skytteforening, og snart efter kunde Ryegaards Skyttekreds melde sig til Hovedforeningen som Gl. Roskilde Amts 5. Kreds. Rye-Sonnerup Kommune mødte med 58 yngre og 42 ældre Skytter samt 42 bidragydende Medlemmer, et overraskende Tal for en lille Kommune. Grev F. R. Scheel, Ryegaard, havde som Stifteren og Foregangsmanden megen Ære heraf, og i mange Aar stod han som den egentlige Leder og Formand for Ryegaards Skyttekreds. Efterhaanden som Grev Scheel fik fler og fler offentlige Hverv og ogsaa blev Formand for Amtsskytteforeningen, maatte han have en Stedfortræder ved de ugentlige Øvelsesdage i den hjemlige Kreds.

Skydebanen var anlagt i Storskov, og her indøvedes baade Eksercits og lidt Felttjenesteøvelse. Sognefoged Anders Mogenssen, Englerup, der havde været Sergent i Treaarskrigen, gjorde et dygtigt Arbejde ved disse Øvelser. Skydebanen blev senere flyttet til Gaardforpagter Peder Isaksens Mark, hvor man dog kun i faa Aar havde Standplads.

I 1884 blev Grev Scheel sat ud af Forretningsudvalget, idet den politiske Strid skabte Splittelse i de danske Skytteforeninger. Dette gav Anledning til, at Københavns Amts Skytteforening blev dannet, og Ryegaard-Kredsen blev indmeldt under Københavns Amt og beholdt sit gamle Navn 5. Kreds for Fremtiden.

Skydebanen blev igen flyttet til Enghaven, der var fortrinlig egnet hertil, og Bryggeribestyrer Peder Jensen, som gik op i denne Sag med enestaaende Interesse og Kærlighed, blev Kredens Formand. Senere blev Skydebanen igen flyttet, denne Gang helt ud i Raamose ved Trudsholms Dyrehave, og Peder Jensen maatte efter en Tids Forløb paa Grund af Svagelighed trække sig tilbage; i hans Sted valgtes den unge, dygtige Skytte, Smed Oluf Petersen, Torkildstrup, der energisk tog Ledelsen i sin Haand.

Der kunde nævnes mange dygtige Skytter, men kun to skal her fremhæves: Cyklefabrikant Peder Christiansen, den kendte »Finskytte«, for den store Interesse for Skyttesagen, som han bevarede indtil sin Død, og Muremester Niels Christiansen, Rye, der i en halv Snes Aar med stor Dygtighed og Alvor ledede Københavns 5. Skyttekreds. Grev F. R. Scheel bevarede ligeledes sin Kærlighed til og sin levende Interesse for Ryegaards 5. Kreds usvækket til sin Død, og mange smukke Skyttepræmier, som Greven skænkede til de aarlige Præmieskydninger, bærer Vidnesbyrd derom.

I Sonnerup Sogn har Gymnastikken gennem mange Aar været drevet med Lyst og Interesse. Frederik Pedersen, Sonnerup, begyndte »Ny dansk Gymnastik« i Forsamlingshuset med 50 mandlige Gymnaster, og Søsteren, Frk. Emilie Pedersen, ledede Gymnastikken for Pigerne i Sonnerup Sogn. Flere store Opvisninger fandt i nogle Aar Sted i Sognet og fyldte Forsamlingshuset med begejstrede Tilskuere, idet der var Liv og Humør over Gymnastikken. Ogsaa Statshusmand Ludvig Nielsen har gennem mange Aar gjort et godt Arbejde som Leder af Gymnastikken i Sonnerup Sogn, ligesom Svend Jensen maa nævnes som en dygtig og energisk Leder.

Spaltningen i Skytteforeningen i Roskilde Amt gav sig ogsaa Udslag i nyoprettede Skyttekredse, som indmeldte sig under Hovedforeningen Gl. Roskilde Amts Skytteforeninger.

Den 30. Marts 1886 afholdtes et Møde i Ejby, hvis Beboere vilde forsøge at stifte en Skytteforening for Rye Sogn.

Ved dette Møde meldte der sig 35 som aktive Skytter, og de vedtog straks at indmelde sig i Roskilde Amts Skytteforening. Paa samme Møde blev der valgt Bestyrelse, og Møllebygger A. C. Hansen, Ejby, blev Kredsformand. Kredsen blev straks

optaget i Amts-Foreningen og fik Navnet Gl. Roskilde Amts 43. Skyttekreds. Dyrlægge Niels Pedersen, Ejby, og Gaardejer Niels Peter Hansen, Jenslev, maa her nævnes som dem, der trak det tunge Læs ved Oprettelsen af 43. Skyttekreds.

Skydebanen blev anlagt paa Gaardejer Hans Nielsens Mark, Matr. Nr. 1 a, Ejby. Denne idylliske, store Kløft med Udsigt over en Del af Fjorden var et ganske ideelt Sted til Skytternes Øvelsesplads. Paa Væver Jens Sorensens lille Husmandslod maatte Skytterne have Standplads, naar der blev skudt paa 400 Alens Afstand. I mange Aar var Væveren Marketender for Skytterne, og hans Kone, Anc, bryggede en særdeles god Kop Kaffe — to flinke og rare Mennesker, som gamle Skytter endnu mindes med Taknemmelighed og Glæde.

L. P. Eliassen.

Dyrlægge N. Pedersen blev den næste Kredsformand, og i hans Tid afholdtes den første Skyttefest i Rye Sogn, hvor en meget smuk Fane, som Sognets Kvinder havde skænket Skytterne, blev indviet. Lærerinde, Frk. Løytved, Ejby, broderede i Fanen en sjælden, smuk Egekrans, hvori der staar: »Maalet er Danmarks Frelse«, og i den røde Flagdug staar: »Skænket af danske Kvinder 1887«. Festen afholdtes paa Gaardejer Niels Peter Hansens Mark i Jenslev, som Ejeren stillede til fri Afbenyttelse. Mange Hundrede Deltagere havde givet Møde, men de indbudte Talere, Grev Holstein-Ledreborg, Gaardejer Rosendal, Osted, og Gaardejer Hans Dønnergaard, var ogsaa Datidens Trækplastre ved vore Folkefester.

Gennem Aarene virkede følgende som Kredsformænd for 43. Kreds: Lars Peder Pedersen, Ejby, Træskomand Jens Hansen, Ejby, Rentier L. P. Andersen, Kvisthøj, Forpagter Vilhelm Hellemann, Rye, Gaardejer Kristian Povlsen, Jenslev, og Fisker Lauritz Frederiksen, Ejby.

Gennem alle Aarene havde 32. Kreds Skydebane paa Gaardejerne Ole Nielsens og Niels Rasmussens Marker ved Kynde-

løse Strand, hvorimod 43. Kreds flyttede et Par Gange, først til Matr. Nr. 2 a, Ejby, Gaardmand Kristian Pedersen, og senere til Bramsnæs hos Boelsmand Jens Peter Nielsen. Disse Lods- ejere, som gav fri Skydebane, blev altid indbudt til Efteraars- festen.

43. Skyttekreds og Gl. Roskilde Amts 32. Kreds (Kyndeløse) holdt i mange Aar Aarsskyttefest sammen i September eller Oktober Maaned som Afslutning paa Sommerens Øvelser. Fe- sterne blev holdt hos Købmand Niels Hansen, Kyndeløse. Det var meget fornøjelige Sammenkomster, hvor baade unge og gamle førte Ordet ved Fællesspisningen, og Taler og Sange af- løste hinanden. Ofte blev der et livligt Ordskifte, hvor Skytte- sagens Idéer drøftedes. Den mangeaarige Kredsformand Peder Hansen, Kyndeløse, der altid dirigerede ved disse Festmaaltider, holdt ikke af Diskussioner, men kunde ikke altid forhindre dem. L. P. Eliassen hilste derimod saadanne Ordskifter med Glæde. Det trænede hans Drengene til at føre ogsaa Ordets Klinge, sagde han.

En lille morsom Historie maa slutte dette Afsnit. Ved en Kapskydning, hvor man ogsaa holdt den afsluttende Fest i Kyndeløse, indledede L. P. Eliassen med et hjerteligt Velkom- men til Fest, men beklagede, at Redaktør Sort, Holbæk, ikke kunde komme til Stede som Taler, da de havde faaet en Søn i Nat. I samme Aandedræt hørtes en Stemme nede i Salen: »Er han ogsaa sort?« Vild Jubel.

Gymnastikken.

Flere af Rye Sogns Mænd tog i 1906 Initiativet til at faa bygget et Forsamlingshus, og efter mange og lange Forhand- lingen enedes man om at opføre det i Ejby. Grunden blev købt af Gaardejer Emil Christensen, og der blev tegnet Aktier à 10 Kr. i Huset. Der var nogen Kamp om Spiritusudskænkningen, men ved den stiftende Generalforsamling talte Sognepræst Jo- hannes Faartoft, Rye, meget indtrængende mod de stærke Drikke. Dette Forslag fik Flertal og blev lovfæstet i Aktieselskabets Ved- tægter. Gaardfæster Hans Jeppesen, Ejby, valgtes til Formand for Forsamlingshuset, og ved en meget smuk Fest blev det indviet.

Tanken om at drive Idrætsøvelser her meldte sig straks. 43. Skyttekreds agiterede for Gymnastikken og fik god Tilslutning. Gymnastikredskaber blev bekostet, og man tog fat med Iver og Lyst. 28 Karle og et Pigehold paa 12 Deltagere, et Drengehold paa 30 samt et Mandshold paa 24 meldte sig.

Tjenestekarl Johannes Hansen, som var kommet fra Delingsførererkursus, paatog sig Ledelsen af den mandlige Gymnastik, og Frk. Lovise Jeppesen blev Leder af Pigeholdet.

Gennem Aarene havde Gymnastikken gode og dygtige Ledere. Her maa nævnes: Johannes Larsen, Mejerist Johansen, Vilhelm Hellemann og Musiker Edvard Hansen. Flere store Kredsopvisninger blev henlagt til Ejby Forsamlingshus, som ved Foraars-tide samlede mange fine og dygtige Gymnaster og mange interesserede Tilskuere.

Ved Verdenskrigens Udbrud 1914 sygnede Gymnastikken i Ejby Forsamlingshus hen. Skytteforeningen forsøgte igen i 1918 med Villiam Hansen som Leder for baade Karle og Piger og senere Ejner Christensen, men det var, som om Krigen og dens Efterdønninger havde lammet Gymnastikken i Rye Sogn.

I 1930 blev der atter gjort et Forsøg med Fortsættelsen af den gode Idræt. Den kendte Gymnastikleder, Statshusmand Ludvig Nielsen, Langtved, tog fat for at skabe nyt Liv.

I 1904 blev Forsamlingshuset i Sonnerup bygget, og samme Aar optog Københavns Amts 5. Kreds (Ryegaard-Kredsen) Gymnastikken for Sognets unge Karle og Piger. Man begyndte med et Karlehold, et Pigehold og et Drengehold. Holdene lededes af Frederik og Emilie Pedersen, og Tilslutningen blev overordentlig stor: 55 Karle, 25 Piger og 30 Dreng.

Den første Opvisning blev afholdt 2. Paaskedag den 2. April 1905, og trods en forrygende Snestorm fyldtes Salen i Forsamlingshuset af Tilskuere, der lønnede de smukke Opvisninger med stærkt Bifald. I syv Aar øvedes Gymnastik under Søkendeparrets gode Ledelse med fremdeles god Tilslutning, men saa syntes Interessen at slappes, og i et Par Aar maatte man indstille Øvelserne.

I Aaret 1915 begyndte man igen og dannede en selvstændig Gymnastikforening med Ludv. Nielsen, Langtved, som Leder. Sogne-

præst Aage Winther forsøgte med et Mandshold, hvortil der blev god Tilslutning, og siden har der med enkelte Aars Afbrydelse været drevet Motionsgymnastik i Forsamlingshuset. Af de forskellige Ledere, som gennem Aarene har taget Arbejdet op for at fremme Gymnastikken i Sonnerup Sogn, maa især nævnes Gaardforpagter Viggo Petersen, Aaresvang, og Svend Jensen, Langtved.

Genforeningsstenen i Strandskoven ved Langtved.

I Rye-Sonnerup Kommune tog Sogneraadet Sagen op for at rejse en Bautasten til Minde om Genforeningen med det omstridte Land Sønderjylland, og Sognepræst Chr. Jørgensen, Rye, valgtes til Formand for det Udvalg, der i April 1920 begyndte Arbejdet for at realisere Planen, og allerede i Maj Maaned kunde Udvalget meddele, at man var blevet enig om den skønne Plads i Strandskoven med de to smukke Egetræer ved Vejen, der fører gennem Strandskoven, og Grev F. C. R. Scheel, Ryegaard, overlod straks beredvilligt — og uden Betaling — Stedet til Mindeplads.

Udvalget havde ogsaa gennemsøgt Egnen for at finde en passende Sten, men uden Held. Da skete det mærkelige, at man ved selve Rydningen af den lille Granplantage i Strandskoven, hvor Genforeningspladsen skulde være, fandt en meget velegnet Sten, som Udvalget enedes om at benytte. Stenhuggermester Glem, Roskilde, opsatte Mindestenen og indhuggede Inskriptionen, som Pastor Jørgensen havde forfattet:

Forkynd for skiftende Slægter
End raader Gud for Danmark
Mindet om Sønderjydernes Kamp og Sejer.

Paa Valdemarsdagen blev da Pladsen og Mindestenen, som paa Bagsiden bærer Aarstallet 1920, indviet ved en smuk, lille Folkefest, hvortil Kommunens Beboere og de gamle Vaabenbrødre var indbudte. Festen blev aabnet ved at Flaget blev hejst, og man sang: Der er et yndigt Land. Derefter holdt Pastor Jørgensen en smuk Indvielsestale, flere Fædrelandssange blev sunget, og Sogneraadsformanden sluttede med en Tak til Grev Scheel, til Udvalget og til Stenhuggermester Glem. Gaard-

Ryegaard Dyrehave.

forpagter Laurits Jensen, Langtved, blev udset til at have Opsyn med Genforeningspladsen samt hejse Flaget paa vore nationale Mindedage.

Efter den alvorlige Del af Festen blev der paa Pladsen og i Skoven et fornøjeligt Samvær med livlig Passiar om de medbragte Madkurve. Som Afslutning paa denne skønne og minderige Genforeningsfest blev der sunget et Par Aftensange, just som Solens sidste Straaler svandt i Skovens svale Skygger.

Vaabenbrødre-Festerne i Ryegaard Dyrehave.

Selskabet »De danske Vaabenbrødre« blev under Protektion af Kongen stiftet den 10. April 1859. Formaalet var at vække og styrke Folkeanden og hjælpe trængende Brødre og deres Enker. Omkring 1870 var der 159 Afdelinger med 30130 Medlemmer — en væsentlig Part af Landets Sønner, som havde deltaget i de slesvigske Krige.

En Afdeling her i Roskilde Amt, Ryegaard Afdelingen, blev særlig bemærket ud over Sognets Grænser ved sine vellykkede

og store Folkefester i Ryegaard Dyrehave. Som Regel holdtes disse Fester 6. Juli-Dagen, og mange ældre vil endnu mindes de Dage, naar Flaget paa Ryegaard Slot gik til Tops, og tre Kanonskud drønedes ud over Eggen. Lange Vogntog fra fjerne Steder og Fodgængere paa Veje og Stier stævnede mod den idylliske Festplads og Dyrehavebakken med Udsigten over det skønne Fjordlandskab. Tusinder af Mennesker stod opstillet paa denne Festplads for at se Vaabenbrødrene under deres smukke Fane og med klingende Spil drage op til Fest. Hvem husker ikke Øjeblikket, naar Afdelingen marcherede ind paa Pladsen under Tonerne til: »Den Gang jeg drog af Sted?« Enkelte Deltagere nynnede med paa Peter Fabers Soldatersang, og Hornemanns Toner bragte Folk i en taktfast Bevægelse. Og se saa denne Trop af Mænd i den kraftigste Alder, med rank Holdning, som i Parademarch drage op for at plante deres Fane ved det store Samlings-Telt. Alvor laa der i disse Mænds Ansigter. Det var jo ogsaa Vaabenbrødre, der ikke alene havde lugtet Krudtet, men gjort en Indsats ved at række Fædrelandet en hjælpende Haand i Farens Stund. Det var Mænd, der paa Slagmarken dernede i det omstridte Land havde døjet baade Sult og Kulde og strenge Strabadser ved Vintertide i Frost og Sne. Det var Mænd, der Gang paa Gang havde staaet Ansigt til Ansigt med Døden, set trofaste Kammerater segne og ofre Blodet for deres Land. I de senere Aar deltog ogsaa Gl. Roskilde Amts 5. Skyttekreds (Ryegaard-Kredsen) i disse Fester og marcherede efter Vaabenbrødrene ind paa Festpladsen.

Ved Festmaaltidet gik Talerne Slag i Slag. Det var jævne Mænd, der ogsaa forstod at føre Ordet paa en Maade, der kunde begejstre Tilhørerne. Derinde i Teltet stod en Bøndermand, jævn og ligefrem, og talte om det danske Flag som det kære Samlingsmærke i Sorg og Glæde, det danske Folk har. Og han sluttede sin vækkende Tale med et: »Vaj højt, du danske Flag over et enigt, fædrelandssindet Folk, der udad- og indadtil vil værne det Land, vi af Fædrene fik, med sine dyrebare Minder, det Land, som vi har faaet Lov at elske og kalde vort Fædreland. Bær det Flag højt, da skal I sejre i Striden«.

Hvem var denne Mand? Det var Gaardfæster og Sognefoged Anders Mogensen, Englerup, den egentlige Stifter af »Vaaben-

brødre-Afdelingen Ryegaard«. Anders Mogensen var født i et lille Indsiederhus paa Sonnerup Mark den 4. Marts 1823. Hans Fader, Mogens Olsson, var en indvandret Svensker, men hans Moder, Ane Marie Jensdatter, var danskfødt. Faderen døde, før den lille Dreng kom til Verden, og da Anders var seks Aar gammel, kom han for Kommunens Regning i Pleje hos Skolelærer Bache i Sonnerup. Plejefaderen var en streng Mand, der forlangte meget Arbejde af den lille seksaars Purk, og manges Gang maatte Anders paa sine bare Ben vandre de 2½ Mil til Holbæk eller Roskilde for at besøge et Ærinde for Skolemesteren. Men dog fik Drengen en god Opdragelse og et godt Fond af Kundskaber. Efter Konfirmationen forlod Anders sine Plejeforældre og drog i Tjeneste hos Sognefoged Chr. Pedersen, Englerup, og fik senere Plads som Avlsbestyrer hos Gamle Jeppe i Ejby. Denne hans Husbond vilde absolut købe Anders Mogensen fri for Militærtjenesten med det kendte Fif »Gammel Mands Søn«, men heri vilde den unge Karl ikke indvillige. Han svarede kækt og frejdigt: »Nej, nej, jeg vil tjene min Konge og mit Fædreland«.

I 1845 blev Anders Mogensen udskrevet til Dragon, men blev oversat til 1. lette Infanteribataillon og blev efter overstaaet Skoletid Underkorporal ved 1. Bataillon, 3. Kompagni, fik Nr. 13 og blev kaldt Anders Sonnerup. Han deltog i Trearskrigen, og ved Fredericia-Slaget den 6. Juli 1849 udførte Anders Sonnerup en Heltedaa, der skaffede den kække, menige Soldat Dannebrogsmændenes Hæderstegn og smuk Omtale i den danske Hær.

Bataillonnen deltog i Slaget som Kærnetropper og var derfor i Ildlinien. Ved 3. Kompagni var der et meget stort Mandefald, og alle de højere Befalingsmænd maatte blive paa Valen. Anders Sonnerup tog da Kommandoen, og med Resten af sit Kompagni, henved halvtredsindstyve Mand, forfulgte han uforfærdet en tysk Bataillon, der ved den ihærdige Forfølgelse fik det Indtryk, at en større Troppestykke var dem i Hælene. Uden at forvise sig om Forfølgernes ringe Antal befalede de tyske Officerer, at Mandskabet skulde kaste Vaabnene. Og saaledes skete det, at Indsiddersonnen fra Sonnerup tog en tysk Bataillon til Fange. En Heltedaa, som bragte Anders Sonnerups

Navn paa manges Læber og blev beundret af Befalingsmænd og Kammerater.

Den 5. Februar 1851 blev Anders Sonnerup afmonstret, og ifølge sin Afregningsbog erholdt han 12 Rigsdaler og 38 Skilling som Afregning for sin lange Soldaterljeneste.

Anders Mogensens Fæstemø var Gaardfæster Knud Andersens Datter fra Englerup, hvis Fædrenehjem det unge Ægtepar overtog. Grev H. J. Scheel, Ryegaard, eftergav Anders Mogensen Indfæstningssummen som Paaskønnelse for hans Tapperhed og Heltedaad i Trearskrigen.

I over 25 Aar var denne Mand Føreren for »Vaabenbrødre-Afdelingen Ryegaard« og de store Fester i Dyrehaven.

Sang og Musik.

Gennem Aarene er der flere Gange gjort Forsøg paa at faa oprettet Sang- og Musikforeninger, men det har stadigt været vanskeligt at holde sammen paa de aktive Medlemmer. I flere Aar lykkedes det Lærerne A. Westergaard, Rye, og K. Pagh-Knudsen, Ejby, at holde et Mandskor paa 16 Medlemmer levedygtigt. Det holdt Øvelse hver Uge og om Sommeren hver 14. Dag. Man drog skiftevis fra Hjem til Hjem og indøvede firestemmig Sang; man blev beværtet med Kaffe og Kager og en Pibe Tobak eller en Cigar. Disse Sangaftener var meget livlige, og Sangerne mødte op med straalende Humør. Der blev sunget et Par Timer, og Indøvelsen skete ved Violin, som Lærer Westergaard spillede. Lærer Pagh-Knudsen dirigerede Koret. Naar man havde indøvet Sange i to Timer, gik man til Kaffe-bordet, og saa regnede det med Vittigheder, og man fortalte Historier under bragende Latter. Efter denne Kaffe-pause sang man Stemmerne sammen, og Lærerne rettede og filede Ujævnheder bort under Alvor og Ro. Koret opnaede at faa en hel Del gode Sange paa Repertoiret, og ved festlige Lejligheder mødte Sangerne og gav deres Sange til Bedste.

I 3½ Aar holdt dette Kor sammen og sang sine glade Sange: Fædrelandssange, aandelige Sange og enkelte Bellmanske Sange. Dette Mandskor havde mange udprægede Sangere med gode, klangfarvede Yderstemmer. Trods dette fik Mandskoret paa-klistret Navnet »Stodderskraal«, hvad der morede Sangerne selv.

En Sangforening, der kaldte sig »Haabet« og var et blandet Kor, forsøgte sig ogsaa i nogle Aar med Øvelsaftener i Kyndeløse hos Købmand Niels Hansen og med Musiker L. P. Jensen, Kirke Hyllinge, som Leder.

Lærer Houby, Sonnerup, gjorde ogsaa et Forsøg paa at danne et Kor i 1915—16. Nogle Familier kom sammen i Hjemmene og indøvede flerstemmige Sange for blandet Kor, men Verdenskrigen med sine mange Indskrænkninger lagde dette Kor Hindringer i Vejen, saa det maatte opløses.

Omkring 1922 forsøgte man igen med et Sangkor, der blev startet ved et Møde i Ejby Forsamlingshus. Efter faa Dages Agitation indmeldte der sig 60 aktive Medlemmer foruden lige saa mange hidragsydende fra Rye-Sonnerup og Hyllinge-Lyndby Kommuner. Foreningen fik Navnet »Fremtiden« og indmeldte sig straks i »Sjællandske Folkekor«. Lærer P. Povlsen, Lyndby, blev Dirigent og Leder af Koret, og L. P. Bigaard, Ejby, blev valgt til Formand. Foreningen virkede i nogle Aar og afholdt et stort Sangstævne i Karleby Forsamlingshus, hvori flere Foreninger af »Sjællandske Folkekor« medvirkede. Foreningen havde mange gode Stemmer med virkelig musikalsk Sans og Lyst til Udvikling, men de lange Afstande baade for Sangerne og Dirigenten hæmmede Øvelserne, og langsomt sygnede ogsaa »Fremtiden« hen. Efter nogle Aars Pause vaagnede »Fremtiden« dog igen og begyndte sine Øvelser i Langved Færgetro, hvis Lokaler Gæstgiver Jensen beredvilligt stillede til fri Afbenyttelse. Organist Kristian Jensen, Sonnerup, paatog sig Ledelsen og udførte et stort Arbejde med Indøvelsen af Sangene. Senere overtog Lærer Jørgensen, Sonnerup, Ledelsen, og Parcellist Valdemar Andersen, Ejby, valgtes til Formand. Overdirigent Kofod, Hvalsø, mødte flere Gange og medvirkede til, at Foreningen kunde holdes i Live, men flere og flere af Medlemmerne rejste fra Egnen, og man maatte indstille Øvelserne.

Et lille Orkester, hvori Amatører spillede sammen og ofte fik Assistance udefra, har ogsaa haft nogle enkelte Leveaar i Kommunen. Forskellige Instrumenter var repræsenteret, og i mange Aar var det Medlemmer herfra, der besørgede Musikken ved Juletræs festen, som Sogneraadet arrangerede for Kommunens Gamle.

FASTELAVN

Den gamle Skik at slaa Katten af Tønden har i Ejby By holdt sig lige til Nutiden. I Ejby havde man fra 70erne et saakaldt Ornelav, d. v. s. Byens 16 Gaardmænd holdt en Orne til Betjening for Søerne paa deres Gaarde. Hos den Gaardmand, hvor Byornen var til Huse i det Aar, skulde der gøres et Fastelavns-gilde eller rettere sagt tre Gilder. Fastelavns-søndag samledes Mændene paa Gildesgaarden og spillede Kort, Rudersolo, Firekort og Sjavs. Efter et godt, koldt Bord og rigeligt med Snapser begyndte Kortspillet til en Pibe Melangetobak eller en Pibe »Bedste Biskop Nr. 1«, som mange yndede. Et Glas Punch og en Kaffe-punch serveredes under Kortspillet, og efterhaanden voksede Stemningen til et ægte sjællandsk Fastelavnshumør; det kunde hænde, en Deltager optraadte og sang en Skillingsvisе, som var paa Mode.

Naar de smaa Timer var inde, tænkte man paa Ophrud og hævede Kortspillet, der ofte havde givet nogen Omsætning, særligt for »Firekortholdet«, hvor man lod Beterne »gaa til Loftet«, som det hed. Undertiden var en eller to af disse Spil-lere blevet lidt tavse; den slunkne Lærredspung vilde snakke med — i sit stumme Sprog. Men nogle Stykker lækkert Smørrebrød med Saltkød og Sødmælksost, skyllet ned med nogle Glas 8-Graders Brændevin, satte dog Liv i »de Tavse« igen og mægtigt Humør i hele Selskabet. — Man drøftede saa Fastelavns-Onsdag, hvor det rigtig skulde gaa løs, og hvor Katten skulde slaas af Tønden. Forridderen blev valgt, og Haandværkere blev udset til at hænge Tønden op i Byens Gade, hvor der var egnet til Rundridning. Fastelavns-Søndags »Ornegilde« sluttede med Værtens og Værtindens Skaal: »Og dette skal være« o. s. v. efterfulgt af nogle drabelige Brøl: Hurra — Hurra.

Fastelavns-Mandag var det Bornenes Fest. Fra den tidlige Morgenstund samledes Byens Drengene udpyntet i farvede Dragter med Papirrossetter paa Tøjet og med Fastelavns hatte, høje hatte pyntet med Spænder og Silkebaand. I Spidsen for Op-toget gik der en »Bajads«, der var Lederen og Talerør for »Lavets stolte Karle«, og Toget sluttede med Spillemanden, en Harmonikaspiller, og to Drengene som Æggebærere. Ofte blev der samlet op til 10—15 Snese Æg og 20—25 Kroner i Penge.

Hos en eller anden Husmand, med lidt god Plads, havde Drengene tinget Gilde med Æggesøbe og store Fastelavnsboller. Dansen gik her nogle Timer, til Værten sagde: »Nu maa vi have Tak for i Aften. Hils nu hjemme, Born, og sig Tak og en glædelig Fastelavn!«

Om Tirsdagen red Karlene ud fra Gildesgaarden smukt pyntede i spraglede Dragter med flagrende Baand, og ofte havde Hestene Papirkranse om Halsen og i Manken indflettet kulørte Papirstrimler og røde og hvide Duske. Der var ogsaa en Forridder paa en af de stolteste Heste. Toget sluttede med Spillemandsvognen, hvor et Par — ja ofte tre — Musikanter spillede op paa deres Klarinetter; senere blev dette Instrument afløst af Messing-Klarinetten, der fyldte mere i Tonen og hørtes længere.

Toget hjemsogte alle Gaarde og Parcelliststeder samt Købmænd og Haandværkere. Forridderen inviterede Stedets Piger til Fastelavns-gilde. Næsten paa hvert Sted blev man inviteret paa Gammelvin, Kirsebærvin eller Punch og Æbleskiver; saa spillede Musikken, og man fik sig en Svingom — ofte paa Lergulv, da der ikke alle Steder var Bræddegulv.

Ofte blev der paa en saadan Fastelavnsridning stukket lidt for mange Glas Punch eller Vin under Vesten. Det fremkaldte mange kaade og muntre Ytringer og mange Udbrud til Musikanterne:

»Lad os nu faa det Stykke, der var Kartofler i ifjor«.

»Der er Skidt i Fløjten, Lars Spillemand, skyl den med et Par Draaber, saa gaar Slammet af Trompeten!«

»Du taber Mundvandet, Jens Peter, og blæser den i »Gasen!«

»Sover I til Middag, Spillekanter, eller staar I og tænker paa Sypigen med de røde Hoser, — op med Trippevalsen!«

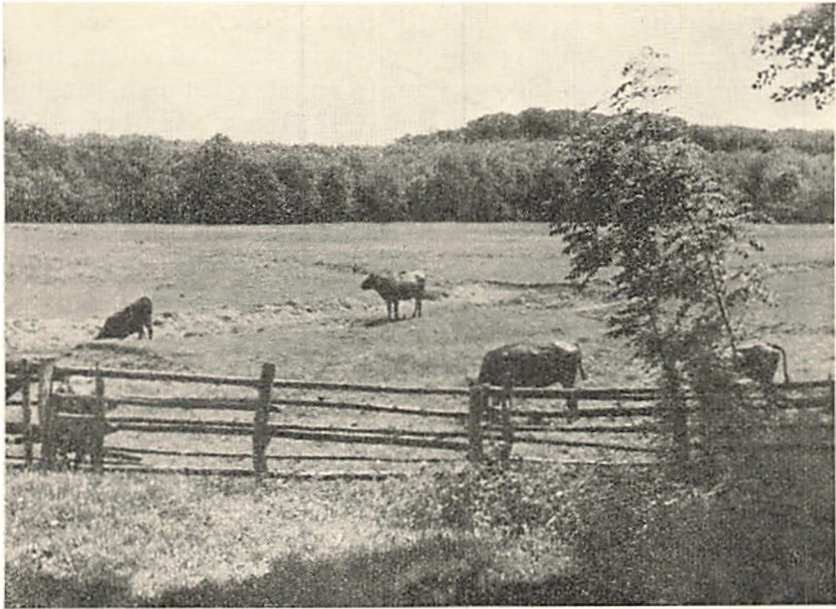
Musikanterne maatte altid holde for, og Fastelavnsugen var ikke let at komme over. Ingen Sovn og Hvile og alt for mange Stimulanser, saa i de sidste Dage var Spillemandene ofte segnefærdige.

Om Aftenen gik Dansen i Bondens Øverstestue. Til at begynde med maatte Pigerne ene træde Dansen, da Karlene ligefrem var for udmattede efter den lange Ridetur. Det hændte, at en Rytter maatte tage et lille Blund hjemme, før han gik i Stadsen — og en Pigelil sad bekymret, længselsfuld og ventede sin Hjertenskær. Mange morsomme Tilraab mødte en saadan Fastelavnskarl, naar han ud ad Aften viste sig paa Gildesgaarden: »Du har nok været for langt nede i Sengehalmen, Per!« »Var du saa længe om at tage ren Skjorte paa?« Saa gik Dansen: Polka, Vals, Mazurka, Trippevals, Jødeturen, Pærevals, Kontradans, Tyrolervals, Rheinlænderpolka, Fingerpolka, Skomagerdansen og flere, skiftevis imellem hinanden. — Karlene betalte Spillemandspenge, som Regel 1 Kr. Ofte tjente en Spillemand 30—40 Kr. paa en Nat; men det var ogsaa et Arbejde paa ca. 12 Timer.

Alle Deltagerne kunde ikke paa en Gang være paa Dansegulvet i en 3 Fags Øverstestue, men saa »klappede man af«, som det hed. Karlene slog paa Bjælken under Loftet, det betød, at Halvdelen af de dansende skulde træde ind midt paa Gulvet og roligt afvente næste Signal, da man skiftede om. Og ve den, der prøvede med sin Pige at smutte ud til ny Runddans. Et saadant Par blev straks hugget og sat paa Plads.

En gammel Mand, hvem Brændevinen havde gjort til et sandt Vrag, mødte gerne op ved Ungdomsgilderne »for at smage paa« Gildelavets Brændevin. Det var nemlig Skik, at der blev stillet en Brændevinsflaske i Vindueskarmen i Øverstestuen, hvor man kunde gaa hen og tage en Slurk af Flasken; det kaldte man »en Styvert«. Han fik efterhaanden saa mange »Styverter«, at det endte med, han faldt under Bænken, død-drukken. Saa raabte Karlene: »Nu skal du i Svinelejren!« — og saa bar man det stakkels Subjekt ned i en tom Heste- eller Kobaas.

Ved 12-Tiden var Bordet dækket i Dagligstuen, koldt Bord med Smør, Kød, Æg, Høns og god Sødsmælkssost. Ansjoser var

Fuglso i Ordrup Skov.

meget eftertragtet til Æggemaden. Snaps fulgte med; men man saa aldrig en Pige, der drak en Snaps til Maden. Efter Maaltidet serveredes der Kaffe med en Cognac eller en Rom til. Halvdelen af Gildesfolkene dansede imens, men maatte saa nøjes med »en Spillemand«, da Spille mændene ogsaa skulde »fodres af«, som det hed.

Dansen gik som oftest, til Sol stod op; men saa fik man ogsaa travlt med at finde Overtøjet derude i Vognporten, som var indrettet til Garderobe. En Tid havde Ungdommen Gilde Aftenen efter; men det blev snart opgivet, idet den fysiske Kraft var svækket — ja næsten opbrugt fra Natten tilforn.

Askensdag mødte Bønderne op Kl. 12 paa Byens Gadeplads eller »Torvet«, som det ogsaa kaldtes, paa deres vælige Gangere, forsynede med store Knipler. Hestene, hvoraf flere havde været med om Tirsdagen, spidsede Øren, naar de igen hørte Musikken og Hurraraabene. Mange Tilskuere fra Omegnen var mødt op for at se paa Tøndeslagningen i Ejby.

Ofte var der 20—25 Ryttere, idet en Handelsmand, Købman-

den og Husmænd ogsaa deltog i denne Folkeforlystelse. Først red Rytterne en Omgang rundt uden at slaa til Tønden, hvorefter Forridderen holdt sin Ganger an, stak Kniplen saa højt op, som Armen kunde naa, brølte et Hurra, som besvaredes af alle Deltagerne. Saa gik det løs med Slag i Slag til den op-hængte Tønde, som Møllebygger Hans Peter Hansen og senere hans Søn, Møllebygger A. C. Hansen havde hængt op over Vejen i et stærkt Reb. I Tønden var der Savsmuld, der drysede ned over Rytterne til megen Moro for Tilskuerne, og til Slut kom »Kludekatten«. Den Rytter, der slog det sidste Stykke ned af Tønden, var Kattedronning for det Aar.

Derefter drog Rytterne paa Visit til Byens Gaarde, hvor de blev beværtet med Æggepunch, Rompunch og Æbleskiver. Musikken spillede, og ofte tog de Gamle sig en Svingom for ligesom at komme i Hiv og Sving til Aftenens Gilde. Ude i Gaarden stod Hestene utaalmodigt i Kulden og ventede paa Afgang. Byens Dreng fulgte med til Bøndergaardene som Hesteholdere. Det kunde hændes, naar Rytterne kom ud fra Visitten, at det kneb med at finde deres egne Heste. — »Hvor S... har du hængt Krikken, Lavs?« — »Paa det fjerde Bjælkehoved lige ved Hundehuset!« — Det hændte ogsaa, at en Hest løb hjem, og Rytteren maatte køre hos Musikanterne.

Ved 6-Tiden mødte man gerne igen paa Gildesgaarden og fik sig en Forfriskning, før Dansen begyndte. I Løbet af Natten blev der holdt Spisepause et Par Gange. Kl. 12 blev der baaret et Bord op i Øverstestuen, og saa kom Punchebollen, en stor Porcellæns Terrin fyldt med Ekstraktpunch, og saa sang man alle de mange Skaaler, der saadan en Aften skulde synges. — »Og dette skal være vor Selskabs Skaal, Hurra! — og skam for den, som ikke vor Selskabs Skaal vil drikke, Hurra, den Skaal var brav, Hurra!« — Ved et Fastelavnsgilde paa Ejby Mark tog man Potageskeen og gav en svær Mand den ene Skefuld efter den anden til stor Jubel for Tilskuerne. — »Ka' du li' Sagosuppe, Niels?« — »Ja, gu' ka' jeg li' det, ellers aad jeg det skuttel«, svarede Niels, og saa lo han, saa det klukkede i hans tykke Mave.

Naar Dansen hørte op i Morgenstunden, fandt man ofte paa Løjer, f. Eks. slaa Potter i Stykker. Der blev bundet for Øjnene

af Deltagerne — to eller højst tre —, de fik en Stave i Haanden, og ude i Gaarden blev en Lerpotte sat, som man i Blinde skulde finde og slaa i Stykker. — Mange komiske Optrin blev man Vidne til. Den ene Spillemand havde altid svært ved at finde Potten; saa bar man ham hen og satte ham paa Potten, ofte med grove Bemærkninger, der vakte vild Jubel og Latter. Kvinderne sad inde i Stuen ved en Sjat Kaffe, ofte lidt sure i Masken, naar Mændene fandt paa de Narrestreger i Stedet for at gaa hjem. — Men man vilde i gamle Dage holde Fastelavn med Rabalder og Kommers.

I Jenslev By havde man et næsten hundredaarigt Ornelav, der hver Fastelavn indbød Lavets Familier til Fastelavns-gilde, hvor der trakteredes med lækre Spise- og Drikkevarer og Dans til den lyse Morgen. Tillige var der Andendagsgilde, hvor man fik en god, solid Frokost og derefter et Slag Kort. Det hændte, at Gildesfolkene, som holdt sidst ud, mødtes med Andendags-Gæsterne. At dette kunde være saare strengt for Vært og Værtinde, siger sig selv; men man tog det med Humør og bød igen et rigtigt hjertelig Velkommen. Gaardejer Niels Peter Hansen, Jenslev, havde i sin Tid deltaget i 51 Fastelavns-gilder. Han var en glimrende Selskabsmand og forstod at sætte Humør og Kulør paa en Fest.

Ornelavet i Jenslev bestaar endnu, men Festen er indskrænket til en Aftens Gilde med Spisning og Kortspil for Mændene.

I Jenslev har der ogsaa i ældre Tid været et Tyrelav, som holdt Gilde ved Mikkelsdag.

I Sonnerup brugte Karlene ved Hellig tre Konger at gaa rundt fra Sted til Sted og synge:

De Hellige tre Konger var lystig og glad.
De rejste og drog til Bellehems Stad.
Vi ønsker jer rigtigt et glædeligt Nytaar,
en Søn eller Datter I faa i dette Aar,
maaske flere Piger I og kunde faa.
En Søn eller Datter i Dag om et Aar.

Gilde blev der dog ikke afholdt, man tiggede blot et Par Skilling, som senere blev brugt, vel nok til et Gilde.

Til Fastelavn tog man derimod bedre fat. Først valgte man en Komité, Lavets Karle blev de ogsaa kaldt, som ordnede og tilrettelagde Festen. De tingede Gilde hos den af Beboerne, der havde Plads og Vilje til at tage Festen. Omkring 1880—90 holdtes Gilderne i Sonnerup Sogn enten hos Slagter Chr. Nielsen, Sonnerup, eller hos Høker Jens Peter Kruse, Englerup. En Aften før Gildet samledes Ungdommen paa Stedet for at smage paa Punchen, og saa fik man en lille Svingom til Tonerne fra en Harmonika.

Det var gerne Fastelavns Mandag og Tirsdag, der var de store Festdage; man red da rundt fra Gaard til Gaard og blev beværtet med Vin, Punch eller Æbleskiver. En Vogn, hvori Musikken kørte, vakte altid megen Opsigt, idet Musikanterne var udklædt som gamle Mænd og Kvinder. De, der var udklædt som gamle Koner, havde en Bindehose, som blev taget frem, naar de kom ind de forskellige Steder. De foregav nu at have tabt en Maske og vilde have de unge Piger til at finde den. Det var med Frygt, at Pigerne indlod sig paa dette Eksperiment, idet et Favntag eller et Kys skulde være Lønnen for Hjælpen.

Ogsaa her var der to Afteners Gilde med rigeligt med Drikkevarer, navnlig Punch. Gildet varede til hen paa Morgenstunden; for at opmuntre Musikanterne gik man rundt med Tallerken og samlede Spillemandspenge. Man sagde, at Fastelavns Uge havde 11 Dage, og som Regel gik hele Ugen til Fastelavns-løjer.

Strandbakkerne ved Ejby.

EJBYMORDET

Den 17. Januar 1842 ganske tidligt om Morgenen gik den 22-aarige Karl Jens Peder Hansen fra Kyndeløse ned over Ejby Marker til Gaardmand Jens Peder Andersen, hvor han havde Arbejde som Tærskemænd. Fra Kyndeløse var der en Sti over Marken, der førte til Landevejen mellem Ejby og Langtved. Stien passerer den lille Aa, der udspringer ved Tor-kildstrup og løber ud i Fjorden. Ved Aaen begyndte et stort Stengærde, som strakte sig langt imod Syd. Paa denne Sti fandt Jens Peder Hansen et blodigt og forslaaet Lig af en Mandsperson liggende med Ansigtet mod Jorden, og rundt omkring var Sneen farvet rød af Blod.

Stedet var meget afsidesliggende, og de store Bakker spærrede al Udsigt. Kun to Huse mod Nord i 2—300 Skridts Afstand, som beboedes af Anders Larsen og Niels Mortensen, kunde man se fra Stedet. Stien var ret ubefærdet og benyttedes kun af Egnens Folk, naar de gik til og fra Arbejde.

Jens Peder Hansen kendte ikke den myrdede og gik derfor videre til sin Husbond og fortalte, hvad han havde set. Da Sognefogden, Gaardmand Jørgen Jensen, Ejby, ikke var hjemme, satte Jens Peder Andersen sig paa en Hest og red til Ryegaard, hvor han traf Sognefogden og fortalte om Mordet. Denne tog straks ud til Gerningsstedet sammen med J. P. Andersen og Tjenestekarlen. Den myrdede laa der endnu næsegrus i Sneen, men da de vendte ham om, var Ansigtet saa blodoverstrømmet, at det var umuligt at identificere ham. De blev derfor enige om at bære den myrdede til Jens Peder Andersens Gaard, men paa Vejen dertil fik man en Anelse om, at det kunde ligne Husmand Niels Jørgensen. Mordet var imidlertid blevet bekendt i Byen, og flere Beboere kom til af Nysgerrighed, blandt disse Parcellist Anders Pedersens Søn Rasmus. Sognefogden gav da Ordre til Drengen om at løbe hen til Niels Jørgensen og spørge, om Manden var hjemme. Faa Øjeblikke efter kom Drengen rædselsslagen og berettede: Der ligger to, som er slaaet ihjel, vist baade Marie Niels Jørgens og Jørgen, den 12-aarige Søn.

Nu gik de tre Mænd over til Niels Jørgensens Hus, hvor der mødte dem et frygteligt Syn. Drengen laa ved Forstuedøren med knust Hoved i en stor Blodpøl, medens Konen laa længere inde i Stuen ogsaa med knust Hoved, med den ene Haand omklamrede hun Benet paa en Stol.

En Vogn blev nu straks sendt de 2 $\frac{1}{2}$ Mil til Roskilde for at hente Læge og Politi, men først Kl. 9 om Aftenen mødte Herredsfoged de Coninck og satte Retten i Niels Jørgensens Hus. Herredsfogden flyttede senere Retten til Ryegaard, hvor Vidnerne saa maatte møde og afgive Forklaringer.

Mistanken blev straks rettet mod to Personer, nemlig Niels Mikkelsen, der 1839 var blevet løsladt fra Slaveriet, og Frederik Christian Nielsen, boende i Ejby og Englerup. En Husundersøgelse blev foretaget hos dem begge, men uden Resultat. Herredsfoged de Coninck kom dog hurtigt paa et Spor, som efter mange og lange Forhør tilsidst naaede Gerningsmændene.

Husmand Niels Rasmussen af Langtved forklarede for Retten, at sidste Helligtrekonger, Torsdagen den 7. om Morgenen mellem 4 og 5, blev han vækket ved, at der blev banket paa

og tillige blev kaldet »Niels«. Paa hans Spørgsmaal, hvem det var, blev der svaret »Worm« med Opfordring til at lukke op. Skønt hans Kone ikke var for, at der skulde lukkes op, stod han dog op og gik til Forstuedøren, som han aabnede. Foruden Worm, der stod lige uden for Døren, var der en anden Person, i hvem han straks kendte Frederik Larsen, Søn af Bødker Lars Larsen, boende i Venslev. De to blev i Huset til Kl. 6, og Niels Rasmussen gik derefter sammen med dem, da hans Kone gerne vilde af med dem.

Hvad Talen var om paa Vejen fra Langtved til Vejen, der drejer henimod Jens Nielsens Enkes Gaard, mindedes han ikke nærmere, men da de skiltes ved Enkens Gaard, spurgte Frederik Larsen, der hidtil havde været meget ordknap, om ikke et af de omliggende Huse var det, som den lille Niels Jørgensen, kaldet »Gutten«, beboede. Niels Rasmussen viste ham da Niels Jørgensens Hus og spurgte, om han ikke skulde i Besøg dér, da Niels Jørgensen jo var af hans Familie. Herpaa svarede Frederik ikke, men derimod ytrede han: »Det er jo en rig Knægt eller Knort den«. Niels Rasmussen svarede: »Ja, han staar sig godt, og det kan han nok, da han skal være gerrig og kun har et Barn«. Frederik, der bar en stor Prygel, paalagde ham ikke at omtale at have set ham.

Det andet Spor kom Mordet nærmere.

Gaardmand Niels Dinesen af Kyndeløse forklarede, at Natten imellem Søndag og Mandag den 16. og 17. Januar (Mordnatten) blev han vækket af sin Kone, der sagde, at der var nogen, som bankede paa Porten. Han stod da op, gik ud, lukkede Porten op, og udenfor stod der en Person, der saavidt han kunde skelne, var lille af Vækst, og som spurgte om Vejen til Frederikssund. Noget længere udenfor Gaarden stod en anden Person, og efter at han havde vist dem Vej, bortfjernede de sig.

Matthias Worm og Frederik Larsen blev saa anholdt den 19. Januar, men atter løsladt den 1. Februar. Forhørene fortsattes til 2. Marts, men alle Spor endte blindt, og Herredsfoged de Coninck maatte give op.

Men ved kgl. Reskript af 5. Marts 1812 udnævntes konstitueret Assessor i Københavns Politiret Peter Munthe Brun til Kommissionsdommer. Dommeren satte første Gang Retten paa

Skibby Kro i Overværelse af Vidnerne, Politibeljent Petersen og Kromanden i Skibby, Carlsen. Og først nu tog Begivenhederne Fart. Assessor Brun var en saare energisk og paagaende Politidommer, langt anderledes end Herredsfogden. De Forhør, han holdt i Ejbymordet, har han senere udgivet i Bogform som Vejledning for unge Jurister. Bogen viser os Kommissionsdommerens fænomenale Hukommelse, hans fortræffelige Overblik over de Bunker af Akter, der dyngede sig op, hans lynsnare Opfattelse og skarpe Blik for, hvornaar de skyldige var blevet »møre«. Han slap ikke en Skyldig eller et Vidne, før Brøden laa tilstaaet i alle Enkeltheder. Den 11. Marts 1842 tog Assessoren fat paa Opklaringen af det uhyggelige Ejbymord, og snart blev Billedet af Forbrydelsen trukket klart op.

Beboere fra Ejby og Omegn maatte møde og give Forklaring om de myrdedes Liv og Levevis. Det fremgik heraf, at Niels Jørgensen var kendt som en indesluttet, temmelig uomgængelig Slider, der ejede en Hest og selv pløjede sin lille Jordlod. Han modtog ikke Hjælp og gav ikke Hjælp til sine gode Naboer. Han og Konen var meget slittige og sparsomme, de lagde Penge paa Kistebunden. Det blev fortalt, at efter Dagens Slid forfærdigede de stræbsomme Mennesker Lærred om Aftenen og kunde derved tjene 70 Rigsdaler om Aaret. Omegnens Folk vidste, at Niels Jørgensen havde sparet Penge sammen og nylig havde staaet i Begreb med at fæste en Gaard, hvor der skulde betaales 300 Rigsdaler i Indfæste.

Sognefoged Jørgen Jensen, Ejby, gav i Retten følgende gri-bende Forklaring til Protokollen: Liget laa paa Ansigtet, uden Hovedbeklædning, og var iført blaa Vadmelstrøje, sribet Hver-garns Vest, grønt, uldent Halstørklæde, Støvler, hvid, ulden Nattrøje og Skjorte af Blaarlærred. Da Sognefogeden ankom til Huset, stod Fordøren aaben. I Forstuen laa Drengen Jørgen, iført hvid, ulden Nattrøje, blaåtærnet Skjorte, lange Strømper, blaa Vadmelbukser, der ikke var knappet og kun bedækkede Benene fra midt paa Laaret til ned paa Fødderne, hvor de hang ned paa Træskoene. Ved Hovedet laa en Mængde Blod, der var løbet ud paa Gulvet og størknet. Ved hans Fødder laa Liget af hans Moder, iført grøn Vadmelstrøje, en ulden, kulørt Klokke, Blaarlærreds Særk, blaa, uldne Strømper, et

lille lærnet Halstørklæde og Hue paa Hovedet. Ved Hovedet fandtes ligeledes en Mængde størknet Blod.

Stuens Møblement bestod af en Kasse, en Bænk, en Kiste, to Sengesteder uden Sengehimmel, en Stol, hvorpaa der stod et Dejgtrug, et Bord og en Bilæggerkakkelovn. Kisten var brækket op og gennemrodet, og øverst i den laa en tom Tegnebog. En lille Hund stod bundet i Forstuen. Bag Kisten fandt man en bred, jernskæftet Kniv og en tomt Brændevinsflaske.

Ude paa Stien omkring Niels Jørgensens Lig var Sneen traadt sammen som efter en heftig Kamp, og baade mod Nord og Syd førte der Fodspor af to Par Støvler. Det ene Par Støvler var temmelig smaa, nylig forsaalet og forsynet med smaa nye Sinker. Der var en Ophøjning i Sneen, hvor den nye Saal var syet til den gamle. Lige til Hælen var der et Indtryk i Sneen som af en Rem under Støvlen. Hælen var temmelig høj og gik spidst ned. Sporene var forsvundet, da det blev Tøvejr, og ingen havde i første Øjeblik tænkt paa at følge dem.

Rester af Mordvaabnet havde man ogsaa fundet. Fem Skridt fra Niels Jørgensens Lig laa Esblikket til en Geværlaas, hvori der var en lang Skrue og et Stykke Træ som af en Kolbe. Mordet var aabenbart sket ved Slag af et Gevær, der under Kampen var gaaet i Stykker. Støvlerne, den jernskæftede Kniv, Brændevinsflasken og Geværstumperne — det var de Spor, Assessor Brun havde at arbejde med.

En Tjenestdreng fra Kyndeløse forklarede, at han Søndag Aften Kl. 10 for sin Husbond havde været hos Naboen for at laane nogle Jernkiler, og da han var kommet 50 Skridt paa Tilbagevejen, hørte han et Skud, der tydelig nok var af et Gevær, som endogsaa lød til at være stærkt ladet, og Skuddet kom fra sydlig Retning. Han blev ved med at gaa, men var næppe gaaet tre Skridt, før han hørte et Slag og derefter en Mængde Slag, der fulgte meget hurtigt oven paa hinanden. Saa snart det første Slag hørtes, lød et frygteligt gennemtrængende Skrig som af et Menneske, der myrdes, og for hvert af de følgende Slag lød der Skrig og Jamren, der dog blev svagere og svagere og ved det sidste Slag næppe var hørlige.

Straks da han kom hjem, fortalte han til Tjenestekarlen Frederik, hvad han havde hørt, og mente, det var et Menneske,

der var blevet myrdet. Men da Frederik lo ham ud og sagde, det maatte være en Ræv eller Grævling, der blev skudt, lod han sig dermed berolige og gik til Sengs. Paa samme Tid hørte han Hundene hos Naboerne Johs. Olsen og Jørgen Larsen gøre et skrækkeligt Spektakel.

Assessor Brun kunde konstatere, at Morderen eller Morderne maatte være kendt af Niels Jørgensen, idet hans Fodspor tilkendegav, at han frivilligt havde fulgt dem til Aaen for at vise dem over Broen.

Gaardmand Ole Larsens Kone, Mariane Christensdatter, forklarede, at hun ofte kom i Niels Jørgensens Hus. Han havde flere Gange laant hende Penge, indtil en halv Snes Rigsdaler ad Gangen, men altid imod Pant. Hun erklærede bestemt, at den jernskæftede Kniv ikke tilhørte ham.

Smed Jacob Sørensen, Rye, og Smed Søren Pedersen, Ejby, sagde, at de aldrig havde haft den fundne Geværlaas til Reparation, og da Geværet nylig var blevet istandsat, var Morderen altsaa ikke her fra Egnen. Smed Niels Ejlersen, Sonnerup, og Smed Peder Jensen, Ordrup, havde heller ikke haft dette Gevær til Reparation.

Ungkarl Rasmus Frandsen, som boede hos sin Moder, Frands Rasmussens Enke, Ejby Mark, oplyste, at han Søndag Aften i Mørkningen, da han kom uden for Huset, saa to Personer komme gaaende ad Fodstien, jævnt og raskt. De var omtrent lige høje, middelhøje. Den, der gik nærmest ved Husene, var rødmosset af Ansigtifarve og havde en lille Næse; han var iført blaa Trøje og Benklæder, Støvler og laadden Hue. Personerne var ikke af Omegnens Folk, som ellers plejede at gaa paa Stien. Han saa dem gaa ad Fodstien ud for Peder Kruses Hus, men gik saa ind i Huset og véd ikke, hvor de blev af senere.

Morderne var altsaa kommet nordfra og kendte Niels Jørgensen. Man vil erindre, at Herredsfoged de Coninck havde ladet to Personer arrestere og igen løsladt disse, nemlig Worm og Frederik Larsen fra Venslev. Frederik Larsen var i Familie med Niels Jørgensens Kone.

Husmand Niels Rasmussen, Langtved, mødte nu for anden Gang og forklarede: Dagen efter, at Worm og Frederik Larsen var arresteret, kom Frederik Larsens Fader og Søren Olsens

Enkes Søn, Peder Sørensen af Venslev, ind til ham og gav sig det Ærinde, at de vilde have ham til at hjælpe sig med at læsse en Ask, som Frederik Larsens Fader havde købt i Rye-gaard Skov, men han antog, at deres egentlige Ærinde var at udfritte ham. Bødkerens Fader ytrede da, at hvis det var hans Søn, der havde forøvet Mordet, skulde Fanden knække hans Hals.

Efter at Worm og Frederik Larsen var løsladt, kom Niels Rasmussen Fastelavns Mandag til Venslev, fordi han vilde se, om han ikke kunde komme Gerningsmændene paa Spor. Han gik ind til Gaardmand Søren Olsens Enke, hvor alle Byens Gaardmænd var til Huse for at holde Gilde, og her blev han. Noget senere kom Worm derind og talte da til ham og bebrejdede ham, at han havde opfundet noget imod ham, saa han var blevet arresteret, men ytrede i denne Forbindelse, at det var godt, for nu havde Øvrigheden frikendt ham. Niels Rasmussen svarede, at han kunde ikke frikende ham, og Worm blev da tavs og forsvandt fra Gildeshuset, men han turde ikke gaa hjem om Natten af Frygt for at blive overfaldet og blev derfor hos Enkens ældste Søn Peder Sørensen.

Niels Rasmussen bemærkede yderligere, at Frederik Larsens Fader havde i Kommission for Niels Jørgensen at købe en Gaard, og at han saaledes vidste, hvor mange Penge denne havde, og paa en Maade var han beslægtet med Niels Jørgensen, da dennes Kone var et Plejebarn af Bødkerens Kones Moder.

Gaardmand Hans Sørensen af Kyndeløse kom med et nyt Spor. Han havde Dagen efter Mordet 8 Skridt fra Mordstedet fundet 3 Stykker uldne Klude som af en Forladning, men havde glemt at anmelde dette.

Kommissionens Møder blev efter de sidste Oplysninger henlagt til Skibby, hvor Retten blev sat allerede samme Dag, den 16. Marts 1812, og hvor det fældende Spor af Morderne kom frem.

Assessor Bruns Medarbejder, Betjent Petersen, kom en Dag rent tilfældigt ind hos Urmager Bromberg, Neder-Draaby, der mente, at den paa Mordstedet fundne Geværhane var af samme Størrelse og Façon som en, han havde haft, men som gennem flere Mellemsalg var kommet Worm i Hænde. Urmageren

havde for at faa Hanen til at sidde fast foretaget 4 Hug med en Mejsel, og Sporene af 4 saadanne Hug fandtes paa Rester af Kolben, der var fundet paa Mordstedet.

Denne Oplysning var selvfølgelig af største Betydning og syntes tilstrækkelig til at fælde Worm. Urmagerens Kone kunde ogsaa bevidne, at hun kendte Geværhanen som den, der havde siddet paa hendes Mands Gevær.

Imidlertid mødte Ungkarl Hans Jensen, Gerlev, der havde købt Bossen direkte af Bromberg, og erklærede, at han ikke bestemt kunde sige noget om Hanen, men det fundne Esblik var ikke det samme. Hans Broder, Lars Jensen, sagde noget lignende, og endelig mødte de to Brødres Husbond, Gaardmand Lars Hansen af Gerlev, og erklærede, at de paa Mordstedet fundne Dele slet ikke hørte til det Gevær.

Beviset mod Worm faldt saaledes fra hinanden igen. Men efterhaanden pegede dog alle Spor mod Venslev, hvor Worm boede.

Husmand Niels Rasmussen, Langtved, havde jo valgt Venslev, da han tog ud som privat Opdager. Denne Mand havde sine Anelser, eftersom han havde flere Gange udtalt, at han vilde lade sit Hoved skære af paa en Skærekniv, hvis ikke det var 2 ud af 4, der havde begaaet Mordet. Niels Rasmussen, kaldet »Bukse-Niels«, maatte forøvrigt døje meget for sin Overbevisning.

Det viste sig snart, at Skibby var det rette Sted som Basis for alle de Undersøgelser, der i denne Sag var paakrævet. En saa dygtig Snushane som Betjent Petersen skulde snart faa noget positivt ud af de Rygter, der gik om Venslevfolket.

Mange haarrejsende Historier fortalles, om Faar, der forsvandt fra Indelukker, og Gæs, Ænder og Høns fra Hønsheuserne, og naar Egnens Folk passerede Venslev med Varer i Vognen, blev disse tyvstjaalet af de Venslevfolk. Engang forsvandt fra Svanholm en Del nyt Lærred, som Politiet ved Husundersøgelse fandt hos »Skrædderen« Carl Larsen, den tidligere anholdte Frederik Larsens Broder.

Venslevkarlene var kendt over hele Omegnen som rigtige Slagsbrødre, de søgte ved alle Gilder at yppe Klammeri, saa der kunde blive Slagsmaal. De unge Karle fra Karlebyerne

drog i Flok og Følge til Rendebæk Færgekro for at klapse de Venslevkarle godt af, og saadanne Gilder blev til vilde Slagsmaal.

Betjent Petersen, der fik alle Historierne ved Opholdet i Skibby, forstod at samle det værdifulde Stof. Han fik ogsaa at vide, at »Skrædderen« et Par Dage efter Mordet havde været inde paa Kroen og givet Brændevin til alle Kroens Gæster, og Folk fortalte, at »Skrædderen« havde haft mange Penge mellem Hænder og ved Marked i Frederikssund givet sin Kæreste store Foræringer. »Skrædderen« havde efter Mordet ikke arbejdet, men sviret og festet.

Den 17. Marts 1842 foretog Assessor Brun en Masseanholdelse i Venslev, baade Gaardmænd, Husmænd og Tjenestekarle maatte drage i Arresten til stor Bestyrtelse for de øvrige Beboere. Men der skulde ske mere Sensation den Dag. Da man hos Hjulmand Jens Simonsen sad og spiste til Middag, saa man Kommissionen komme spadserende ned ad Venslev Gade. Jens Simonsens Søn, Chr. Jensen, sprang ligbleg op fra sin Plads. »Hvad er der dog i Vejen med dig«, sagde hans Moder, »du har da ikke noget at være bange for«. »Nej, det har jeg ikke«, sagde Sønnen og satte sig igen. Men kort efter kom Kommissionen ind til Jens Simonsen, og Assessor Brun spurgte Chr. Jensen, om han vilde vise dem den Bøsse, han for kort Tid siden havde købt af Jægeren paa Svanholm, Hans Bolt. Chr. Jensen svarede, at den var stjaalet fra ham en Dag, han havde glemt den ude i Huggehuset. Nu blev der foretaget en Husundersøgelse, og i Chr. Jensens Dragkiste blev der fundet en Pose med Specier og Sølvpenge. Derefter blev Chr. Jensen og Jens Simonsen arresteret.

Et saare vigtigt Vidne blev Husmand og Jæger paa Svanholm Hans Bolt, der bestemt erklærede, at den paa Mordstedet fundne Hane var Hanen til en lille Haglbøsse, han havde laant Chr. Jensen en Tid forinden Mordet.

Avlsforvalter Niels Peter Jensen, Svanholm, kunde med Bestemthed bekræfte Hans Bolts Erklæring, og hermed var Forbryderne fældet. Men foreløbig nægtede baade Chr. Jensen og Carl Larsen alt vedrørende Ejbymordet.

De øvrige Vidner bragte ogsaa mange interessante Ting med vidnefaste Udsagn for Dagen, der karakteriserede Venslevfolkets forbryderiske Tendenser.

Beljent Petersen fandt under Bilæggerovnen i Jens Simon-sens Hus et Par blaa, uldne Klude af samme Stof som dem, der var brugt til Forladning i Mordvaabnet.

Ungkarl Hans Andersen, Venslev, forklarede, at Kristi Him-melfartsdag 1840 henimod Mørkningen var han til Stede, da der opstod Uenighed mellem Carl Larsen og Søren Jensen, efter at de havde spillet Kegler. Søren Jensen kastede Carl Larsen omkuld uden dog at slaa ham, hvorpaa Carl Larsen greb i sin Bukselomme og tog en stor jernskæftet Kniv op med Bladet aabent. Da det var Carls Hensigt at bruge Kniven, løb Hans Andersen til og holdt hans højre Arm, medens Simon Olsen vristede Kniven ud af Haanden paa ham. Der var 12—13 Mennesker, der stod i Klynge og saa derpaa. Simon Olsen kastede Kniven langt bort, for at Carl ikke skulde faa fat i den igen, men Carl fór da til og bed Søren i Kinden, og for at han ikke skulde bide Stykket ud, tog Hans Andersen fat i Munden paa ham og vristede Tænderne ud af Søren's Kind. Søren gav saa Carl en paa Øret.

Ungkarl Jens Andersen forklarede, at da han sidste Sommer i Høchstens Tid var til Stede ved et Gilde hos Tolver Søren-sens Enke paa Venslev Mark, kom Carl Larsen med et Par andre Karle derind ved 10-Tiden om Aftenen. De tre Personer begyndte straks at tumle omkring i Gaarden, som om de vilde slaas, hvorfor han gik ud af Gaarden. Pigerne paa Gaarden, Ane Kristine Jensen og Ane Margrethe Hansdatter, kom da uden for Porten til ham og sagde, at de søgte efter en inde i Gaarden, og det vist var ham. Han gik saa med Pigerne og Niels Petersen Jæger ind i Gaarden, men næppe var han kommet ind, før Carl løb imod ham, slog Kasketten af Hovedet og slog ham derpaa bag i Hovedet enten med en Kniv eller Nøgle, og da han tog sig op til Hovedet, følte han, at han blødte. Han tog sin Kasket op, men han sagde intel til Carl, gik derefter hen til Laden, hvor Gildet stod, men ligesom han kom hen til Ladedøren imellem en Mængde Mennesker, fik han to Slag i Hovedet, saa han blødte stærkt. Han kunde kun med yderste Møje slæbe sig hjem og har endnu to Fordybninger ind i Hovedet, hvor han fik Saarene. Forøvrigt var Carl mest forbitret paa ham, fordi han mente, at han havde søgt at gøre sig gode Venner med hans Kæreste.

Ganske mærkeligt var det, at alle de Vidner, som blev afhørt om disse to Slagsmaal, ikke syntes oprørt over det skete. Folk fra Venslev-Egnen, der har hørt Fædrene fortælle om den Tid, siger, at ved Ungdomsgilderne gik det altid voldsomt til, navnlig ved Fastelavngilderne, som var S sammenskudsgilder, hvor de unge Karle red rundt og samlede ind til Gildeslauget. Til Gilderne mødte alle: Gaardmænd, Husmænd, Tjenestekarle, Tjenestepiger og Gaardmandsdøtre. Ved disse Gilder, hvor man dansede paa Loen, blev der serveret Brændevin og Æggesøbe i Overflod. En gammel Husmand var Spillemand og sad Nætter igennem og filede paa sin Violin, idet et saadant Gilde ofte varede 2—3 Dage. Imellem Dansene drak de unge Karle Brændevin og sloges.

Bødker Lars Larsen gav sin Søn Carl Larsen et meget ringe Skudsmaal og meddelte Retten, at hans Søn havde slaet ham flere Gange, sidste Gang med en Kniv eller Nøgle over det ene Øje, saa han segnede om mod en Bryggerkedel. I den Anledning vilde han melde sin Søn til Sognefogden, men derover blev hans Kone saa vred, at hun ikke vilde have Aftensmad og gik bort og laa ude om Natten. Han sagde yderligere, at han havde advaret sin Søn mod den Kæreste, han havde, da hun var et liderligt Fruentimmer, og saafremt Carl maatte have gemt Penge et eller andet Sted, maatte det være hos hende.

I Retten udspillede nu en voldsom Kamp mellem Lars Larsen og hans Kone. Lars Larsen fremkom med Beskyldning paa Beskyldning mod sin Søn og Chr. Jensen som dem, der havde forøvet Mordet paa Niels Jørgensen og hans Familie. Lars Larsens Kone, Karen Olsdatter, gjorde alt for at redde Sønnen. Dommeren havde hende i et langt Forhør, hvor han i timevis krydsforhørte hende, og hvor det i Protokollen hedder, at han gentagne Gange »alvorligt formanede anholdte til Sandheds Følge«. Men Carl Larsens Moder nægtede alt.

Til sidst havde Assessor Brun kørt saadan rundt med Skræderens Moder, at hun havde indviklet sig i haabløse Modsigelser. Assessor Brun fik dog meget sparsomme Oplysninger om hendes Søn, som hun kæmpede heltmodigt for at frelse for Dom. Faderen fortalte baade løst og fast om alt, hvad han

vidste og alt, hvad han havde hørt om Sønnen. Carl Larsen selv nægtede alt.

Vægter Knud Andersen, Svanholm, forklarede, at han den Søndag Aften, som Mordet skete, havde været inde hos Chr. Jensens Fader, Hjulmand Jens Simonsen, der ogsaa holdt Smugkro. Efter hans Ankomst kom Chr. Jensen ind i Stuen og spurgte sin Fader, om han maatte gaa med Carl Larsen paa Jagt, hvilket Faderen ikke syntes om, men i det samme kom Carl Larsen ind i Stuen og bad Jens Simonsen, om Christian maatte følge med; de skulde ikke længere end til Møllerhanses Lod paa Venslev Mark. Jens Simonsen sagde saa: »Ja, saa skal I komme tidlig hjem, til vi gaar i Seng, for saa lukker vi«, hvortil begge svarede, at det skulde de nok, og Carl føjede til, at de nok skulde have en »Rødskæg« med.

Christian gik da op i den øverste Stue, og da han kom tilbage, var han iført Støvler og havde Gevær, Krudt og Hagel med sig. Han lagde da Trojen paa Væven og gav sig til at lade sin Bøsse. Man syntes, at Carl og Christian lo til hinanden, da de gik ud, som om de havde noget hemmeligt tilsammen.

Pigerne paa Skibby Kro forklarede, at baade Chr. Jensen og Carl Larsen nogle Dage efter Mordet havde brugt mange Penge til Brændevin. Flere Vidner kendte den jernskæftede Kniv fra Mordstedet som Carl Larsens. Sognefogden i Ejby mente, at et Par af Chr. Jensens Støvler var de samme, som havde sat Spor i Sneen paa Mordstedet, og i Retten fandtes endnu Blodpletter paa det Sæt Tøj, som flere Vidner havde set Carl Larsen have haft paa Mordaftenen. Men Moderen paastod fremedes, at Blodet var der ikke den Søndag Nat, Carl kom hjem. Blodet maatte være kommet senere, for Carl led saa meget af Næseblod.

Chr. Jensens Moder hævdede først, at hendes Søn var kommet hjem fra Jagt Kl. 10¹/₂ om Aftenen, men maatte senere indrømme, at det vist var senere, og endelig til sidst, at det var meget sent.

Carl Larsens og Chr. Jensens Jagttur hin Søndag Aften kunde følges endnu et Stykke Vej, efter at de var gaaet fra Jens Simonsens Hjem. Gaardmand Anders Jørgensens Kone, Else Pedersdatter af Venslev, der ogsaa ulovligt udskænkede Brænde-

vin, forklarede, at Søndag Aften den 16. Januar Kl. mellem 5 og 6 kom Chr. Jensen og Carl Larsen ind i Stuen, hvor Carl spurgte: »Her er nok intet Selskab i Aften?» Han forlangte saa at laane en Flaske og vilde paa denne have en halv Pot Brændevin, som han fik; derefter gik de bort. Om Eftermiddagen havde de været der og drukket en halv Pot Brændevin, og ogsaa om Formiddagen havde Carl været hos hende og drukket Brændevin. Dagen efter kom Carl med Flasken, som han havde laant, og paa hendes Spørgsmaal, hvor han og Chr. Jensen havde været Aftenen tilforn, da de havde saadan et Hastværk, svarede Carl Larsen, at de havde været ude at fange Spurve.

Else Pedersdatters Døtre forklarede, at Chr. Jensen hin Aften havde haft Gevær med, som han satte fra sig og bemærkede til Pigerne, at det var ladt. Christian var tavs og sagde ikke et Ord, hvorimod den flotte, livlige Skrædder havde holdt »Spas« med de unge Piger. Under denne Fjasen havde Chr. Jensen kaldt paa Carl, hvorefter de begge forsvandt, hvorhen vidstes ikke.

Den 17. Marts 1842 blev Retten sat paa Skibby Kro, hvor Forhørsdommeren udfoldede sig i al sin Grundighed og Vælde og bestemte sig til at slaa et afgørende Slag i denne saa indviklede Kriminal-sag.

Først blev der afhørt en Del Vidner, og derefter blev Hjulmand Chr. Jensen hentet fra Arresten. Han kom i et langt Forhør, der strakte sig til langt ud paa Natten, men stadig nægtede han sig skyldig. Dog, som Timerne gik, indviklede han sig i saa mange Modsigelser, at det hele blev haabløst for ham; aldrig før havde han faaet saadan en kras Omgang af den kløge og temperamentsfulde Assessor. I Forhørsprotokollen staar der kort og knapt: Arrestanten vedgaar, at han har gjort sig skyldig i det forøvede Mord.

Han forklarede, at han og Carl Larsen havde udført Gerningen. Allerede for et kvart Aar siden havde Carl Larsen opfordret Arrestanten til at være meddelagtig i at tage Niels Jørgensens Penge og slaa hele Familien ihjel, men han havde stadig vægret sig derimod og nægtet at bestemme Dagen, da de skulde fuldbyrde Mordet. Først om Søndagen, som Mordet blev udført om Natten, gav han sit Samtykke straks efter Middag i sit Værksted, hvor han stod alene, da Carl kom derind. Carl fore-

slog, at han skulde tage sin Bøsse med og ytrede, at han vilde skyde Manden i hans eget Hus og derefter slaa Konen og BARNET ihjel og føjede til, at der var 3 à 400 Rbd. at hente, og at Huset laa saa afsides, at man uforstyrret kunde udføre GERNINGEN. Carl bestemte da samme Aften til Udøvelsen af Mordet.

Efter en halv Times Samtale, hvor Planen blev drøftet, gik de over hos Anders Jørgensen og spillede »Brus« med ham en Times Tid. Derefter gik de begge til Chr. Jensens Faders Hus for at vande Kreaturerne, imens Carl gik ind i Stuen. Chr. Jensen forklarede videre Ordskiftet mellem ham og Faderen angaaende Jagten. Han gik derefter op i Øverste-Stuen, iførte sig sin blaa Trøje med blanke Knapper og sine Sko, tog Krudtet, som laa i et Papir i Vinduet, og gik ind i Stuen, hvor han ladede sin Bøsse med Krudt og tog Forladning af en Klud under Kakkelovnen. Derefter gik de begge over hos Anders Jørgensen og købte en Flaske Brændevin, som de betalte med 9 Skilling. Carl tog Flasken i Lommen, og saa gik de op ad Gaden imod Bødkerens Hus, hvor Carl gik ind og tog sine Støvler paa, da han kun havde Træsko paa.

Nu fortsattes Vejen over Vejleby til Vellerup, videre til Vejle-Møllehusene og derfra markløs til Ejby Mark. De kom ikke forbi nogle Byer, hvorimod de passerede over Aaen ved Ejby paa et Brædt. De passerede saa en Fodsti, der gik tæt forbi Niels Jørgensens Hus, og kom til et Tværdige i Nærheden af Aaen, men Carl talte ikke om, at her skulde Niels Jørgensen ud og slaas ihjel, og ikke, som han tidligere havde omlalt, at han skulde skydes i Hjemmet.

Da de kom til Niels Jørgensens Hus, var Døren lukket, og Carl bankede med Haanden paa Døren, idet han havde Bøssen, som han havde faaet af Chr. Jensen et Stykke derfra, i den ene Haand. Han havde kommet en Kugle samt Forladning af noget Uld i Geværet. Niels Jørgensen kom ud og lukkede op fuldt paaklædt og havde tillige Hue paa og spurgte, hvem det var. Carl svarede da, at det var Bødkerens Søn, Carl Skrædder af Venslev, men talte intet om Chr. Jensen, som var med, hvorfor Niels Jørgensen lukkede dem ind, og Klokkeren kunde vel være otte, da de ankom til Huset.

Carl bød God Aften, og Chr. Jensen satte sig ved Bænken

mod Vinduet. Carl og Niels Jørgensen begyndte at snakke med Familien, og Skrædderen fortalte, at han havde været i Holbæk og købt sig den Bøsse, han havde med. Derefter blev der snakket om Familieforhold, og saa blev der dækket Bord med Smørrebrød, som de spiste, hvorefter Carl tog Brændevinsflasken og skænkede til dem alle. Niels Jørgensen ytrede, at han ogsaa havde Brændevin og tog en Flaske frem, som der dog kun blev drukket en Snaps af, hvorimod Carl skænkede hyppigt af sin Flaske for Niels Jørgensen, der drak en 3—4 Gange, medens Carl og Chr. Jensen hver kun drak en Snaps. Niels Jørgensens Kone sagde da til sin Mand, at han maatte ikke drikke mere, for han kunde ikke taale saa mange Snapse, hvorefter han heller ikke drak mere. Der blev igen snakket om ligegyldige Ting til Kl. 10, uden at Carl havde gjort Tegn til at skyde Niels Jørgensen.

Niels Jørgensen og Kone skulde nu gaa i Seng, og Niels Jørgensen tilbød, at de kunde ligge der om Natten og gaa bort ved Daggry, men Carl svarede, at det var vist ikke værd, de kunde godt gaa hjem, hvorpaa Konen svarede, at det havde de ogsaa bedst af. Carl sagde, at de kendte ikke Stedet, hvor de skulde over ved Aaen, hvorefter Niels Jørgensen tilbød dem at vise dem Vejen. De bød saa God Nat til Konen, og Niels Jørgensen tog sin laadne Hue og sine Vanter og gik foran ud ad Døren, medens Carl gik bagefter, og Chr. Jensen gik sidst ud, hvorefter Konen lukkede Døren. Da de var kommet en Snes Skridt fra Tværdiget ned mod Aaen, hørte Chr. Jensen et stærkt Knald, uden at han havde set, at Carl tog Bøssen op til Kinden. Straks efter Knaldet vendte Niels Jørgensen, der gik en 3—4 Skridt foran Carl, sig om, tog sig til Hovedet og sagde til Carl i en jamrende Tone: »Hvordan er det dog, du gaar med Geværet?»

I det samme vendte Carl Bøssen om, tog fat i Løbet og slog med Kolben Niels Jørgensen et Slag i Hovedet, saa Huen faldt af og Niels Jørgensen sank i Knæ. Derefter slog Carl ham 5—6 Slag i Hovedet med den tykke Ende af Bøsseløbet. Ved hvert Slag skreg Niels Jørgensen frygteligt, og da han havde faaet 5—6 Slag, faldt han til Jorden, men kom op igen og tumlede nogle Skridt frem, men Carl slog ham atter en 5—6 Slag med

Enden af Løbet, hvorved Niels Jørgensen faldt ned i Grøften under Diget. Her stod han et Øjeblik, men faldt saa næsegrus om med Armene udbredt for sig til Siderne i Grøften, hvorpaa Carl sprang hen og traadte ham paa Halsen. Carl rørte derefter ved Niels Jørgensen for at overbevise sig om, at han var død og gav sig derefter til at lede efter Stumperne af den ituslaede Bøsse for ikke at efterlade sig noget Spor. Han fandt de fleste af Stumperne, men Resten kunde de ikke finde, hvortil Carl bemærkede, at det var skidt; men da de ikke kunde finde disse Dele, gik de tilbage til Niels Jørgensens Hus.

Konen, der sad og vandt Garn, blev meget forskrækket, da hun saa dem, jamrede sig og spurgte efter sin Mand, hvorpaa Carl svarede, at han kom snart. Konen raabte da Barnet ved Navn og sagde, han skulde staa op og gaa hen til Naboen og bede ham komme hen til hende, og selv begyndte hun at røre paa sig, som hun vilde ud ad Døren. Carl stak hende da med en Kniv i Brystet. Chr. Jensen kunde ikke se, hvor langt han stak Kniven ind, eller om der kom Blod, men Konen faldt straks om paa Gulvet med en jamrende Lyd, saa vidt han husker paa Ryggen, hvorpaa Carl slog hende med Bøsepiben. Carl vendte sig nu mod Drengen, der var kommen op paa Gulvet og stod og skreg, da han saa Moderen blev slaet. Carl trak ham da fra Sengen, som han stod ved, ved Vesten ud paa Gulvet og slog ham et Slag med Bøsepiben lige i Hovedet, saa han faldt til Gulvet med Hovedet op mod en Kiste, og her fik han et Par Slag til, hvorefter han laa roligt.

Videre forklarede Chr. Jensen, hvorledes de gennemrodede Huset for at finde Pengene, som de delte og derefter gik hjem. Geværstumperne smed de i en Mose, og Carl vaskede sine Hænder i Sneen. De skiltes ved Hjulmandens Hus.

Carl Larsen tilstod snart efter. Gennem hans Beretning fremgaar det, at Mordene er begaaet med en grusom Raahed og Brutalitet, men det fremgaar ogsaa gennem hans Tilstaaelse, at Chr. Jensen ikke alene har set til under Mordet, men har slaet baade Niels Jørgensen og hans Søn.

Begge Morderne maatte op til Ejby for at vise paa Gerningsstedet, hvordan de havde begaaet Mordet. Sognefoged L. P. Bigaards Bedstefader, Ole Larsen, som til sine sidste Dage var

stærkt optaget af denne grufulde Begivenhed, har berettet herom: Efter Besigtigelsen paa Mordstedet kom begge Morderne over til Bigaarden og blev under Bevogtning anbragt en i hver af Gaardens Tærskeloer. Assessor Brun talte til Forbryderne i en meget skarp Tone og sagde til Ole Larsens Kone: »Giv de Skarner et Par Humbler Mad, imedens vi afhører nogle Vidner«.

Chr. Jensen angrede sin Brøde og var meget nedbøjet, hvorimod Skrædderen var meget fræk som altid. Kommissionsdomstolen dømte Chr. Jensen og Carl Larsen til at have deres Liv forbrudt og til at lægges paa Stejle og Hjul. Denne Dom stadfæstede Højesteret, men Kongen benaadede Morderne til at blive simpelt halshugget.

Paa Egnen var der blevet udbredt en Skræk, saa Beboerne knapt turde lægge sig til Sengs om Aftenen af Frygt for lignende Ugeringsmænd, som man nu vidste fandtes i det saakaldte »Ræveherred«.

Det blev bestemt, at Henrettelsen skulde foregaa paa Galgebakken ved Roskilde den 22. Marts 1843. En Del Sognefolk fra Rye Sogn blev tilsagt at møde for at danne første Kreds om Retterstedet og blev forsynede med Pigkæppe. Flere saadanne Kredse med dette Forsvarsvaaben blev opstillet om Galgebakken, hvor Henrettelsen skulde fuldbyrdes.

Folk fra Omegnen flokkedes om Retterstedet allerede fra tidlig Morgenstund. Det blev fortalt, at da Vognen med de bundne Mordere kørte ned ad Olsgadebakken, strømmede Folk foran for at komme tidsnok til Galgebakken. Carl Larsen rejste sig da lidt op og raabte: »I behøver ikke at skynde jer saa stærkt, for der bliver intet af det, før jeg kommer«.

Efter at Præsten havde talt med Chr. Jensen før Henrettelsen, faldt han fuldstændig sammen, hvorimod Skrædderen, Carl Larsen, smilende sendte et Blik over den store Forsamling og strøg sit smukke, kraftige Haar til Side, før han lagde Hovedet paa Blokken.

Hjulmanden, Chr. Jensen, havde Egnens Folk faaet Medfølelse for, og der var efter Sigende indsendt Ansøgning til Kongen om Benaadning. Man paastod ogsaa, at Bevillingen var givet, men først kom Myndighederne i Hænde, efter at Chr.

Jensen var halshugget. Paa Egnen sang man en Vise, som Hjulmanden havde digtet i Fængslet, hvori der er nedlagt mange gode Tanker. I et Vers siger han: Den Tid er kommet, mit Blod skal springe, paa Blokken jeg nedknæle maa. Jeg hører Dødens Klokker ringe, jeg er beredt og skal af Sted.

Da Carl Larsen gik op ad Trappen til Retterstedet, sagde han til Præsten med høj Røst: »Hils Assessor Brun. Havde vi haft en dygtig Politimester her paa Egnen, stod jeg ikke her. Vi troede jo, vi kunde gøre, hvad vi vilde«.

Disse sande Ord blev bekræftet den 9. Oktober samme Aar, da Kommissionsdommerne Munthe Brun og Møllerup dømte 41 Mænd og Kvinder fra Venslev By, som havde begaaet 178 Tyverier. Af disse var der 16 Mænd og Kvinder til Forbedringshuse fra 1 til 16 Aar, ellers simpel Fængsel, 2 nøjedes med Mulkter og kun 2 af de tiltalte blev frifundet.

Hvorledes er nu en Bys Befolkning kommet saadan ind paa Forbryderbanen? Efter Assessor Bruns Undersøgelser synes alle disse Forbrydelser og flere planlagte at kunne føres tilbage til ungdommelige Frugttyverier, der efterhaanden gik over til alvorligere Forseelser.

Carl Larsens Ord til sin Farbroder »Strandbødkeren«: »At slaa Folk ihjel, det er jo ikke andet, end hvad Nationerne gør, naar de fører Krige; den ene Nation vil have, hvad den anden ejer« vidner i høj Grad om fuldstændig Mangel paa Moral. Vi maa mindes hans Ord til Præsten: »Havde vi haft en dygtig Politimester her paa Egnen, stod jeg ikke her«. Der manglede i Datidens Hornsherred et effektivt Øvrighedstilsyn og Indskriden mod de mange Smugudskænkninger af Brændevin.

Assessor Bruns Navn vil i Hornsherreds Historie ikke glemmes, idet denne dygtige og grundige Politimand fik ryddet godt op og slaaet fast for Befolkningen, at Lov er Lov, og Lov skal holdes.

OPLYSNINGER TIL BILLEDERNE

Stenbestrøningen ved Ejby Aa (S. 11) er optaget af *K. Gemzøe* og udlånt af Danmarks Naturfredningsforening, i hvis Aarsskrift 1939—40 det har været offentliggjort.

Fotografiet af Fraadstensbrudet ved Vintre Møller (S. 13) er fremskaffet af Sognefoged *Fr. Petersen*, Sonnerup.

Paa det arkæologiske Kort (S. 17) er Rye og Ryegaard beklageligvis blevet stavet forkert.

Billedet af det gamle Ryegaard (S. 53) er efter et Litografi i *F. Richardt* og *C. E. Sechers: Prospector af danske Herregaarde 1858*.

Kortene over Rye og Sonnerup (S. 61 og 65) er tegnet paa Nationalmuseets Foranledning og udlånt af dette.

Øverste Vintre Mølle (S. 87) efter Maleri af *Hans Hilsø* 1920.

Næstøverste Vintre Mølle (S. 91) efter Radering af Professor *Edvard Petersen* 1899.

Hjulet ved Øverste Vintre Mølle (S. 93) efter Maleri af *Hans Hilsø* 1920.

Vintre Møller og Eriksholm (S. 95) efter Kobberstik af *S. H. Petersen* 1820.

Det gamle Boelsted Dejligheden (S. 104) efter farvelagt Tegning af *Peter Holm* 1939.

LITTERATURHENVISNINGER

Der skal her gøres opmærksom paa et Par Skrifter af betydelig kultur- og lokalhistorisk Interesse. Først »Rye Byes Skraae«, de gamle Byvedtægter fra 1645, optrykt efter et gammelt Manuskript i Samlingen af »Danske Vider og Vedtægter«, 1. Bind 1904—06. Og dernæst en Bog af Pastor *Chr. Gjerlev Krog: Landsbypræsten eller Haandbog for Kandidater og unge Præster, især paa Landet, 1806*, først offentliggjort i »Theologisk Maanedsskrift for Fædrelandets Religionslærere«, 8. Bind 1806. Selv om Skriftet er særlig beregnet paa Teologer, indeholder det dog ikke saa lidt almen interessant kulturelt Stof.